

KU LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

MASTER OF SCIENCE IN DE VERGELIJKENDE EN INTERNATIONALE POLITIEK

De functie van de Eerste Minister

Een analyse aan de hand van de memoires van
Tindemans, Martens en Dehaene (1974-1999)

Promotor : Prof. Dr. E. GERARD
Verslaggever : Prof. Dr. G. KWANTEN

MASTERPROEF
aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Master of Science in
de Vergelijkende en Internationale Politiek
door
Jef ARTOIS

academiejaar 2013-2014

Voorwoord

Anderhalf jaar lang heb ik aan deze masterproef gewerkt. Het heeft door omstandigheden wat langer geduurd dan gepland maar uiteindelijk is hij dan toch afgeraakt. Toen ik aan mijn thesis begon, wist ik niet dat deze jammer genoeg plots erg actueel zou worden. Op 9 oktober 2013 overleed Wilfried Martens, één van de drie protagonisten van mijn verhaal. Doorheen mijn studie groeide mijn respect voor deze man, die met zijn eigen stijl een onuitwisbare stempel op ons land zette. Ook Leo Tindemans en Jean-Luc Dehaene verdienen mijn erkenning. Het Eerste Ministerschap is een moeilijke en weinig dankbare taak, waarvoor ik -ondanks mijn kritische benadering in het kader van deze studie- enkel respect kan opbrengen.

Ondanks de virtuele aanwezigheid van deze drie grote staatsmannen, was het schrijven van deze masterproef vooral een eenzaam gebeuren. Toch moet ik enkele mensen bedanken voor de steun/raad/ontspanning die ze mij boden gedurende de tijd die ik besteedde aan dit werk:

Allereerst mijn promotor Prof. Dr. Emmanuel Gerard voor de interessante gesprekken over de Eerste Minister, de kritische kijk op mijn onderzoek, de uitgebreide en relevante feedback op mijn teksten en het beantwoorden van al mijn vragen, ondanks een eigen drukke agenda. Ik kon me geen betere promotor wensen voor deze masterproef.

Prof. Dr. Bart Raymaekers voor het beschikbaar stellen van zijn persoonlijke bibliotheekcollectie.

Mijn vrienden en de leidingsploeg van Scouts Herent om mij de nodige afleiding te bezorgen en mij ervan te verzekeren dat er een wereld bestaat buiten de politiek.

Mijn ouders en grootouders voor de oprechte interesse in mijn onderzoek, het nalezen van mijn teksten en het grenzeloze vertrouwen dat ze in mij hebben.

Ten slotte mijn vriendin Lise voor het geduld en het begrip voor de vele uren die ik niet met haar maar in het gezelschap van drie oudere heren doorbracht.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Inleiding.....	5
Hoofdstuk I: De Eerste Minister in de literatuur	8
Hoofdstuk II: De memoires voorgesteld	15
1. Leo Tindemans – De memoires. Gedreven door een overtuiging. (2002)	15
2. Wilfried Martens – De Memoires: luctor et emergo. (2006).....	15
3. Jean-Luc Dehaene – Memoires (2012).....	16
Hoofdstuk III: De memoires van de Eerste Minister.....	17
Deel 1: Leo Tindemans (1974-1978).....	18
a) (Meestal) vorming van de regering en afsluiten regeerakkoord.....	18
b) Benoeming en ontslag van de andere regeringsleden in samenspraak met de partijleiding.....	19
c) Opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers.....	20
d) Algemene leiding van de regering en coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden.....	20
e) Voorzitterschap van de Ministerraad, de Regeringsraad en de ministeriële comités	22
f) Oplossen van conflicten tussen regeringsleden	22
g) Deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid	23
h) Contact met de leidingen van de coalitiepartijen	23
i) Contact met het staatshoofd	25
j) Contact met sociaal-economische organisaties	25
k) Woordvoerder regering ten aanzien van bevolking (via pers)	26
l) Centrale rol in het buitenlands regeringsbeleid.....	27
m) Boegbeeld van partij in verkiezingstijd.....	28
De functie van Eerste Minister Tindemans	29
Deel 2: Wilfried Martens (1979-1992).....	29
a) (Meestal) vorming van de regering en afsluiten regeerakkoord.....	30
b) Benoeming en ontslag van de andere regeringsleden in samenspraak met de partijleiding.....	31
c) Opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers.....	33
d) Algemene leiding van de regering en coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden.....	33
e) Voorzitterschap van de Ministerraad, de Regeringsraad en de ministeriële comités	35
f) Oplossen van conflicten tussen regeringsleden	36
g) Deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid	37

h) Contact met de leidingen van de coalitiepartijen	38
i) Contact met het staatshoofd	39
j) Contact met sociaal-economische organisaties	41
k) Woordvoerder regering ten aanzien van bevolking (via pers)	43
l) Centrale rol in het buitenlands regeringsbeleid.....	45
m) Boegbeeld van partij in verkiezingstijd.....	46
De functie van Eerste Minister Martens	47
Deel 3: Jean-Luc Dehaene (1992-1999).....	49
a) (Meestal) vorming van de regering en afsluiten regeerakkoord	49
b) Benoeming en ontslag van de andere regeringsleden in samenspraak met de partijleiding.....	50
c) Opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers.....	52
d) Algemene leiding van de regering en coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden.....	53
e) Voorzitterschap van de Ministerraad, de Regeringsraad en de ministeriële comités	53
f) Oplossen van conflicten tussen regeringsleden	54
g) Deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid	55
h) Contact met de leidingen van de coalitiepartijen	56
i) Contact met het staatshoofd	57
j) Contact met sociaal-economische organisaties	58
k) Woordvoerder regering ten aanzien van bevolking (via pers)	59
l) Centrale rol in het buitenlands regeringsbeleid.....	61
m) Boegbeeld van partij in verkiezingstijd.....	62
De functie van Eerste Minister Dehaene	63
Besluit: De functie van de Eerste Minister	65
Bibliografie.....	69

Inleiding

‘Het belang van het eerste-ministerschap behoeft geen betoog.’

- Hugo De Ridder¹

De Eerste Minister is ontegensprekelijk een centrale figuur in de Belgische politiek. Hij is immers het gezicht en de naam van de federale regering in binnen- en buitenland. Maar wat doet de Eerste Minister eigenlijk? Volgens oud-premier Gaston Eyskens is het antwoord op deze vraag ‘Wat doet hij niet?’² Ondanks het grote belang ervan, is het inderdaad niet altijd even duidelijk wat deze functie precies inhoudt. Tot 1970 had het ambt zelfs geen duidelijke juridische basis en nooit kwam er een wettelijke taakomschrijving.³ Hoewel er geen grondige formele wijziging van de functie plaats vond, lijkt de Eerste Minister de afgelopen decennia een steeds machtiger figuur te worden.⁴ De toegeschreven machtsverruiming maakt het interessant na te gaan hoe de functie in de praktijk werd ingevuld en evolueerde. Ondanks bovenstaande stelling van Hugo De Ridder zal deze masterproef de memoires bestuderen van Leo Tindemans, Wilfried Martens en Jean-Luc Dehaene, de drie christendemocratische premiers die het bestuur van 1974 tot en met 1999 domineerden.⁵ De recente uitgave van de memoires van Dehaene maakt het mogelijk de drie te vergelijken en een evolutie van het Eerste Ministerschap te schetsen over een periode van vijftig jaar.

Het doel van deze masterproef is een antwoord te zoeken op de volgende vragen: 1) Wat is de functie van de Eerste Minister? 2) Hoe werd deze door Tindemans, Martens en Dehaene ingevuld? 3) Vond er een functieverandering plaats tijdens het premierschap van Tindemans, Martens en Dehaene en kreeg de Eerste Minister meer macht, zoals de literatuur suggereert? Een literatuurstudie zal een antwoord zoeken op de eerste onderzoeksvraag, om na te gaan hoe de functie van de Eerste Minister wordt omschreven in de bestaande literatuur. Deze masterproef wil echter een stap verder gaan en kijken hoe het premierschap in de concrete praktijk wordt ingevuld, om zo een antwoord op de tweede onderzoeksvraag te formuleren. De keuze voor memoires als bronnenmateriaal lijkt hiervoor geschikt, omdat het ook de visie van voormalige premiers op de functie weergeeft. Dehaene wijst er bovendien zelf op, dat de macht en het gezag van de Eerste Minister grotendeels afhankelijk zijn van zijn persoonlijkheid, gezien de geringe juridische basis van het ambt.⁶ Hoe beter de persoonlijke impact en visie van de Eerste Minister bestuderen dan via zijn memoires? Voor de derde onderzoeksvraag zal de functieomschrijving van de Eerste Minister uit de bestaande literatuur ten slotte getoetst worden aan de concrete invulling ervan door Tindemans, Martens en

¹ De Ridder, H. (1983). *De keien van de Wetstraat*, Leuven: Davidsfonds, 68.

² Eyskens, G. (1983). De functie van eerste minister in België in de periode 1945 – 1975. In *Res publica: tijdschrift voor politieke wetenschappen*, 25-4, 541.

³ Plavsic, W. (1989). *Mijnheer de Eerste Minister: geschiedenis van het ambt sinds 1830: biografieën van de Eerste Ministers van 1944 tot nu*, Tiel: Lannoo, 17-19.

⁴ Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). The Low Countries: From Prime Minister to Minister-President. In Poguntke, T. & Webb, P. (eds.). *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 128-158; Van Impe, H. (1978). Presidentiële tendenties in het Belgisch parlementarisme. In *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek Recht*, 33, 403-408.

⁵ Dehaene, J. L. (2012). *Memoires*, Leuven: Van Halewyck; Martens, W. (2006). *De Memoires: luctor et emergo*, Tiel: Lannoo; Tindemans, L. (2002). *De memoires. Gedreven door een overtuiging*, Tiel: Lannoo.

⁶ Dehaene, J.L. (2000). De (on)macht van de Eerste Minister. Een a-wetenschappelijke ervaringsbenadering. In *Res publica: politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Lage Landen*, 1, 25.

Dehaene. Is de functie veranderd doorheen de jaren? Welke taken zijn erbij gekomen, belangrijker geworden of weggefallen? En is de premier een machtiger figuur geworden of niet?

Deze masterproef is zeker niet het eerste werk dat de functie van de Eerste Minister wil onderzoeken. Reeds in 1954 schreef Ernst Van Raalte *De ontwikkeling van het minister-presidentschap* en enkele jaren later publiceerde Robert Urbain *La fonction et les services du Premier Ministre en Belgique*.⁷ Hierna volgden nog andere studies, waarvan *Mijnheer de Eerste Minister* van Wladimir Plavsic het basiswerk lijkt.⁸ Ook oud-premiers Gaston Eyskens, Martens en Dehaene lieten elk hun licht schijnen over hun voormalige beroep.⁹ Daarnaast was er ook aandacht voor de toegenomen machtsfunctie van de Eerste Minister, die sommigen als ‘presidentialisering’ bestempelden. Prof. Herman Van Impe schreef hierover een belangrijk artikel in 1978 onder de titel *Presidentiële tendenties in het Belgisch parlementarisme*, waarin hij stelt dat de Eerste Minister meer macht heeft verworven tegenover het staatshoofd, zijn medeministers, de partijleiding en het parlement.¹⁰ Dertig jaar later maakten Prof. Stefan Fiers en André Krauwels gelijkaardige vaststellingen.¹¹ Afgezien van de bedenkingen van Martens en Dehaene die samen met de memoires zullen worden behandeld, zal dit geheel aan literatuur bestudeerd worden om een functieomschrijving van de Eerste Minister te formuleren. Van Impe geeft in zijn artikel een lijstje met de taken van de premier, dat perfect als vertrekpunt kan dienen.¹²

Het bronnenmateriaal van deze masterproef bestaat verder hoofdzakelijk uit de drie memoires. Het werken met memoires heeft zijn voor- en nadelen. Enerzijds is het dé bron bij uitstek om de praktische uitvoering van de functie van de Eerste Minister te bestuderen, gezien het gaat over de herinneringen en beschouwingen van personen die zelf het ambt bekleedden. Zo biedt het een zeer concrete inkijk op het politieke leven vanuit een zeer geprivilegieerde positie. Dichter bij de functie kan men moeilijk gaan. Anderzijds zijn memoires uiteraard erg subjectieve bronnen en is uiterste voorzichtigheid geboden bij het lezen ervan. Oud-premiers zijn ten slotte ook maar mensen en zullen geen louter objectieve weergave van hun Eerste Ministerschap geven. Het gebruik van secundaire literatuur kan echter helpen om dit beeld bij te sturen. Zowel besprekingen van de memoires, biografische studies als algemenere politieke werken en

⁷ Van Raalte, E. (1954). *De ontwikkeling van het minister-presidentschap in Nederland, België, Frankrijk, Engeland en enige andere landen*, Leiden: Universitaire pers Leiden; Urbain, R. (1958). *La fonction et les services du Premier Ministre en Belgique*, Brussel: Librairie encyclopédique.

⁸ Bartelous, J. (1983). *Nos Premiers Ministres, de Léopold Ier à Albert Ier 1831-1934*, Brussel: J.M. Collet; Eyskens, R. (1994). *De functie van Eerste Minister in België*, Brussel: Erasmus Hogeschool Brussel; Hella, A. (1977). Les pouvoirs du Premier ministre. In *Revue Générale*, 12, 80-83; Leermakers, L. (1993). Het ambt van eerste minister in België: retro- en perspectief. In *Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht*, 10, 649-658; Mareen, D. (1985). *Meer dan primus inter pares. Profiel van moderne Premier*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel; Molitor, A. (1982). Le ministre et le pouvoir. In *Administration publique*, dl. 4, 213-217; Plavsic, W. (1989). *op. cit.*; Zilemenos, C. (1976). *Naissance et évolution de la fonction de Premier ministre dans le régime parlementaire*. Parijs: Librairie générale de droit et de jurisprudence.

⁹ Dehaene, J.L. (2000). *op. cit.*; Dehaene, J.L. (2002). *Er is nog leven na de 16*, Leuven: Van Halewyck; Eyskens, G. (1983). *op. cit.*; Verleyen, F. (1985). *Wilfried Martens. Een gegeven woord*, Tiel: Lannoo.

¹⁰ Van Impe, H. (1978). *op. cit.*

¹¹ Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). *op. cit.*

¹² Van Impe, H. (1978). *op. cit.*, 407.

artikels zijn hiervoor relevant.¹³ Daarnaast is de subjectiviteit van de memoires niet enkel nadelig. Het toont immers de persoonlijke visie van een voormalig Eerste Minister op het ambt.

Het is cruciaal te weten wat er net gezocht wordt in de memoires. Het zijn namelijk drie lijvige boeken, waar enorm veel informatie in te vinden is. Ten eerste zal de eerder vermelde functieomschrijving van Van Impe getoetst worden aan de memoires.¹⁴ Hoe vervulde de premier deze taken en komt de ene taak meer aan bod dan de andere in de memoires? Zijn er taken bijgekomen die nog niet in het lijstje voorkwamen? Het artikel van Van Impe dateert namelijk van 1978, eerder in het begin van de bestudeerde periode. Het is dus extra interessant na te gaan hoe de functie van de Eerste Minister hierna evolueerde. Op het einde volgt dan ook een revaluatie van de taakomschrijving van Van Impe. Ten tweede zal ook worden gekeken of en hoe de Eerste Minister meer macht verkreeg door de jaren heen.

Dit werk is opgebouwd in vier delen. Na de inleiding volgt een theoretisch kader, dat bestaat uit een literatuurstudie over de functie van de Eerste Minister en het concept presidentialisering. In het tweede deel worden de memoires elk voorgesteld en algemeen besproken. Vervolgens worden deze memoires in het derde deel getoetst aan de functieomschrijving van Van Impe. De verschillende premiers komen hierbij achtereenvolgens aan bod. Het vierde en laatste deel bestaat ten slotte uit de revaluatie van de functieomschrijving.

¹³ Besprekingen: Hooghe, M. (2006). Een man zonder eigenschappen? Memoires van Wilfried Martens. In *Ons erfdeel* 49-4, 619-621; Van Rompaey, T. (2004). *Dit is niet alleen de waarheid: een argumentatieve en retorische analyse van De memoires van Leo Tindemans*, Antwerpen: Lessius; Verdoodt, F. J. (2009). De oude karavaan trekt voorbij. Wilfried Martens, zijn politieke generatie, zijn herinneringen. In *Wetenschappelijke Tijdingen*, 68-2, 145-162; Biografische studies: De Ridder, H. (1991). *Omtrent Wilfried Martens*, Tiel: Lannoo; *Idem* (1996). *Jean-Luc Dehaene: mét commentaar ...*, Tiel: Lannoo; De Winter, N. (1980). *Leo Tindemans: een levensweg vol verrassingen*, Brussel: Labor; Marien, L. (1979). *Op zoek naar Tindemans*, Leuven: Kritik; Van Damme, G. (2000). *La mi-temps: Jean-Luc Dehaene: biographie inachevée*, Brussel: Impr. Ongers-Mols; Politieke studies: De Ridder, H. (1983). *op. cit.*; *Id.* (1986). *Geen winnaars in de Wetstraat*, Leuven: Davidsfonds; *Id.* (1989). *Sire, geef me honderd dagen*, Leuven: Davidsfonds; *Id.* (1993). *De strijd om de 16, van Martens naar Dehaene*, Tiel: Lannoo; Hoflack, K. (1995). *De achterkant van de premier*, Leuven: Van Halewyck; Holvoet, L. en Platel, M. (1980). De regeringsvorming Martens I. In *Res Publica*, 22-3, 333-370; Noppe, J. (2000). Het parlementaire optreden van de eerste minister in België en Nederland. Een vergelijking tussen de regeringen Martens VIII, Dehaene I en Lubbers III. In *Res publica*, 4, 521-546; Platel, M. (1981). Martens I, II, III, IV. In *Res Publica*, 23-2, 239-276; *Id.* (1982). Martens IV - Eyskens I – Martens V. In *Res Publica*, 24-2, 273-304; *Id.* De regeringsvormingen eind 1985. In *Res Publica*, 28-3, 489-502; *Id.* (1995). *Dehaene. Van I tot II*, Leuven: Davidsfonds.

¹⁴ Van Impe, H. (1978). *op. cit.*, 407.

Hoofdstuk I: De Eerste Minister in de literatuur

Vooraleer de invulling van het premierschap door Tindemans, Martens en Dehaene te onderzoeken, zullen we eerst nagaan wat deze functie precies inhoudt volgens de bestaande literatuur. Daarom overloopt het eerste hoofdstuk op een chronologische wijze de studies die over de Eerste Minister zijn verschenen. Omdat een groot deel van de literatuur voornamelijk herhalend is, worden vooral nieuwe elementen ervan aangestipt en zullen niet alle werken behandeld worden.¹⁵ Het einddoel van deze literatuurstudie is een functieomschrijving te formuleren, die als startpunt en toetsing kan dienen voor het onderzoek van de memoires.

De eerste studie over de Belgische premier dateert van 1954 en is geschreven door de Nederlandse jurist Dr. Ernst Van Raalte. In *De ontwikkeling van het Minister-Presidentschap* bespreekt hij het ontstaan en de evolutie van de functie in Nederland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.¹⁶ Net als voor de andere landen wijdt Van Raalte een apart hoofdstuk aan de Belgische Eerste Minister. In deze eerste studie zitten reeds veel elementen die de latere literatuur zullen kenmerken.¹⁷ Zo benadrukt Van Raalte het lange achterblijven van het geschreven recht op het reële bestaan van de functie. Hij verklaart dit door de machtspositie die het staatshoofd lange tijd innam. Oorspronkelijk zat de Koning de Ministerraad immers zelf voor. Ten tijde van Leopold I vond deze elke zondag plaats in zijn paleis, hoewel hij deze taak doorheen zijn regeerperiode steeds minder opnam. Ook Leopold II deed dit aanvankelijk vaak maar later slechts jaarlijks. Afgezien van de periode tijdens en onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog, zat Albert I de Ministerraad zelden voor en ook Leopold III deed dit slechts drie keer. Door de groeiende afwezigheid van de vorst tijdens de Ministerraad was er nood aan iemand binnen de regering die de ministeriële homogeniteit kon handhaven. Deze rol kwam toe aan de formateur, die door de Koning werd aangeduid om de regering te vormen. Hij was ook degene die de koninklijke benoemingen van de andere ministers medeondertekende. Hierdoor werd hij gezien als de leider van het kabinet, zowel door de vorst, door zijn medeministers als door het parlement. Hoewel er vóór 1918 officieel geen Eerste Minister bestond, was de functie in de praktijk toch al duidelijk aanwezig.¹⁸

Na de Eerste Wereldoorlog groeide de vraag naar een officieel erkende regeringsleider, volgens Van Raalte omwille van twee redenen. Enerzijds moesten de homogene regeringen steeds meer plaats ruimen voor coalitieregeringen en anderzijds groeide het aantal terreinen waarop de overheid actief was. Hierdoor was er een groeiende nood aan een goede samenwerking onder leiding van iemand die de algemene coördinatie op zich nam en geschillen tussen ministers onderling kon beslechten. In november 1918 werd Léon Delacroix in een Koninklijk Besluit vernoemd als Eerste Minister en daarmee de eerste officieel erkende premier in België. Aanvankelijk stond de Eerste Minister ook nog aan het hoofd van een eigen

¹⁵ Werken die hier niet behandeld worden zijn: Eyskens, R. (1994). *op. cit.*; Mareen, D. (1985). *op. cit.*; Zilemenos, C. (1976). *op. cit.*

¹⁶ Van Raalte, E. (1954). *op. cit.*

¹⁷ Van Raalte vermeldt zelf een eerdere, niet gepubliceerde studie 'La fonction de Premier Ministre dans le Droit Public belge', geschreven door E. Seulen, secretaris-generaal van het Ministerie van Financiën; Van Raalte, E. (1954). *op. cit.*, 88.

¹⁸ Van Raalte, E. (1954). *op. cit.*, 87-94.

ministerieel departement. In 1929 besloot Henri Jaspar echter zich uitsluitend met de leiding en coördinatie van de regering bezig te houden en steeds meer premiers na hem volgden zijn voorbeeld. Het Koninklijk Besluit van 16 februari 1940, ‘ter vaststelling van de organisatie van de Diensten van de Eerste Minister’ was volgens Van Raalte een sleutelmoment in de ontwikkeling van het Eerste Ministerschap.¹⁹ Hiermee kreeg de premier namelijk een hele organisatie aan diensten formeel onder zijn leiding, wat Van Raalte evalueert als volgt: ‘voor zover hij in het geschreven recht een plaats innam, waardoor men hem daarin nog niet helemaal voor vol kon aanzien, zou dat van nu af aan wel het geval zijn.’²⁰ Anderzijds waarschuwt hij ook dat deze diensten niet aan de bevoegdheden van andere departementen moeten raken.²¹

Van Raalte legt meermaals de nadruk op het belang van de Ministerraad, waar alle ministers bijeenkomen voor het nemen van regeringsbeslissingen van algemeen belang. In tegenstelling tot de Eerste Minister had deze wel altijd min of meer een grondwettelijke basis, al is er discussie over hoe stevig deze is.²² Doordat de premier de facto het voorzitterschap van de Ministerraad overnam van het staatshoofd, groeide zijn macht aanzienlijk. Door het ontbreken van een officieel reglement kon hij grotendeels het verloop van deze vergadering zelf bepalen. De Ministerraad vindt dan ook wekelijks plaats in zijn kabinet op Wetstraat 16. Naast het voorzitterschap van de Ministerraad en coördinator van het regeringsbeleid, ziet Van Raalte ook andere taken voor de Eerste Minister. Eén van de belangrijkste is volgens hem ‘het optreden als *trait d’union* tussen Koning en kabinet’, een brugfiguur tussen het staatshoofd en de regering.²³ Daarnaast is hij ook een scheidsrechter die geschillen tussen ministers moet beslechten.²⁴

Vier jaar na Van Raalte publiceerde Roger Urbain *La fonction et les services du Premier Ministre en Belgique*.²⁵ Urbain was zelf werkzaam als juridisch adviseur op het departement van de Eerste Minister en verkeerde dus in een geprivilegieerde positie om deze studie uit te voeren.²⁶ Zijn werk bouwt verder op dat Van Raalte maar is veel uitgebreider. Net als Van Raalte benadrukt Urbain de afwezigheid van een stevige juridische basis voor het ambt, ondanks de centrale rol ervan in het politiek systeem.²⁷ Hij bespreekt de taken van de premier op een systematische en chronologische wijze. Nadat hij door de Koning persoonlijk is aangesteld tot formateur, moet hij de krachtlijnen van het regeerprogramma uiteenzetten. Deze taak is moeilijker bij een coalitie dan bij een homogene regering. De formateur moet immers de eisen van verschillende partijen in zijn programma weten te verzoenen. Vervolgens zal hij de leden van het toekomstige kabinet ‘aanduiden’. Deze term is echter bedrieglijk want hij moet hierbij rekening houden met vele elementen. Zo moet hij de politieke partijen en individuen tevreden stellen maar ook het staatshoofd moet zich kunnen vinden in de samenstelling van het kabinet, al is het niet helemaal duidelijk hoe ver de Koning hierin kan gaan. Bovendien moet de regering representatief zijn en moeten de taalgroepen, regio’s en grote steden vertegenwoordigd zijn. Gezien zijn centrale rol in de totstandkoming van het regeerprogramma

¹⁹ Van Raalte, E. (1954). *op. cit.*, 100.

²⁰ Van Raalte, E. (1954). *op. cit.*, 100.

²¹ Van Raalte, E. (1954). *op. cit.*, 94-106.

²² Toenmalige artikels 79 en 82 in de Belgische Grondwet, nu artikels 90 en 93.

²³ Van Raalte, E. (1954). *op. cit.*, 120.

²⁴ Van Raalte, E. (1954). *op. cit.*, 91-93, 106-122.

²⁵ Urbain, R. (1958). *op. cit.*

²⁶ Urbain, R. (1958). *op. cit.*, 9.

²⁷ Urbain, R. (1958). *op. cit.*, 63.

en de samenstelling van de regering, draagt de Eerste Minister een grotere verantwoordelijkheid tegenover het parlement, betreffende het algemene regeringsbeleid.²⁸

Door zijn ervaring als formateur speelt de Eerste Minister ook een belangrijke rol bij het ontslaan van ministers, hoewel dit grondwettelijk een bevoegdheid van het staatshoofd is.²⁹ Urbain spreekt over drie principes, waaruit de centrale rol van de premier in dit verband duidelijk blijkt. Ten eerste leidt het ontslag van de Eerste Minister vrijwel altijd tot het ontslag van de hele regering. De premier is immers ‘le chef du gouvernement dont il incarne la politique générale et personnifie l’unité.’³⁰ Ten tweede is het de Eerste Minister die het ontslag van de regering gaat aanbieden aan de Koning, wanneer de regering aftreedt. Ook het ontslag van individuele ministers gaat via de premier. Ten slotte kan de Eerste Minister een medeminister tot ontslag dwingen ‘s’il estimait opportun’.³¹ Daarnaast onderscheidt Urbain zes taken van de Eerste Minister binnen het regeringsbeleid. Ten eerste is hij de brugfiguur tussen het kabinet en het staatshoofd. Hij is voor de Koning een direct aanspreekpunt voor algemene regeringszaken en hoewel bij meer specifieke vragen logischerwijs de bevoegde minister zou worden aangesproken, doet de vorst toch meestal een beroep op de premier. De Eerste Minister en het staatshoofd hebben dan ook wekelijks een onderhoud. Ten tweede speelt hij een belangrijke rol als scheidsrechter bij conflicten tussen ministers, zeker in coalitieregeringen. Ten derde is de premier woordvoerder van de regering in het parlement. Zo neemt hij deel aan debatten over algemene regeringszaken en regelt hij de orde van de dag samen met de voorzitters van Kamer en Senaat. Ten vierde is hij ook woordvoerder van de regering ten aanzien van de bevolking. Via persconferenties of radio- en tv-toespraken licht hij de bevolking in over het regeringsbeleid. Ten vijfde staat de Eerste Minister in contact met de sociaal-economische organisaties en speelt hij een belangrijke rol in nationale arbeidsconferenties. Ten slotte is hij voorzitter van de Kabinetsraad en andere raden in de schoot van de regering, waar hij optreedt als coördinator en scheidsrechter.³²

In zijn studie besluit Urbain dat de functie van de Eerste Minister steeds belangrijker is geworden en dat zowel zijn taken als diensten zijn toegenomen. Dit is het resultaat van twee historische evoluties: enerzijds een toegenomen macht tegenover het staatshoofd en anderzijds tegenover zijn medeministers. Urbain ziet hiervoor drie oorzaken die ook in het werk van Van Raalte naar voor kwamen: de evolutie van de koninklijke macht, het groeiende overheidsingrijpen en de praktijk van coalitieregeringen. Ten slotte stelt Urbain de vraag of het gezien het toegenomen belang van de Eerste Minister niet nodig is om de functie formeel te verankeren in het geschreven recht? Anderzijds berust de functie wel op het gewoonterecht, wat een grotere flexibiliteit garandeert dan een grondwettelijke verankering.³³

Nog meer dan voorheen werd de literatuur van de jaren 1970 gekenmerkt door aandacht voor de toegenomen macht van de Eerste Minister. André Hella stelt in een artikel over de machten van de premier zelfs een directe verkiezing voor: ‘Ne serait-il pas logique, voire souhaitable, qu’à cette fonction primordiale, et pourtant sans statut légal, soit désigné un candidat directement élu par le suffrage universel plutôt que

²⁸ Urbain, R. (1958). *op. cit.*, 63-74.

²⁹ Artikel 96 van de Belgische Grondwet.

³⁰ Urbain, R. (1958). *op. cit.*, 78.

³¹ Urbain, R. (1958). *op. cit.*, 79.

³² Urbain, R. (1958). *op. cit.*, 74-149.

³³ Urbain, R. (1958). *op. cit.*, 179-194.

produit par les conciliabules et les dosages de la « particratie » ?³⁴ In dezelfde lijn spreekt Prof. Herman Van Impe over ‘presidentiële tendenties in het Belgische parlementarisme’.³⁵ Hij ziet dezelfde oorzaken als Van Raalte en Urbain voor deze machtsverruiming maar wijst ook op andere. Ten eerste versterkte de Ministerraad als collegiale vergadering ten nadele van de individuele ministers. Ten tweede leidde de linguïstische splitsing van de partijen tot een verzwakte positie van de partijvoorzitters. Ten derde kon de wetgevende macht de facto de regering niet meer ten val brengen, waardoor de carrières van Eerste Ministers langer werden.³⁶ Ten slotte ziet Van Impe ook een politiek-psychologische oorzaak, namelijk de personalisering van de politiek door de opkomst van de media. Volgens Van Impe heeft de premier zelfs de functie van ‘vaderfiguur’ voor de bevolking overgenomen van het staatshoofd na de Koningskwesitie.³⁷

Als gevolg van deze oorzaken is de positie van de Eerste Minister versterkt ten aanzien van de Koning, de partijvoorzitters, zijn medeministers en de gewone parlementsleden. Dit doet Van Impe besluiten dat ‘de premier een president [is] geworden’, omdat zijn vergrote individuele macht meer doet denken aan een presidentieel stelsel dan aan een meer collectief parlementair stelsel. Van Impe wijst net als Van Raalte en Urbain op de geringe juridische basis van het ambt, ondanks het feit dat de functie toch een grondwettelijke verankering heeft gekregen. Dit was echter bijna toevallig, gezien het ging om een bepaling over taalpariteit in de Ministerraad en helemaal niet over de functie van de Eerste Minister zelf.³⁸ Toch pleit Van Impe niet voor een directe verkiezing zoals Hella of een presidentiële staatsvorm. Hij ziet het parlementair stelsel net als waarborg tegen machtsmisbruik van de Eerste Minister: ‘Een president is geïsoleerd, een eerste-minister daarentegen is geïntegreerd in een pyramide (meerderheid, fractie, regering), hoe machtig hij ook moge zijn.’³⁹

Als bijlage van zijn artikel, geeft Van Impe een taakomschrijving van de Eerste Minister. Hoewel deze grotendeels overeenkomt met Van Raalte en Urbain, is de lijst toch het vermelden waard door zijn systematisch karakter: ‘a) (meestal) vorming van de regering; b) benoeming en ontslag van de andere regeringsleden: de aanwijzing en eventueel vervanging van ministers en staatssecretarissen gebeurt in samenspraak met de partijleiding; c) opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers; d) algemene leiding van de regering; e) voorzitterschap van de Ministerraad en van de Regeringsraad; f) coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden; g) oplossen van conflicten tussen regeringsleden; h) deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid; i) contacten met de leidingen van de coalitiepartijen; j) contact met het staatshoofd.’⁴⁰

Ook voormalig Eerste Minister Gaston Eyskens liet zijn licht schijnen over de functie die hij zelf bekleedde.⁴¹ Hoewel veel van wat hij schrijft ook in eerdere studies aan bod kwam, is zijn relaas veel minder

³⁴ Hella, A. (1977). *op. cit.*, 12, 82.

³⁵ Van Impe, H. (1978). *op. cit.*, 403-408.

³⁶ Van Impe maakt hier een vrij tijdsgebonden opmerking, gezien de uitzonderlijke stabiliteit van regeringen en premiers ten tijde van het schrijven van het artikel.

³⁷ Van Impe, H. (1978). *op. cit.*, 404-406.

³⁸ Huidig artikel 99 van de Belgische Grondwet: ‘De Ministerraad telt ten hoogste vijftien leden.

De Eerste Minister eventueel uitgezonderd, telt de Ministerraad evenveel Nederlandstalige als Franstalige ministers.’

³⁹ Van Impe, H. (1978). *op. cit.*, 401-404, 406-407.

⁴⁰ Van Impe, H. (1978). *op. cit.*, 407.

⁴¹ Eyskens, G. (1983). *op. cit.*

droog en persoonlijker en stipt hij enkele nieuwe elementen aan. Ten eerste stelt Eyskens dat sinds de jaren 1960 de regering steeds vaker beheerst door de communautaire problematiek en de premier een groot deel van zijn energie daarin moet steken. Ten tweede krijgt de Eerste Minister een steeds belangrijker plaats in het buitenlands beleid. Ten derde wijst Eyskens op het belang van het kernkabinet, waarin de premier, de vicepremier(s) en andere belangrijke ministers zetelen ‘teneinde de cohesie in de regering te behouden’.⁴² Ten vierde is de relatie van de premier met de partijvoorzitters van de coalitie steeds belangrijker geworden, niet in het minst met die van zijn eigen partij. In tegenstelling tot Van Impe vindt Eyskens dat de splitsing van de partijen leidde tot een sterkere positionering van de voorzitters en hij spreekt zelfs over ‘particratie’. Ten vijfde is de Eerste Minister ‘dienaar van het algemeen belang’ en moet hij een evenwicht zien te vinden tussen de wensen van zijn eigen partij en die van de coalitiepartner(s), zonder de oppositie uit het oog te verliezen.⁴³ Zo moet de premier boven partijgrenzen heen staan, zonder zijn eigen partij te verloochenen.⁴⁴

In 1989 publiceerde Wladimir Plavsic *Mijnheer de Eerste Minister*, waarin hij enerzijds ingaat op het ambt en zijn geschiedenis en anderzijds de biografieën van de premiers vanaf 1944 weergeeft.⁴⁵ Net als Urbain was Plavsic een kabinetsmedewerker van de premier en zijn studie is grotendeels een samenvatting van al wat gepubliceerd werd over de Eerste Minister, aangevuld met nieuwe inzichten. Zo geeft hij een goed overzicht van de verschillende raden en comités die zich in de schoot van de regering bevinden. Door het ontstaan van de staatssecretarissen ontstond er naast de Ministerraad een Regeringsraad, waarin zowel de ministers als de staatssecretarissen zetelen. Daarnaast zijn er de ministercomités, waarvan het ‘beperkt kabinet voor de algemene politiek, beter gekend onder de benaming “kernkabinet”’ het belangrijkste is.⁴⁶ De Eerste Minister stelt deze comités samen en zit de belangrijkste zelf voor, met als doel de Ministerraad niet te belasten met beslissingen waarvoor niet alle regeringsleden aanwezig moeten zijn.⁴⁷

Na de uitvoering van het Sint-Michielsakkoord (1993) publiceerde ere-ambassadeur Luc Leermakers een artikel over de geschiedenis en het toekomstperspectief van de Eerste Minister.⁴⁸ In een nieuwe grondwettelijke bepaling heeft de Kamer namelijk de mogelijkheid, bij een constructieve motie van wantrouwen, een opvolger voor de Eerste Minister voor te dragen, die de Koning dan moet benoemen tot premier.⁴⁹ Van de andere leden in de regering is echter geen sprake, wat de centrale positie van de Eerste Minister duidelijk bevestigt. Leermakers vreest dat dit de Kamer de facto ‘vleugellam’ maakt in haar controlefunctie, omdat ze hier voorzichtiger mee zal omspringen ‘gegeven het ontbindingsgevaar bij onvermogen om een nieuwe meerderheid te smeden’.⁵⁰ Hij pleit dan ook voor een direct verkozen premier, zodat de Kamer het vertrouwen in individuele ministers kan opzeggen zonder dat dit de hele regering ten val kan brengen. De Eerste Minister kan zo immers aanblijven en een nieuwe minister voordragen aan de

⁴² Eyskens, G. (1983). *op. cit.*, 542.

⁴³ Eyskens, G. (1983). *op. cit.*, 552.

⁴⁴ Eyskens, G. (1983). *op. cit.*

⁴⁵ Plavsic, W. (1989). *op. cit.*;

Plavsic volgde het voorbeeld van Jean Bartelous die de biografieën publiceerde van de Eerste Ministers van 1831 tot 1934: Bartelous, J. (1983). *op. cit.*

⁴⁶ Plavsic, W. (1989). *op. cit.*, 39.

⁴⁷ Plavsic, W. (1989). *op. cit.*, 33-63.

⁴⁸ Leermakers, L. (1993). *op. cit.*, 649-658.

⁴⁹ Huidig artikel 96 in de Belgische Grondwet

⁵⁰ Leermakers, L. (1993). *op. cit.*, 657.

Koning. Daarnaast ziet Leermakers in de federalisering van België ook een argument pro directe verkiezing. De premier moet namelijk gelegitimeerd zijn om zijn rol als scheidsrechter te vervullen tussen de deelstaten. Ten slotte voert Leermakers ook het juridische argument aan dat de Koning, die aanvankelijk de uitvoerende macht effectief uitoefende, ‘een volwaardige plaatsvervanger nodig heeft om de regering van het land te voeren. Met name moet hij een trapje hoger staan dan de (vak)ministers en buiten het bereik van de schermutselingen binnen de Kamer, die precies daarom een grotere vrijheid krijgt om de (vak)ministers nauwlettender te controleren, eventueel te censureren.’⁵¹

Dat het pleidooi van Leermakers elementen uit presidentiële systemen bevat, is niet nieuw. Van Impe bemerkte al eerder ‘presidentiële tendenties’ in de evolutie van het Eerste Ministerschap.⁵² Ook dertig jaar later blijken zijn ideeën nog steeds relevant. In 2005 verscheen namelijk een internationale studie van presidentialisering aan de hand van nationale analyses.⁵³ Presidentialisering wordt er omschreven als ‘a process by which regimes are becoming more presidential in their actual practice without, in most cases, changing their formal structure, that is, their regime-type.’⁵⁴ Er wordt onderscheid gemaakt tussen drie vormen: presidentialisering van de uitvoerende macht, van de partijleiding en van de verkiezingen. Uiteraard is voornamelijk de eerste vorm interessant voor deze studie. Professoren Stefan Fiers en André Krauwel leverden een bijdrage vanuit de Lage Landen, waarbij ze het fenomeen in België en Nederland bestudeerden.⁵⁵ Volgens hen uit de presidentialisering van de uitvoerende macht zich onder andere in een toenemende beslissingsautonomie. De oorzaken hiervan zijn de uitsluitend coördinerende rol van de regeringsleider, zijn steeds vaker optreden als scheidsrechter, zijn toegenomen rol in buitenlandse zaken en het belang daarvan in de media-perceptie en ten slotte het feit dat hij de agenda van het kabinet bepaalt en steeds vaker het kernkabinet onder zijn leiding bijeenroept. Verder uit de presidentialisering van de uitvoerende macht zich in de professionalisering en uitbreiding van het kabinet van de Eerste Minister en de toenemende duur van het premierschap ten opzichte van andere ministers.

Het doel van onze literatuurstudie was een functieomschrijving formuleren, die vervolgens getoetst kan worden aan de memoires. De takenlijst van Van Impe is hiervoor interessant om twee redenen. Enerzijds omwille van de systematische opsomming en anderzijds omwille van de datering van de datum van publicatie van het artikel. Het artikel van Van Impe dateert namelijk van 1978, in het begin van de bestudeerde periode. Daarom is het lijstje perfect geschikt om als uitgangspunt te gebruiken en na de analyse van de memoires na te gaan hoe zeer de functie geëvolueerd is. Er ontbreken echter twee puntjes die Van Raalte en Urbain wel aanstipten. Als we deze toevoegen als k) en e), ziet de functieomschrijving er als volgt uit:

a) (meestal) vorming van de regering en afsluiten regeerakkoord

⁵¹ Leermakers, L. (1993). *op. cit.*, 658.

⁵² Van Impe, H. (1978). *op. cit.*

⁵³ Poguntke, T. & Webb, P. (eds.). *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford: Oxford University Press.

⁵⁴ Poguntke, A. & Webb, P. (2005). The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis. In *Idem. op. cit.*, 1-23.

⁵⁵ Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). *op. cit.*, 128-158.

- b) benoeming en ontslag van de andere regeringsleden: de aanwijzing en eventueel vervanging van ministers en staatssecretarissen gebeurt in samenspraak met de partijleiding
- c) opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers
- d) algemene leiding van de regering
- e) voorzitterschap van de Ministerraad, de Regeringsraad en de ministeriële comités
- f) coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden
- g) oplossen van conflicten tussen regeringsleden
- h) deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid
- i) contacten met de leidingen van de coalitiepartijen
- j) contact met het staatshoofd
- k) contact met sociaal-economische organisaties
- e) woordvoerder regering ten aanzien van bevolking (via pers).

Hoofdstuk II: De memoires voorgesteld

Nu er een functieomschrijving is bepaald, kan deze getoetst worden aan de memoires van Tindemans, Martens en Dehaene, die samen een kwarteeuw premierschap overspannen, van 1974 tot 1999. In dit hoofdstuk worden de memoires eerst voorgesteld en verschillende vragen beantwoord, die relevant zijn voor het onderzoek. Wanneer en met welk doel schreef de auteur zijn memoires? Hoe zijn de memoires opgebouwd? Hoeveel aandacht besteedt de auteur aan zijn Eerste Ministerschap? Welke delen van de memoires zijn verder interessant voor deze studie?

1. Leo Tindemans – De memoires. Gedreven door een overtuiging (2002)

Drie jaar na zijn afscheid van de politiek, publiceerde Tindemans zijn memoires in 2002. Dit deed hij naar eigen zeggen om ‘correcties aan te brengen in de formulering van betwiste feiten.’⁵⁶ Zijn memoires beslaan in totaal zo’n 580 pagina’s en zijn chronologisch opgebouwd in acht grote hoofdstukken. Deze hoofdstukken dragen zinderende titels als ‘De voorbereiding’, ‘De bevestiging’ en ‘De vervulling’. Tindemans lijkt zijn periode als minister van Buitenlandse Zaken en Europarlementariër als hoogtepunt van zijn carrière te beschouwen, wat blijkt uit de titels ‘De beleving’ en ‘De bekroning’.

Het derde hoofdstuk ‘De toetsing (1974-1978)’ is gewijd aan zijn Eerste Ministerschap en beslaat 165 pagina’s.⁵⁷ Hoewel het over slechts vier jaar van Tindemans’ politieke carrière gaat, handelen meer dan een kwart van zijn memoires hierover. Verder is ook het vierde hoofdstuk interessant voor de analyse van het premierschap van Martens.⁵⁸ Hierin bespreekt Tindemans namelijk de periode waarin hij eerst CVP-voorzitter en vervolgens minister van Buitenlandse Zaken was tijdens de regeringen-Martens. De moeilijke relatie tussen CVP-voorzitter Tindemans en Eerste Minister Martens was veel besproken en het is dan ook relevant om deze nader te bestuderen in hun beide memoires. Daarnaast is het ook interessant om in te gaan op de verhouding tussen de premier en de minister van Buitenlandse Zaken. Zo kan worden geverifieerd of de invloed van de Eerste Minister in het buitenlandse beleid inderdaad toenam, zoals in de presidentialiseringsliteratuur wordt beweerd.⁵⁹

2. Wilfried Martens – De Memoires: luctor et emergo (2006)

Vier jaar na Tindemans, bracht Wilfried Martens zijn memoires uit naar aanleiding van zijn zeventigste verjaardag. Hij schreef ze ‘met een pedagogische doelstelling voor ogen’ om een persoonlijke bijdrage te leveren aan de politieke geschiedenis.⁶⁰ Om die reden deed hij een beroep op de medewerking van onder andere De Ridder. De memoires tellen zo’n 847 pagina’s en bestaan uit vier grote delen. Het eerste deel handelt over Martens’ leven tot aan zijn Eerste Ministerschap, het tweede over zijn twaalfjarig premierschap, het derde over zijn Europese carrière en in het vierde geeft hij enkele algemene slotbeschouwingen.

⁵⁶ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 10.

⁵⁷ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 233-400.

⁵⁸ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 401-486.

⁵⁹ Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). *op. cit.*

⁶⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 17-18.

Het deel over zijn periode als Eerste Minister beslaat met een kleine 400 pagina's bijna de helft van de memoires. Daarnaast zijn ook enkele hoofdstukken vanuit de andere delen interessant voor deze studie. Zo was Martens CVP-voorzitter tijdens de regering-Tindemans en speelde hij een cruciale rol in de totstandkoming van het Egmontpact. De relatie tussen voorzitter en premier komt dan ook uitgebreid aan bod in het eerste deel van de memoires. Ook het derde deel over zijn Europese carrière is relevant, gezien het begint met zijn activiteit als Eerste Minister. In het vierde deel geeft hij ten slotte zijn visie op het premierschap en wijdt hij een hoofdstuk aan zijn relatie met koning Boudewijn.

3. Jean-Luc Dehaene – Memoires (2012)

Als laatste van de drie premiers, publiceerde Dehaene zijn memoires vorig jaar. Het was een bewuste keuze niet voor Tindemans en Martens te publiceren, alsof hij hen eerst de kans wou geven hun visie bekend te maken.⁶¹ In het verleden brak Dehaene meermaals een lans voor politieke memoires, omdat deze een beter inzicht geven in de besluitvorming.⁶² Tijdens zijn carrière verzamelde hij dan ook notities voor het schrijven van zijn eigen herinneringen later. Net als Martens, deed ook Dehaene een beroep op de medewerking van De Ridder en anderen.⁶³ Dehaene geeft in de inleiding zijn kritische mening over het genre, die interessant is om hier weer te geven: 'Memoires zijn geen wetenschappelijk geschiedschrijving, maar een persoonlijk belevenisverhaal. Dat is hun grote voordeel, maar tevens ook hun grote nadeel.'⁶⁴ Deze visie is interessant om in het achterhoofd te houden, niet alleen bij het lezen van de memoires van Dehaene, maar ook bij die van Tindemans en Martens.

De memoires van Dehaene beslaan zo'n 913 pagina's en bestaan uit zes grote delen: het eerste deel over zijn pre-politieke jeugd, het tweede over zijn periode als kabinetsmedewerker en -chef, het derde over zijn tienjarig ministerschap, het vierde over zijn zevenjarig premierschap, het vijfde en het zesde over zijn leven na de nationale politiek. Zijn periode als Eerste Minister maakt ongeveer één derde van het werk uit. Daarnaast zijn ook het tweede en derde deel interessant voor dit onderzoek. Zowel in zijn hoedanigheid van kabinetschef als in die van minister speelde Dehaene namelijk een centrale rol in de regeringen-Martens. Hij was zelfs de formateur van zijn achtste regering. Later nam Dehaene het roer over van Martens als Eerste Minister. Na zijn premierschap verdween Dehaene niet volledig uit de Belgische politiek, maar deze levensfase is irrelevant voor deze studie.

⁶¹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 7.

⁶² Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 135; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 7.

⁶³ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 8.

⁶⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 9;

Het volledige citaat is: 'Over de zin en onzin van memoires zijn de meningen verdeeld. Deze discussie kan echter maar op een zinnige manier gevoerd worden als de eigenheid van het genre aanvaard wordt. Memoires zijn persoonlijke herinneringen en getuigenissen, en zijn dus per definitie subjectief gekleurd. De schrijver is niet alleen getuige, maar ook actor. En de lezer moet weten dat politici altijd geneigd zijn om hun eigen rol centraal te stellen en te overdrijven. Dat geldt ongetwijfeld ook voor deze memoires. Getuigenissen over het verleden zijn vaak gekleurd door de tijd, worden geherinterpreteerd in het licht van latere gebeurtenissen en ervaringen. Maar ook wat niet aan bod komt omdat het verdrongen wordt, is leerrijk. Kortom, memoires zijn geen wetenschappelijk geschiedschrijving, maar een persoonlijk belevenisverhaal. Dat is hun grote voordeel, maar tevens ook hun grote nadeel.'

Hoofdstuk III: De memoires van de Eerste Minister

Nu uit de literatuur een functieomschrijving is gedistilleerd en het bronnenmateriaal is voorgesteld, volgt een analyse van de memoires. De drie Eerste Ministers worden chronologisch na elkaar besproken. De structuur van deze analyse volgt de verschillende taken van de functieomschrijving. Eén voor één komen de taken aan bod om na te gaan hoe de premier deze precies invulde, aan de hand van voorbeelden of meningen uit zijn memoires. De twee taken 'd) algemene leiding van de regering' en 'f) coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden' werden wel samengevoegd tot één taak, omdat het praktisch moeilijk was om deze in de memoires te onderscheiden. Verder wordt nagegaan welke taken er ontbreken in de functieomschrijving, die nochtans duidelijk aan bod komen in de memoires. Zo tracht deze analyse de theorie te overstijgen en te toetsen aan de praktijk. Als rode draad doorheen de verschillende taken loopt de vraag of de functie van de Eerste Minister gewijzigd is en zijn macht is toegenomen, conform aan de presidentialiseringstheorie. In het besluit wordt dan ook een aangepaste functieomschrijving voorgesteld en de eventuele machtsverruiming geëvalueerd.

Deel 1: Leo Tindemans (1974-1978)

Leo Tindemans was Eerste Minister van 25 april 1974 tot 20 oktober 1978 en stond achtereenvolgens aan het hoofd van twee regeringen.⁶⁵ Tindemans I was een roomsblauw kabinet, waar later ook het Rassemblement Wallon bij aansloot. Deze regering werd op 3 juni 1977 opgevolgd door Tindemans II, een roomsrode coalitie, aangevuld met de Volksunie en het FDF. De spectaculaire val van deze regering in oktober 1978, in de nasleep van het Egmont-akkoord, betekende het einde van het premierschap van Tindemans. Mede door deze indrukwekkende uitrede en de conflictueuze aanloop daar naar toe is het Eerste Ministerschap van Tindemans erg omstreden. Dit maakt het extra interessant om via zijn eigen memoires systematisch na te gaan hoe Tindemans zijn premierschap invulde.

a) (Meestal) vorming van de regering en afsluiten regeerakkoord

Hoewel de meeste regeringsformaties verschillende elementen gemeenschappelijk hebben, hangt het verloop ervan sterk af van de formateur die zijn eigen werkmethode kiest. Dit was bij de regeringsvormingen van Tindemans I en II niet anders. Toch had Tindemans bij zijn eerste formatie de touwtjes beduidend meer in handen dan bij zijn tweede.

Zijn eerste formatieopdracht begon op 12 maart 1974 en werd grotendeels gedomineerd door de communautaire problematiek. Tindemans maakt een onderscheid tussen de ‘officiële en traditionele contacten’ en de échte onderhandelingsgesprekken, die daarop volgden.⁶⁶ Vooraleer hij begon te onderhandelen, ontving hij verschillende partijvoorzitters, ministers van Staat en afgevaardigden van de Cultuurraden, om af te tasten wat mogelijk was. Na deze gesprekken stelde Tindemans zelf een samenvatting op onder de naam *Krachtlijnen*, op basis waarvan hij verder kon onderhandelen. Wanneer de socialisten moeilijk deden over een tripartite en niet happig leken op de voorstellen van Tindemans, ging hij op zoek naar een meerderheid zonder de socialisten. Bovendien was de samenwerking met de socialisten in de vorige regering(en) erg stroef verlopen. Omdat een rooms-blauwe coalitie niet mogelijk bleek, werd het Rassemblement Wallon benaderd om tot een numerieke meerderheid te kunnen komen.⁶⁷

Vooraleer hij echter met deze partijen in zee ging, nodigde hij alle partijen uit in het Kasteel van Steenokkerzeel met als doel samen oplossingen te zoeken voor de communautaire spanningen die de politiek al lang beheersten. Op de socialisten na, waren alle partijen aanwezig: de traditionele partijen CVP-PSC, PVV-PLP maar ook de taalpartijen VU, RW en FDF. Tindemans koos voor de conclaafformule, waarbij men afgesloten van de wereld bleef onderhandelen tot er een overeenkomst uit de bus kwam. Hoewel de partijen hier volgens Tindemans erg dicht bij een globaal akkoord stonden, struikelden de gesprekken over Brussel. Zes dagen later legde een roomsblauwe minderheidsregering de eed af, die het vertrouwen van het parlement

⁶⁵ Hoewel anderen Tindemans I opdelen in drie regeringen (Tindemans I: rooms-blauw, Tindemans II: rooms-blauw + Rassemblement Wallon, Tindemans III: terug rooms-blauw) en hij in die optiek dus vier regeringen zou hebben geleid, volgen wij Tindemans die zelf spreekt over twee regeringen.

⁶⁶ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 249.

⁶⁷ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 247-251.

kreeg dankzij de onthouding van meerdere parlementsleden van VU, RW en FDF. Later vervoegde het RW alsnog de regering.⁶⁸

Tindemans' tweede regeringsvorming verliep naar eigen zeggen veel moeilijker. Nog meer dan de vorige keer werd de formatie beheerst door de communautaire problematiek. Dit keer kon de formateur zich echter veel moeilijker vinden in de voorstellen die op tafel lagen. Volgens hem werkten deze eerder 'een verscherping van Vlaams-Waalse spanningen in de hand' dan dat er 'een versterkte stabiliteit' van de staat kwam.⁶⁹ Het grote probleem was dat de voorzitters van de toekomstige coalitiepartijen (CVP, PSC, BSP, PSB, VU en FDF) buiten Tindemans om - boegbeeld van de grootste partij en de gedoodverfde formateur - al afspraken voor de verkiezingen hadden gemaakt. De formatie werd dan ook eerder door hen geleid, dan door formateur Tindemans. Tindemans benadrukt in zijn memoires zijn afkeer van deze manier van werken en de grote tegenzin die hij had om deze regering te leiden. Hij moest dan ook door zijn kabinetschef Jan Grauls en de partijvoorzitters overtuigd worden om zijn steun te verlenen aan het Egmontpact, dat hij zelf geen regeringspact maar een 'voorzitterspact' noemde.⁷⁰ Het is duidelijk dat dit de omgekeerde wereld was: partijvoorzitters die de formateur moeten overtuigen, in plaats van omgekeerd, is niet de normale gang van zaken. De conflictrijke relatie met de partijvoorzitters die hieruit voort sproot, zal later worden behandeld.⁷¹

Het valt op hoe weinig Tindemans in zijn memoires in gaat op de inhoud van het Egmontpact in tegenstelling tot het regeerakkoord van Tindemans I. Van dit laatste somt hij de belangrijkste punten uitgebreid op: de fusie van de gemeenten, de gewestvorming en de bestrijding van de inflatie en werkloosheid. Aan het Egmontpact wijdt hij inhoudelijk geen aandacht maar benadrukt zijn grondwettelijke bezwaren ertegen. Het is duidelijk bij welke van de twee regeerakkoorden Tindemans de pen hanteerde en welke zijn voorkeur genoot.⁷²

b) Benoeming en ontslag van de andere regeringsleden in samenspraak met de partijleiding

Hoewel het benoemen en ontslaan van ministers grondwettelijk de bevoegdheid is van het staatshoofd, zagen we reeds in de literatuurstudie dat de Eerste Minister hier toch een belangrijke rol speelt.⁷³ Het is immers de premier die de ministers voorstelt aan de Koning en ook hun ontslag aanbiedt. In de praktijk zijn het echter de partijvoorzitters die de ministers benoemen.⁷⁴ Uit de memoires van Tindemans blijkt dat de werkelijkheid complexer is. Het lijkt inderdaad te kloppen dat het de partijen zijn die na de verdeling van de ministerportefeuilles personen naar voren schuiven. Toch wijst Tindemans erop dat bij bepaalde gelegenheden de formateur wel de keuze kan beïnvloeden, wanneer de partijen er bijvoorbeeld zelf niet uit geraken. Tindemans zegt hierbij altijd te hebben 'gestreefd uit te kijken naar de besten'.⁷⁵

⁶⁸ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 251-257.

⁶⁹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 332.

⁷⁰ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 133.

⁷¹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 331-335; De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 125-126, 132-133.

⁷² Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 256-257, 334-335.

⁷³ Artikel 96 van de Belgische Grondwet

⁷⁴ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 75-79; Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). *op. cit.*, 130-131; Dewachter, W. (1995). *Besluitvorming in politiek België*, Leuven: Acco, 296-299, 303-304.

⁷⁵ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 298.

Bij de vervanging van ministers leek de rol van de Eerste Minister groter. Wanneer André Oleffe (PSC) op 18 augustus 1975 stierf, moest Tindemans op zoek naar een nieuwe minister van Economische Zaken. Uit het relaas van zijn zoektocht blijkt met hoeveel elementen hij rekening moest houden om een nieuwe minister aan te duiden. Oleffe was afkomstig uit de Waalse Arbeidersbeweging dus de nieuwe minister moest de goedkeuring wegdragen van het MOC. Daarnaast moest hij Franstalig zijn om de taalpariteit te behouden. Ten slotte kon hij niet van een andere partij dan van de PSC afkomstig zijn. Na vele discussies met PSC-voorzitter Ferdinand Nothomb en MOC-voorzitter Victor Michel, droeg Tindemans uiteindelijk de Waalse econoom Fernand Herman voor als nieuwe minister.⁷⁶ Bij de vervanging van de RW-ministers speelde Tindemans dan weer helemaal geen rol.⁷⁷ Hoewel de PSC en de CVP sinds 1972 gesplitst waren, bleef de invloed van de premier binnen de christen-democratische partij groter dan binnen het RW.

Bij het ontslaan van ministers was Tindemans als premier echter een centrale figuur. Dit blijkt uit een voorval met toenmalig minister van Institutionele Hervormingen François Perin (RW), die zich niet akkoord kon verklaren met een stemming in de Ministerraad over de aankoop van F-16's, omdat dit indruiste tegen het standpunt van zijn partij. Vervolgens vroeg Perin aan Tindemans of die verwachtte dat hij zijn ontslag zou indienen. Hoewel Tindemans de keuze aan Perin liet en hem toestond een verklaring van dissidentie af te leggen, blijkt uit de vraag van Perin zélf het belang van de Eerste Minister in het ontslaan van ministers.⁷⁸ Dit was evenzeer duidelijk in het incident van premier Tindemans met de RW-fractie. Toen de RW-parlementsleden de begroting weigerden goed te keuren, terwijl zij tot de meerderheid behoorden, vroeg hij vanop de Kamertribune het ontslag van de RW-ministers. De volgende dag zette de Koning hen dan ook uit de regering, op vraag van Tindemans.⁷⁹

c) Opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers

Aan de regeringsverklaring besteedt Tindemans weinig aandacht in zijn memoires. Bovendien behandelt hij enkel de verklaring van zijn eerste regering en niet die van zijn tweede. Tindemans sprak in zijn redevoering over de belangrijkste speerpunten van zijn regering, zonder daarbij te zeer in detail te treden. Na de regeringsverklaring volgde traditioneel een vertrouwensstemming, die Tindemans I won dankzij de onthouding van VU, RW en FDF.⁸⁰ Dat Tindemans in zijn memoires geen woord rept over de regeringsverklaring van Tindemans II is opmerkelijk maar niet onlogisch. Zoals we eerder zagen, koesterde hij immers weinig affiniteit voor het programma van zijn tweede regering.

d) Algemene leiding van de regering en coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden

Dat de Eerste Minister de algemene leiding van de regering in handen heeft, uit zich op twee manieren. Enerzijds moet hij erover waken dat de regering bepaalde prioriteiten aanpakt, vaak in naleving van het

⁷⁶ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 291-295.

⁷⁷ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 328.

⁷⁸ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 283-284.

⁷⁹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 328-329.

⁸⁰ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 255-257.

regeerakkoord. Anderzijds moet hij bij crisismomenten krachtadig optreden als leider van de regering en trekt hij dossiers naar zich toe.

Dat premier Tindemans probeerde om prioriteiten te stellen in de werkzaamheden van zijn regering, blijkt uit zijn memoires. Zo lag voor hem de focus van zijn tweede regering niet bij de staats hervorming maar bij de inflatiebestrijding en uitgavenbegrenzing. Hij keek er als premier dan ook nauwkeurig op toe dat andere regeringsleden geen onnodige uitgaven deden. Om de budgettaire discipline te verhogen, moesten ministers en staatssecretarissen maandelijks financieel verslag uitbrengen bij de Ministerraad en werd een Hakbijlcomité opgericht om in overtollige uitgaven te snoeien. Wanneer enkele ministers weigerden zich aan de afspraken te houden, toonde Tindemans dat het hem menens was door het ontslag van de regering in te dienen, dat overigens niet aanvaard werd maar wel voor een doorbraak zorgde.⁸¹

De prioriteiten van de partijvoorzitters lagen echter niet bij de budgettaire discipline maar bij de snelle uitvoering van het Egmontpact. Dit leidde herhaaldelijk tot botsingen met premier Tindemans, die over hen spreekt als de 'junta'.⁸² De algemene leiding van de regering leek dan ook eerder bij de partijvoorzitters dan bij de Eerste Minister te liggen. Volgens Martens was het vaak Tindemans zelf die een beroep op hen deed: 'Zodra het binnen de regering niet meer vlotte, maakte de regeringsleider er een gewoonte van de partijvoorzitters om de haverklap ter hulp te roepen.'⁸³ Tindemans schorste zelfs Ministerraden wanneer deze vastliepen om vervolgens de partijvoorzitters het probleem te laten oplossen.⁸⁴ Dat de prioriteiten van de premier en de partijvoorzitters niet overeen kwamen, kwam de regering niet ten goede en leidde uiteindelijk zelfs tot haar val.

Tindemans slaagde er wel in om tijdens crisismomenten als leider van de regering naar voren te treden. Zo was er tijdens zijn eerste regering onenigheid tussen de coalitiepartners over de aankoop van nieuwe legervliegtuigen, waarbij de keuze moest worden gemaakt tussen de Amerikaanse F-16 en de Franse Mirage. Wanneer de discussie bleef aanslepen, besloot Tindemans de knoop door te hakken door de kwestie in de Ministerraad te laten stemmen, nadat hij zijn internationale contacten had afgetoetst. Volgens hem was de kous daarmee af: 'Mijn interventie vormde het einde ervan.'⁸⁵ Wanneer rebellen in 1978 de Zairese provincie Shaba (het huidige Katanga) probeerden te veroveren, moest Tindemans weer krachtadig optreden. Een Frans-Belgische militaire operatie moest de stad Kolwezi ontzetten en de Europese gijzelaars bevrijden. Binnen de regering werd een crisiscomité opgericht waarvan Tindemans de leiding nam. Hij moest erg persoonlijk optreden in zijn internationale contacten met de Franse president Giscard d'Estaing, de Zairese president Mobutu en de NAVO-bondgenoten. Ook informeerde hij zelf het parlement meermaals over de kwestie.⁸⁶ Tindemans schrijft over de hele crisis treffend: 'Wie zulke beklemming van het verantwoordelijkheidsgevoel nooit heeft meegemaakt, weet niet wat het betekent: bevelen, besturen, regeren.'⁸⁷ Het is niet toevallig dat Eerste Minister Tindemans tijdens internationale aangelegenheden net

⁸¹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 353-358.

⁸² Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 355.

⁸³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 159.

⁸⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 159.

⁸⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 284, 278-284.

⁸⁶ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 337-352.

⁸⁷ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 338.

zo'n centrale rol speelde. De rol van de premier in het buitenlands regeringsbeleid zal echter later behandeld worden.

e) Voorzitterschap van de Ministerraad, de Regeringsraad en de ministeriële comités

We zagen in de literatuurstudie al dat één van de voornaamste functies van de Eerste Minister het voorzitterschap van de Ministerraad en de andere ministeriële raden is.⁸⁸ De Ridder schreef hierover: 'Wie de Wetstraat 16 bezet, heeft meteen de agenda van het politieke leven in handen.'⁸⁹ Uit de memoires van Tindemans blijkt dat hij als Eerste Minister veelvuldig gebruik maakte van dit potentieel aan *agenda-setting*. Zonet zagen we dat hij een ministerieel comité oprichtte naar aanleiding van de Congo-crisis.⁹⁰ Ook werd het Hakbijlcomité reeds vernoemd, dat Tindemans in het leven riep om de staatsuitgaven in te dijken.⁹¹ Bovendien vermeldt hij het bijeenroepen van een speciale Ministerraad naar aanleiding van de lokettenkwesitie in Schaarbeek, waarbij het gemeentebestuur weigerde tweetalige dienstverlening te organiseren.⁹² Uit een dagboekverslag van de chaotische laatste weken van Tindemans II blijkt hoe de Eerste Minister de werking van de regering kan beïnvloeden door te spelen tussen de verschillende vergaderingen met elk een andere samenstelling. De premier wisselde af tussen bijeenkomsten van partijvoorzitters, Regeringsraden, Ministerraden en kernkabinetten die elk een oplossing probeerden te vinden voor de regeringscrisis.⁹³ Tindemans was als enige persoon aanwezig bij elk van deze vergaderingen en bekleedde hierdoor een geprivilegieerde machtspositie. Deze positie werd echter volledig ondergraven door de centrale rol van de partijvoorzitters, die de belangrijkste beslissingen namen. Tindemans zei hierover: 'In de regering zelf wordt praktisch niets meer "onderhandeld". Alles komt "van buiten".'⁹⁴ Hoewel premier Tindemans dus over de middelen beschikte om het regeringsbeleid meer te sturen door het spel tussen verschillende vergaderingen, slaagde hij hierin niet, omdat de belangrijkste beslissingen buiten de schoot van de regering werden genomen.

f) Oplossen van conflicten tussen regeringsleden

In zijn memoires komt Tindemans nergens expliciet voor als verzoener van regeringsleden bij conflicten. Een mogelijke verklaring hiervoor is de grote partijdiscipline van de ministers en de centrale rol van de partijvoorzitters. Zoals we eerder zagen, vonden de grote discussies eerder plaats tussen hen dan tussen de regeringsleiders. Tegenstanders van Tindemans zouden zeggen dat hij als premier eerder een bron van conflict was, dan een verzoener bij conflicten. Tindemans was niet de Eerste Minister die zijn regering verenigde rond een bepaald programma, omdat hij zelf niet achter dit programma stond.

⁸⁸ Plavsic, W. (1989). *op. cit.*, 38-39, 47, 55-57.

⁸⁹ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 69.

⁹⁰ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 338-339

⁹¹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 354.

⁹² Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 305.

⁹³ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 364-387.

⁹⁴ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 382.

g) Deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid

Meermaals in zijn memoires benadrukt Tindemans zijn erkenning als Eerste Minister voor de wetgevende macht. Zo beklemtoont hij dat hij meermaals het parlement informeerde over de eerder besproken Congocrisis.⁹⁵ Daarnaast beloofde hij in 1978 vanop de Kamertribune dat hij ‘de onvermijdelijke politieke conclusies’ zou trekken wanneer Tindemans II binnen de twee maanden geen saneringsprogramma zou voorleggen.⁹⁶ Volgens Tindemans deed een Eerste Minister nooit eerder een dergelijke belofte aan het parlement.⁹⁷ Bovendien weigerde premier Tindemans de staats hervorming door te voeren die de partijvoorzitters hadden gesloten in het Egmontpact, omdat het parlement geen grondwetgevende bevoegdheid had. In zijn beruchte laatste redevoering als Eerste Minister richtte hij zich dan ook direct tot het Parlement: ‘U hebt als taak de Grondwet te interpreteren. [...] Laat u dat pregoratief niet ontnemen.’⁹⁸ Vervolgens ging Tindemans naar de Koning om het ontslag van de regering aan te bieden.

Ondanks Tindemans’ erkenning van het parlement, verliep zijn relatie als Eerste Minister met de wetgevende macht niet vlekkeloos. Op 9 maart 1977 vroeg hij de Koning de Kamers te ontbinden, terwijl de regering met volle bevoegdheid aanbleef tot de verkiezingen. Dit veroorzaakte veel controverse en de oppositie sprak van een staatsgreep.⁹⁹ Bovendien toonde Tindemans zich voorstander van een sterkere uitvoerende macht en vond hij dat de Eerste Minister te weinig macht had. Hoewel dit eerder een kritiek op de participatie was, vond hij dat de regering over meer manoeuvreerruimte tegenover het parlement moest kunnen beschikken om de economische crisis aan te pakken.¹⁰⁰

h) Contact met de leidingen van de coalitiepartijen

Idealiter vormt de Eerste Minister de brug tussen regering en coalitiepartijen. De relatie van premier Tindemans met de partijvoorzitters tijdens zijn tweede regering was echter zeer problematisch. Dit vond zijn oorsprong in de vorming van de regering, waarbij de partijleiders buiten formateur Tindemans om, afspraken maakten en hun Egmontpact aan hem opdrongen.¹⁰¹ Wanneer de regering uit de startblokken ging, bleven de voorzitters als schoonmoeders waken over de uitvoering van het akkoord. Naast zijn inhoudelijke bezwaren tegen het Egmontpact, ergerde Tindemans zich aan de manier van werken, waarbij de regering louter moest uitvoeren wat de partijvoorzitters haar oplegden.¹⁰² Hij vond het problematisch dat de voorzitters de leiding van de regering quasi overnamen en zijn functie als premier ondergroeven.¹⁰³ Hoewel Martens in zijn

⁹⁵ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 337-353.

⁹⁶ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 354.

⁹⁷ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 354.

⁹⁸ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 386, 368.

⁹⁹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 329; De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 122.

¹⁰⁰ Tindemans, L. (1978). *Open brief aan Gaston Eyskens: over economie in Vlaanderen*, Tielt: Lannoo, 103-105.

Geciteerd in Mariën, L. (1979). *op. cit.*, 77-78; Ruys, M. (20.11.1978). Interview met Leo Tindemans. *De Standaard*,

14. Geciteerd in Mariën, L. (1979). *op. cit.*, 78.

¹⁰¹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 331-335; De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 125-126, 132-133.

¹⁰² Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 355-356; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 173; De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 147; PSB-voorzitter André Cools zei: ‘Wij zijn de ruggengraat van de regering, in het verleden gebeurde het maar al te vaak dat er een kloof was tussen de partijvoorzitters en de ministers. Ik heb trouwe mensen naar de regering afgevaardigd. Wij zullen de garanten, ja zelfs de politieke motor zijn achter heel de hervorming van de staat.’ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 139.

¹⁰³ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 187.

memoires dit eenzijdige beeld nuanceert door te stellen dat Tindemans zelf vaak vroeg om interventie van de partijleiding, geeft hij toe dat het verkeer was dat de dynamiek van buiten de regering kwam.¹⁰⁴

Ondanks hun moeilijke verstandhouding zat Eerste Minister Tindemans regelmatig samen met de partijvoorzitters. Wanneer de Raad van State enkele wetsontwerpen van het Egmontpact ongrondwettig verklaarde, groeide de tweedracht tussen beide. Een deel van de partijvoorzitters met André Cools (PSB) op kop, wou de adviezen naast zich neerleggen en de staats hervorming alsnog doorvoeren.¹⁰⁵ Tindemans weigerde dit echter halsstarrig en haalde zich hiermee de woede van Cools op zijn nek. Uit Tindemans' dagboekverslag van augustus tot oktober 1978 blijkt hoe vaak hij met de partijvoorzitters samen zat om tot een oplossing te komen.¹⁰⁶ De sfeer werd steeds meer gespannen en Cools schoot geregeld in een furie door de weigerachtige houding van Tindemans. De bom ontplofte wanneer voorzitters Cools, Hugo Schiltz (VU), Nothomb (PSC) en partijkopstuk Pierre Havelange (FDF) premier Tindemans op 11 oktober 1978 interpelleerden om hem te vragen naar het standpunt van de regering inzake de teksten van de staats hervorming. Deze directe confrontatie betekende meteen het einde van het Egmontpact, want Tindemans ging na een snerende redevoering naar de Koning om het ontslag van de regering aan te bieden.¹⁰⁷

Hoewel Martens ook tot de partijvoorzitters behoorde die het Egmontpact hadden gesloten, was zijn relatie met Tindemans toch van een andere aard, gezien ze beiden van de CVP waren. Hun contact was intenser en ze vergaderden regelmatig zonder de andere partijvoorzitters. Beiden benadrukken in hun memoires herhaaldelijk dat er geen persoonlijke twist tussen hen bestond maar toch dacht de publieke opinie hier anders over na de val van Tindemans II.¹⁰⁸ Tijdens de regering-Tindemans I sprak men daarentegen over 'Tindemartens' en verliep de samenwerking uitstekend.¹⁰⁹ De oplopende spanningen tussen Tindemans en de andere voorzitters bemoeilijkten de verhouding met Martens echter, omdat deze 'geprangd [zat] tussen dubbele loyaliteit'.¹¹⁰ Enerzijds wou Martens trouw blijven aan het Egmontpact en zijn collega-voorzitters en anderzijds bleef hij loyaal tegenover Tindemans. Dit werd steeds moeilijker verzoenbaar en het opmerkelijke ontslag van Tindemans leek voor velen dan ook het einde van de tandem Martens-Tindemans.¹¹¹

Ondanks de vele contacten tussen Tindemans en de voorzitters van de coalitiepartijen, slaagde de Eerste Minister er niet in een brug te slagen tussen regering en partijen. De partijvoorzitters zagen hem integendeel als voornaamste obstakel voor de uitvoering van het Egmontpact.¹¹² Doorheen de regeerperiode vonden zij Tindemans steeds minder betrouwbaar en zijn beruchte aftreden maakte hem dan ook *persona non grata*, die onmogelijk nog Eerste Minister zou kunnen worden.

¹⁰⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 158-160.

¹⁰⁵ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 151-158.

¹⁰⁶ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 364-387.

¹⁰⁷ Gerard, E. en Van Isacker, K. (2010). *Scripta Politic: politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2008)*, Leuven: Acco, 303-304; Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 388.

¹⁰⁸ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 405; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 130-131; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 203-205.

¹⁰⁹ De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 98; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 128.

¹¹⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 167.

¹¹¹ De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 103-105.

¹¹² De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 104-105.

i) Contact met het staatshoofd

Als Eerste Minister vervulde Tindemans twee belangrijke functies in relatie tot Koning Boudewijn: enerzijds vertrouwensfiguur van de vorst en anderzijds brugfiguur tussen het staatshoofd en de regering. Als vertrouwensfiguur bracht premier Tindemans wekelijks verslag uit bij de Koning over de regeringswerkzaamheden en de politieke situatie.¹¹³ Tijdens crisisperiodes, zoals de laatste dagen van Tindemans II, spraken ze elkaar vaker.¹¹⁴ Tindemans benadrukt in zijn memoires de vertrouwelijke en soms zelfs informele sfeer waarin deze contacten verliepen. Zo vermeldt hij dat de vorst hem na het bespreken van een kleine regeringscrisis ‘een glaasje bier [aan]bood en we keuvelden met elkaar alsof de nacht ons niets beters had te bieden.’¹¹⁵ Daarnaast bracht de Koning samen met de Koningin een informeel bezoek aan Tindemans’ woning te Edegem.¹¹⁶ Desondanks beklemtoont Tindemans dat hij nooit echt een ‘vertrouwelijk, diepgaand gesprek’ met de vorst heeft kunnen voeren en nooit helemaal tot hem kon doordringen.¹¹⁷ Hij was dan wel vertrouwensfiguur van de Koning maar dit enkel tot op zekere hoogte.

Daarnaast fungeerde premier Tindemans als brugfiguur en boodschapper tussen de Koning en de regering. Wanneer bij de formatie van regering-Tindemans II Cools nieuwkomer André Hurez voorstelde als vicepremier, weigerde de Koning hem te aanvaarden, wanneer Tindemans hem de regeringsploeg voorstelde. Vervolgens stelde Cools een ultimatum: Hurez zou vicepremier worden of de PSB stapte niet in de regering. De Koning gaf ten slotte met tegenzin toe. Tindemans fungeerde hierbij als boodschapper.¹¹⁸

De relatie tussen premier Tindemans en de Koning verliep gelijkaardig met die tussen de Eerste Minister en de partijvoorzitters. Aanvankelijk was het Paleis hem erg genegen en faciliteerde ze de rol van de premier. Het eerder vernoemde ontslag van de RW-ministers, de vroegtijdige ontbinding van de Kamers terwijl de regering aanbleef en zijn zeer snelle benoeming tot formateur zijn hier voorbeelden van. Wanneer Tindemans echter niet doortastend genoeg optrad in het uitvoeren van de staats hervorming, kalfde de sympathie af en zijn beruchte aftreden vanop het spreekgestoelte betekende ‘het einde van die vriendschap.’¹¹⁹

j) Contact met sociaal-economische organisaties

Nog problematischer dan zijn relatie met de partijvoorzitters, was de verhouding van premier Tindemans met de sociale partners. Door de besparingsplannen van zijn regeringen kwam hij meermaals in botsing met de vakbonden en meer bepaald met ACV-voorzitter Jef Houthuys. Tindemans vond geen begrip voor zijn plannen en kreeg integendeel nieuwe sociale eisen voorgeschoteld. Wanneer de regering voet bij stuk hield, organiseerden de vakbonden zogenaamde ‘vrijdagstakingen’ tegen het besparingsbeleid. Toch weigerde een groot deel van de ACV-achterban te staken ‘tegen Tindemans’ en ook de ACV-parlementsleden distantieerden zich van de stakingen. De verhouding tussen Tindemans en Houthuys geraakte steeds meer verzuurd. Premier Tindemans was gefrustreerd, omdat de sociale partners met niets akkoord gingen en

¹¹³ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 262.

¹¹⁴ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 364-387.

¹¹⁵ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 294.

¹¹⁶ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 377.

¹¹⁷ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 263, 261-263.

¹¹⁸ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 335-336.

¹¹⁹ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 67.

Houthuys zich voortaan ging richten tot CVP-voorzitter Martens. Bij de val van Tindemans II toont een uitspraak van Houthuys duidelijk aan hoe bekoeld de relaties tussen het ACV en de partij (en vooral Tindemans) waren: ‘De CVP is zot geworden als ze nu naar verkiezingen wil, alleen maar omdat één man op revanche uit is en te Antwerpen een verkiezingssucces wil behalen. De partij moet van ons op geen cent rekenen voor de verkiezingen. Ze moet zich maar tot de patroons wenden.’¹²⁰

k) Woordvoerder regering ten aanzien van bevolking (via pers)

Leo Tindemans was één van de populairste politici van de naoorlogse Belgische politiek. Schrijver André Demedts zei: ‘Nooit stond een eerste minister dichterbij zijn volk dan Leo Tindemans, nooit ook stond een volk dichterbij zijn eerste minister.’¹²¹ Dat Tindemans deze uitspraak zelf citeert, is veelzeggend. Elders in zijn memoires benadrukt hij dat hij altijd geprobeerd heeft om ‘de burger deelachtig te maken aan de politieke acties.’¹²² Dit poogde hij te bereiken door steeds een toegankelijk taalgebruik te hanteren en de waarheid te spreken. Volgens Tindemans was dit de sleutel tot zijn succes: ‘Het is mijn overtuiging dat ik daarvoor door de kiezer ben beloond en dat zovelen mij hun vertrouwen hebben geschonken.’¹²³

Hoe populair en charismatisch Tindemans dan ook mocht zijn bij de bevolking, toch verliep het leeuwendeel van het contact niet direct maar via de pers. De Ridder noemt de relatie tussen journalisten en politici een ‘vreemdsoortig bondgenootschap’, waarbij beiden elkaar nodig hebben.¹²⁴ Tijdens de carrière van Tindemans steeg het belang van persattachés, persraden en woordvoerders en intensifieerden de contacten tussen politiek en pers. Politici hechtten steeds meer belang aan wat er over hen werd geschreven of uitgezonden en bij Tindemans was dit niet anders.¹²⁵ Tindemans’ relatie met de pers was echter zéér dubieus: enerzijds kreeg hij erg veel aandacht en was een aanzienlijk deel van de journalistiek hem gunstig gezind, anderzijds zag hij zichzelf als slachtoffer van een soort complot, waarbij de pers een lastercampagne tegen hem voerde.¹²⁶ Noël De Winter stelt in zijn biografie vast dat Tindemans aanvankelijk zéér positief aan bod kwam in de pers, maar naarmate zijn populariteit groeide bij de publieke opinie, de politieke journalistiek zich steeds vijandiger opstelde.¹²⁷ Volgens Luk Mariën droeg de Vlaamse pers net bij aan het succes van Tindemans (met *De Standaard* onder leiding van Manu Ruys op kop), omdat ze zich niet kritisch genoeg opstelde.¹²⁸ De Ridder spreekt van een polariserend effect in de pers, waarbij twee kampen ontstonden: de pro-Egmonters of Martensianen, tegenover de anti-Egmonters of Tindemansianen.¹²⁹ Tegenstrijdig met Tindemans’ complottheorieën, denken sommigen dat hijzelf de televisiecamera’s liet optrommelen om zijn beruchte ontslagrede te registreren.¹³⁰ Hoewel premier Tindemans dus meermaals

¹²⁰ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 200; Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 358-59, 377; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 100-101.

¹²¹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 12.

¹²² Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 244.

¹²³ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 11.

¹²⁴ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 223.

¹²⁵ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 234.

¹²⁶ Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 206-209.

¹²⁷ De Winter, N. (1980). *op. cit.*, Brussel: Labor, 49-67.

¹²⁸ Mariën, L. (1979). *op. cit.*, 23-33.

¹²⁹ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 230.

¹³⁰ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 184, 187-188.

klaagde over een leugenachtige campagne tegen hem, slaagde hij er toch in de pers op een meesterlijke manier te bespelen.

1) Centrale rol in het buitenlands regeringsbeleid

Bij het lezen van Tindemans' herinneringen blijkt er een groot hiaat in onze functieomschrijving te bestaan: de centrale rol van de Eerste Minister in het buitenlands regeringsbeleid. Tindemans besteedt buitengewoon veel aandacht aan zijn rol als premier in Europese en internationale aangelegenheden. Van de veertien hoofdstukken van zijn Eerste Ministerschap handelen er vijf over buitenlands beleid of ongeveer één derde van de pagina's.¹³¹ Zo gaat hij uitgebreid in op zijn contacten met Mobutu en de Congopolitiek van zijn regering, zijn bezoek aan China en onderhoud met Mao Tse Toeng, zijn onderhandelingen met verschillende internationale spelers over de aankoop van nieuwe straalvliegtuigen en de ontstaansgeschiedenis en inhoud van zijn Rapport over de Europese Unie.¹³² Daarnaast noemt hij zijn aanwezigheid op de Conferentie van Helsinki voor Veiligheid en Samenwerking in Europa 'een hoogtepunt in mijn politieke leven' en behandelt hij zijn optreden op Europese Raden.¹³³ Tindemans is allesbehalve bescheiden en benadrukt meermaals zijn internationale verwezenlijkingen, waarvan de gevolgen van zijn Tindemansrapport exemplarisch zijn. Daarnaast beklemtoont hij vaak hoe familiair en vriendschappelijk zijn contacten met wereldleiders waren. Zo heeft hij het over een etentje met Amerikaans president Gerald Ford en zijn vrouw, waarna hij arm in arm met Ford incognito het centrum van Brussel verkende.¹³⁴

Er zijn drie mogelijke verklaringen voor de uitzonderlijke aandacht voor buitenlandse aangelegenheden in de memoires van Tindemans. Eerst is er de voorliefde van Tindemans voor de internationale en zeker Europese politiek. Hij kreeg niet voor niets de bijnaam 'Mister Europe' en was acht jaar lang minister van Buitenlandse Zaken, negen jaar lang voorzitter van de Europese Volkspartij en tien jaar lang Europees Parlements lid. Ten tweede is het relaas van zijn internationale successen ook een manier om zich positief te profileren, zeker ten opzichte van de binnenlandse problemen tijdens zijn tweede regering. Tindemans schetst in zijn memoires het beeld van een groot staatsman die in contact staat met de groten der aarde. Ten slotte is het niet onwaarschijnlijk dat de rol van de Eerste Minister wel degelijk groter werd in het buitenlands regeringsbeleid. Tindemans zegt zelf dat internationale politieke kwesties steeds minder uitsluitend door de minister van Buitenlandse Zaken werden behandeld, maar integendeel steeds vaker een algemene regeringszaak werden, waar ook andere ministers hun zegje over wouden doen.¹³⁵ Gezien buitenlandse politiek steeds meer tot het algemene regeringsbeleid behoorde, is het logisch dat de rol van de Eerste Minister hierin belangrijker werd door zijn algemeen leidende en coördinerende functie. In die zin bevestigt de uitgebreide aandacht van Tindemans voor buitenlandse aangelegenheden de these uit de presidentialiseringsliteratuur die stelt dat de premier zich hier steeds meer mee bezig houdt.¹³⁶

¹³¹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 267-290, 307-323, 337-352.

¹³² Het Tindemansrapport (1975) moest een politieke dimensie toevoegen aan de Europese samenwerking.

¹³³ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 285.

¹³⁴ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 283.

¹³⁵ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 426.

¹³⁶ Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). *op. cit.*, 132-133.

m) Boegbeeld van partij in verkiezingstijd

Nooit haalde een Vlaams politicus zo veel stemmen als Leo Tindemans. Met bijna één miljoen voorkeurstemmen voor de Europese verkiezingen van 1979 (net na zijn spraakmakende ontslag), vestigde hij een record dat tot op vandaag ongeëvenaard blijft. Citaten van waarnemers spreken voor zich: ‘De onbetwiste leider van de verkiezingen met presidentiële allures is premier Tindemans’, en ‘Als de Vlamingen op dit moment een koning zouden moeten kiezen, zou de keuze ongetwijfeld op de voorzitter van de Christelijke Volkspartij, de heer Leo Tindemans, vallen’.¹³⁷ Tindemans is een sprekend voorbeeld van electorale presidentialisering, die zich uit in een sterke personalisering van de campagne. In 1974 trok de CVP naar de kiezer met een uitgekiende campagne rond Tindemans onder de slogan ‘Met deze man wordt het anders’. Hij moest bovendien niet enkel in zijn eigen kiesarrondissement campagne voeren maar in heel Vlaanderen. De verkiezingen draaiden succesvol uit en Tindemans haalde 82.000 voorkeurstemmen. Na zijn eerste premierschap stond Tindemans weer centraal in de CVP-campagne met de nog duidelijkere slogan ‘Meer dan ooit, Tindemans’. Tindemans haalde een absoluut record met 134.364 voorkeurstemmen in het arrondissement Antwerpen. Na zijn omstrede ontslag in 1978 wijzigde de partijstrategie opmerkelijk voor de verkiezingen van 1979. De CVP trok naar de kiezer met een tweehoofdige affiche waar Tindemans en Martens broederlijk naast elkaar stonden met daaronder de leuze ‘Op ons kunt ge rekenen’.¹³⁸ Het was een bewuste keuze om de campagne niet meer te centreren op enkel Tindemans, volgens Dehaene omdat ‘de partij de toekomst moet veiligstellen en haar campagne niet mag toespitsen op een boegbeeld waarmee de andere partijen niet meer willen onderhandelen’.¹³⁹ Desalniettemin verbeterde Tindemans zijn record met 139.121 voorkeurstemmen.¹⁴⁰

De torenhoge persoonlijke verkiezingsresultaten van Tindemans waren erg omstrede. Commentatoren spraken van ‘het plebisciet van een minister-president’.¹⁴¹ Er kwam bovendien veel kritiek op de gepersonaliseerde campagnevoering: ‘Van de kiezers zou voortaan niet meer verwacht worden dat ze voor een programma zouden kiezen, maar voor Tindemans’.¹⁴² Tindemans werd niet enkel naar voor geschoven als boegbeeld en verpersoonlijking van de partij, maar geprezen als persoon op zich. Zo focuste de campagne op zijn degelijk, ernstig en betrouwbaar karakter. Tindemans zelf benadrukt dat hij het moeilijk had met deze persoonlijke campagne, maar dat hij zich ‘neerleg[de] bij de wensen van het campagne team’.¹⁴³ Critici spraken van ‘één van de meest idiote campagnes die ooit in dit land werden gevoerd’ en vonden dat de premier werd verkocht ‘als het eerste het beste wasmiddel’.¹⁴⁴

Los van een waardeoordeel over het gepersonaliseerde karakter van de verkiezingscampagne, staat het vast dat Tindemans als (kandidaat)-premier het centrale boegbeeld van zijn partij vormde. Dit kan bijgevolg ook worden opgeworpen als functie van de Eerste Minister, namelijk boegbeeld van zijn partij in

¹³⁷ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 102; Mariën, L. (1979). *op. cit.*, 11.

¹³⁸ Gerard, E. en Van Isacker, K. (2010). *op. cit.*, 304-305.

¹³⁹ De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 107.

¹⁴⁰ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 237-240, 330; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 125-126, 132; De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 196-197; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 102, 106-107; De Winter, N. (1980). *op. cit.*, 40-45.

¹⁴¹ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 330.

¹⁴² Mariën, L. (1979). *op. cit.*, 20.

¹⁴³ Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 238; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 210-211.

¹⁴⁴ Mariën, L. (1979). *op. cit.*, 20; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 210.

verkiezingstijd. Waar de premier tijdens zijn functioneren normaalgezien meer boven partijpolitiek staat dan andere politici, wordt hij tijdens de campagne uithangbord van zijn partij.

De functie van Eerste Minister Tindemans

Wanneer we Tindemans' premierschap toetsen aan onze vooraf opgestelde functieomschrijving, is de conclusie tweezijdig. Enerzijds kon hij tijdens zijn tweede regering bepaalde taken minder goed uitoefenen door de te grote rol van partijvoorzitters. Zo werd zijn rol ondermijnd in de vorming van de regering en het afsluiten van het regeerakkoord, de benoeming van regeringsleden, de algemene leiding en coördinatie van de regering en het voorzitterschap van de regeringsraden. Tijdens zijn eerste regering was Tindemans succesvoller in het uitvoeren van deze taken, afgezien van de benoeming van regeringsleden, wat een prerogatief van de partijleiding was. Daarnaast waren zijn contacten met zowel de sociaal-economische actoren, de pers als de partijvoorzitters problematisch. Anderzijds onderhield premier Tindemans wel een goede relatie met de Koning, verdedigde hij actief het regeringsbeleid in het parlement, speelde hij een centrale rol in de buitenlandse politiek en was hij het boegbeeld van de CVP in verkiezingstijd. De twee laatstgenoemde elementen ontbraken in onze functieomschrijving, maar komen in Tindemans' memoires erg duidelijk aan bod. Bij de analyse van het premierschap van Martens en Dehaene zullen we deze taken ook onderzoeken.

Deel 2: Wilfried Martens (1979-1992)

Wilfried Martens is met ruim twaalf jaar na Charles Rogier de langst regerende premier van België. Hij was Eerste Minister van 3 maart 1979 tot 31 maart 1981 en van 17 december 1981 tot 7 maart 1992 en stond aan het hoofd van negen regeringen. Martens I was een rooms-rood kabinet, aangevuld met het FDF. Wanneer de FDF-ministers begin 1980 uit de regering werden gezet, sprak men van Martens II, hoewel Martens dit zelf geen nieuwe regering vond, omdat het kabinet geen ontslag nam.¹⁴⁵ Wanneer vier maanden later de regering struikelde over de staats hervorming, werd op 18 april 1980 een klassieke tripartite beëdigd. Martens III was echter ook geen lang leven beschoren, want vijf maanden later viel de regering over een besparingsplan. Het rooms-rode kabinet Martens IV geraakte het ook niet eens over het bestrijden van de crisis en regeerde nog geen half jaar.

Hierna volgde een kort interregnum van acht maanden, waarbij Mark Eyskens een regering met de socialisten leidde. Wanneer ook dit op een mislukking uitdraaide, bleek dat de rooms-rode coalitie 'tot op de draad versleten' was.¹⁴⁶ Na de verkiezingsnederlaag van 1981 vormde Martens dan ook een regering met de liberalen, die zich zou focussen op het herstelbeleid. Deze wissel van coalitiepartner was erg omstreden en kreeg veel kritiek in de pers. Toch was Martens V zijn eerste regering die haar volledige termijn uitdeed en na de verkiezingen van 1985 volgde een heruitgave van het rooms-blauwe kabinet. Martens VI viel echter in oktober 1987 over de Voerkwestie (hoewel de besparingsmaatregelen van Begrotingsminister Guy Verhofstadt allicht de échte reden waren) en werd opgevolgd door de overgangsregering Martens VII. Na de verkiezingen van 1987 volgde een regeringsformatie van 148 dagen, waarbij Dehaene Martens VIII vormde,

¹⁴⁵ Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 99.

¹⁴⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 269.

waarin CVP, PSC, SP, PS en VU zetelden. Wanneer de Volksunie in september 1991 uit de regering stapte, regeerde de coalitie verder onder de naam Martens IX. De Zwarte Zondag op 24 november 1991 was een historische nederlaag voor de regeringspartijen en betekende het einde van het Eerste Ministerschap van Martens. Hij werd op 7 maart 1992 opgevolgd door Dehaene.

a) (Meestal) vorming van de regering en afsluiten regeerakkoord

Gezien Martens aan het hoofd van negen verschillende regeringen stond, leidde hij meerdere formaties. Martens I en Martens VIII werden echter niet door hemzelf gevormd maar door respectievelijk Paul Vanden Boeynants (PSC) en Dehaene. Paradoxaal genoeg bewijst de formatie van Martens' achtste regering net het cruciale belang van de toekomstige premier als formateur. Omdat Martens als de verpersoonlijking van de rooms-blauwe herstelregeringen gold, was het Dehaene die het regeerakkoord onderhandelde. Hoewel Martens niet deelnam aan de échte regeringsonderhandelingen met de partijvoorzitters, bleef hij door Dehaene betrokken bij de formatie, door regelmatige bijeenkomsten met de 'CVP-troika', waar ook CVP-voorzitter Frank Swaelen deel van uitmaakte.¹⁴⁷ In de periode vlak na de verkiezingen was het niet duidelijk met wie de CVP in zee wou, doordat zowel Martens, Eyskens als Dehaene verschillende meningen toonden in besprekingen.¹⁴⁸ Zo bleef Martens op een coalitie met de liberalen aansturen, terwijl Dehaene naar een rooms-rood kabinet toe werkte, aangevuld met de Volksunie.

Martens benadrukt in zijn memoires dat hij Dehaene volledig steunde als informateur maar zelf niet wou deelnemen aan de onderhandelingen, omdat het hem 'ongepast [leek] om als premier van een aftredende regering zomaar plaats te nemen in de delegatie van mijn partij bij de onderhandelingen voor een nieuwe coalitie.'¹⁴⁹ Zijn toekomstige coalitiepartners ervoeren zijn afwezigheid echter als problematisch. Zo waren de PS en de VU bang dat Martens geen affiniteit met de onderhandelde staatshervorming zou voelen en de uitvoering ervan zou dwarsbomen, gelijkaardig aan Tindemans.¹⁵⁰ De PS kante zich aanvankelijk dan ook tegen Martens als Eerste Minister en voorzitter Guy Spitaels vroeg hem zelfs op de man af: 'En hoe kunt gij eerste minister worden zonder zelf ooit aan de onderhandelingstafel te hebben gezeten?'¹⁵¹ Toch verkozen zowel de CVP-top als het Paleis Martens boven Dehaene als Eerste Minister, omdat hij gold als factor van continuïteit.¹⁵² Niet enkel de PS maar ook Martens zelf moest hier echter van overtuigd worden. Zelf zegt Martens dat het aandringen van Koning Boudewijn de doorslag gaf.¹⁵³ Achteraf had Martens spijt van zijn toegeving, zo blijkt uit zijn memoires. Zo stelt hij dat het 'voor een premier bijna onmogelijk is een regering te leiden als hij niet zelf het regeerakkoord heeft onderhandeld' en dat 'het buiten mij tot stand gekomen regeerakkoord grote gebreken [vertoonde].'¹⁵⁴ Bovendien kon Martens zich niet verzoenen met de linksere

¹⁴⁷ De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 102, 148; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 454; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 252.

¹⁴⁸ De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 81; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 453.

¹⁴⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 454.

¹⁵⁰ De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 112, 115.

¹⁵¹ De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 169.

¹⁵² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 457-459; De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 209.

¹⁵³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 459-460; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 288.

¹⁵⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 464, 466; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 61, 63; Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 168.

koers van de regering: ‘Ik vroeg me af of ik voorrang moest geven aan de trouw ten aanzien van het regeerakkoord, of aan mijn drang naar diepgaander saneringen.’¹⁵⁵

Als formateur vormde Martens vier regeringen: Martens III, IV, V en VI. Martens I en VIII werden niet door hem gevormd, Martens VII en IX waren overgangsregeringen en Martens II ging verder zonder de VU. Martens gaat op elk van deze vier regeringsvormingen in en benadrukt meermaals zijn persoonlijk belang bij belangrijke beslissingen.¹⁵⁶ Zo zou de persoonlijke voorkeur van Martens een grote rol hebben gespeeld bij de keuze voor de liberalen als coalitiepartner bij Martens V.¹⁵⁷ In tegenstelling tot de formatie van Tindemans II, lag de leiding van de regeringsvorming terug bij de formateur in plaats van bij de partijvoorzitters.

b) Benoeming en ontslag van de andere regeringsleden in samenspraak met de partijleiding

Beter dan de herinneringen van Tindemans bieden de memoires van Martens inzicht bij het aanduiden van de ministers. In al zijn regeringen leidde Martens als Eerste Minister het aanduidingsproces, ook al was hij bij Martens I en VIII geen formateur. Door de vele benoemingen krijgen we dan ook een goed zicht op de ‘normale’ gang van zaken. De onderhandelingen over de ministerposten vinden pas plaats op het einde van het formatieproces, wanneer het regeerprogramma is goedgekeurd door de partijcongressen. Eerst onderhandelen de partijvoorzitters over de verdeling van de departementen onder de verschillende partijen. Ook de voorzitterschappen van Kamer en Senaat zijn voorwerp van discussie, zoals blijkt uit de formatie van Martens I.¹⁵⁸ Bij de regeringsvorming van Martens IV werden voor het eerst ook administratieve topbenoemingen onderhandeld.¹⁵⁹ Vervolgens beslissen de partijvoorzitters wie van hun partij minister wordt. PS-voorzitter Spitaels zei hierover: ‘Ik wens niet dat de andere partijen zich bemoeien met wie ik als minister zal aanduiden, ik bemoei me dus ook niet met de anderen.’¹⁶⁰

Hoewel de premier dit hele onderhandelingsproces leidt, is het niet helemaal duidelijk in welke mate Martens invloed kon uitoefenen op de keuze van ministers. Zo maakte hij bepaalde voorkeuren kenbaar, waar de voorzitters al dan niet rekening mee hielden. Bij de samenstelling van zijn vijfde regering ijverde Martens ervoor dat de partijkopstukken zelf mee in de regering stapten.¹⁶¹ Afgezien van PSC-voorzitter Gerard Deprez werden alle voorzitters dan ook minister. ‘Op die manier verplaatste het centrum zich naar de Ministerraad. De politieke geschillen [...] werden beslecht door de Ministerraad zelf.’¹⁶² Ook bij de samenstelling van Martens VI pleitte hij voor de benoeming van PVV-voorzitter Guy Verhofstadt die ‘te sterk zijn stempel op het regeerakkoord had gedrukt, om als partijvoorzitter aan de zijlijn te blijven staan. Iemand met zijn karakter zou van daar uit de regering toch alleen maar hinderen.’¹⁶³ Martens trok duidelijk lessen uit de problematische relatie van de partijvoorzitters met de regering-Tindemans II. Bovendien ‘eiste’

¹⁵⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 466.

¹⁵⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 237-238, 246, 291-295, 424-428.

¹⁵⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 291-295.

¹⁵⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 201.

¹⁵⁹ Platel, M. (1981). *op. cit.*, 275.

¹⁶⁰ De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 180.

¹⁶¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 295-296, 795-796; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 62.

¹⁶² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 795-796.

¹⁶³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 430.

hij voor zijn vijfde regering dat elke voorzitter een vrouwelijke staatssecretaris zou aanduiden.¹⁶⁴ Martens ijverde evenzeer voor de beperking van het aantal regeringsleden voor een groter verantwoordelijkheidsgevoel en betere efficiëntie. Bij Martens V slaagde hij erin slechts vijftien ministers te benoemen maar bij Martens VI kwamen er terug drie staatssecretarissen bij.¹⁶⁵

Vooraf in de ministerkeuze binnen zijn eigen partij leek Martens een aanzienlijke rol te spelen. Zo zegt hij zelf Eyskens en Tindemans een ministerpost aangeboden te hebben.¹⁶⁶ Wanneer bij Martens V geen enkele CVP-minister uit Eyskens I nog benoemd werd, dacht men dat hij op die manier wraak nam op zij die hem niet in ballingschap waren gevold.¹⁶⁷ Hoewel Martens dit motief in zijn memoires ontkent, toont het wel zijn potentiële invloed aan.¹⁶⁸ Ook benoemde hij zijn partijgenote Wivina Demeester in 1985 tot staatssecretaris voor Volksgezondheid en Gehandicaptenbeleid, omdat zijn poging om haar CVP-voorzitster te laten worden, mislukte.¹⁶⁹

Over de vervanging van de ministers schetsen de memoires een dubbel beeld. Enerzijds schrijft Martens in de ik-vorm wanneer hij op 29 september 1991 twee opvolgers aan de Koning voordraagt na het ontslag van de VU-ministers in Martens VIII.¹⁷⁰ Gelijkaardig spreekt hij over de vervanging van minister van Buitenlandse Zaken Tindemans door Eyskens in juni 1989. Dit deed hij echter ‘volgens afspraak’ die gemaakt was bij de regeringsvorming, wat erop duidt dat Martens niet uit eigen beweging handelde.¹⁷¹ Anderzijds werd Martens helemaal niet betrokken bij de vervanging van Spitaels door Guy Mathot in februari 1981. In zijn memoires zegt Martens hiermee niet opgezet te zijn geweest en dat dit niet de normale gang van zaken was.¹⁷² Toch lijkt zijn rol als premier bij de vervanging van ministers gelijkaardig aan die bij de benoeming.

Op vlak van het ontslaan van ministers speelde premier Martens een centrale rol. Enerzijds trad Martens erg kordaat op tijdens zijn eerste regering, wanneer het FDF een communautair compromis in de weg stond. Martens gebruikt in zijn memoires woorden als ‘Zo’n praktijk kon ik niet aanvaarden’ en ‘Toen [...] was voor mij de maat vol’.¹⁷³ Hij ging dan ook naar de Koning om het ontslag van de FDF-ministers aan te bieden.¹⁷⁴ Achteraf rechtvaardigde hij deze beslissing: ‘Wanneer het er echt op aankomt kan [de Eerste Minister], om de consensus alsnog te bereiken, een of twee ministers dwingen zich daarbij aan te sluiten of anders hun ontslag te nemen.’¹⁷⁵ Bovendien bood Martens tijdens de Happartcrisis eind 1987 het ontslag van de regering aan, volgens Dehaene om de zaak te dramatiseren en zijn coalitiepartners tot een akkoord te dwingen.¹⁷⁶ Anderzijds dwong Martens minister van Binnenlandse Zaken Nothomb in 1985 niet tot ontslag

¹⁶⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 296.

¹⁶⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 243, 794.

¹⁶⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 288.

¹⁶⁷ Platel, M. (1982). *op. cit.*, 302.

¹⁶⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 296.

¹⁶⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 429-430.

¹⁷⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 543.

¹⁷¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 509.

¹⁷² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 250.

¹⁷³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 217.

¹⁷⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 216-218; Platel, M. (1981). *op. cit.*, 250.

¹⁷⁵ Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 99.

¹⁷⁶ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 210.

naar aanleiding van het Heizeldrama, hoewel naast de oppositie ook zijn Franstalige liberale regeringspartners hier om vroegen. Hij bevestigde daarentegen in het parlement formeel zijn vertrouwen in de vicepremier. Uit protest boden de PRL-ministers dan hun ontslag aan, hoewel zij dit later introkken.¹⁷⁷ Wanneer tijdens Martens VIII minister van Buitenlandse Zaken Eyskens door de Khaled-affaire in een zelfde situatie kwam, nam Martens zijn verdediging op in de Ministerraad.¹⁷⁸ Achteraf noemt hij beide echter ‘een van de grote vergissingen uit mijn politieke loopbaan’ en zegt hij ‘Ik had hen destijds tot ontslag moeten aanzetten, niet omdat ik hen persoonlijk verantwoordelijk achtte maar omdat ministers de politieke verantwoordelijkheid moeten aanvaarden voor zware tekortkomingen die aan hun diensten kunnen worden verweten.’¹⁷⁹

c) Opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers

Net als Tindemans besteedt Martens erg weinig aandacht aan de parlementaire regeringsverklaring in zijn memoires. Hij zegt er enkel iets over, wanneer het investituurdebat en de vertrouwensstemming uitzonderlijk verliep. Zo stemden bepaalde parlementsleden van de regeringspartijen tegen Martens I of onthielden zich, zodat de regering niet over een grondwettelijke meerderheid beschikte.¹⁸⁰ Aan de parlementaire regeringsverklaringen en investituurdebatten van zijn andere regeringen wijdt Martens opmerkelijk vrijwel geen aandacht, afgezien van hier en daar een opmerking of verwijzing. Een verklaring hiervoor is dat het gebeuren *pro forma* was, doordat het regeerprogramma al binnen de partijen was gestemd en het dus al tevoren duidelijk was of er een meerderheid was. Het regeerprogramma van Martens IV werd zelfs eerst aan de pers voorgesteld, vooraleer het aan een stemming werd onderworpen in de partijcongressen of het parlement.¹⁸¹ Ook het regeerakkoord van Martens V werd eerst aan kritische journalisten onderworpen en dan pas aan de partijcongressen en het parlement.¹⁸²

d) Algemene leiding van de regering en coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden

Martens ziet zijn functie als Eerste Minister niet als *primus inter pares* maar als ‘leider van de meerderheid’.¹⁸³ De premier is immers degene die ervoor moet zorgen dat de regering een bepaalde richting uitgaat en erover moet waken dat bepaalde prioriteiten worden opgevolgd. Voor Martens waren de prioriteiten van zijn regeringen glashelder: eerst de staatshervorming, dan het economisch herstel.¹⁸⁴ Dit is in zijn memoires ook te zien aan de titels die de hoofdstukken dragen: ‘Martens III: Tripartite voor een staatshervorming’, ‘Martens IV: de strijd om de index’, ‘Martens V: een onvermijdelijke devaluatie’ en ‘Martens VI: onverminderd verder saneren.’ Aanvankelijk vond Martens het echter moeilijk om zijn regering te leiden.¹⁸⁵ De regeringsdynamiek kwam immers nog te veel van buiten uit: ‘Het centrum van de politieke

¹⁷⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 413-416; Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 90-91.

¹⁷⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 468-470.

¹⁷⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 415.

¹⁸⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 201.

¹⁸¹ Platel, M. (1981). *op. cit.*, 273.

¹⁸² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 295.

¹⁸³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 795.

¹⁸⁴ Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 59; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 270.

¹⁸⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 202-203.

activiteit lag toen nog teveel bij de regeringspartijen en hun hoofdkwartieren. Er waren te veel deskundige en machtige figuren buiten de muren van de Wetstraat 16.¹⁸⁶ Martens spreekt zelfs over ‘regeringen die niet regeerden.’¹⁸⁷

In zijn latere regeringen lag het machtscentrum terug binnen de regering en wist Martens beter de prioriteiten van zijn regering voorop te stellen. Wanneer de staats hervorming was afgerond, lag Martens’ focus onverdeeld bij het economisch herstel. Zo lag het zwaartepunt van het Sint-Annaplan (1986) bij de individuele begrotingsverantwoordelijkheid, waarbij elke minister de financiën van zijn eigen departement in evenwicht moest houden.¹⁸⁸ Ook tijdens het begrotingsconclaaf van 1988 hield Martens de teugels strak in handen: ‘Sommige collega’s dachten dat de tijd om snoepjes uit te delen al was aangebroken, maar ik moest hen subtiel op andere gedachten brengen.’¹⁸⁹ Bij zijn laatste regering kwamen de prioriteiten van de regeringsonderhandelaars echter niet overeen met die van Martens. Terwijl zij zich op de uitvoering van de staats hervorming concentreerden, wou Martens vooral voort saneren. Volgens Dehaene ‘onderging [hij] de zaken meer dan dat hij ze leidde’ en was hij ‘niet de architect, maar eerder een aannemer die het regeerakkoord trouw uitvoerde als een lastenboek.’¹⁹⁰ Premier Martens slaagde er niet meer in zijn regering te leiden, zoals hij eerder had gedaan.

Tijdens crisismomenten trad premier Martens regelmatig naar voren als leider van de regering, om persoonlijk naar een oplossing te zoeken. Zo noemde hij het Noodplan vol besparingsmaatregelen dat hij voorlegde aan de regering-Martens IV uitdrukkelijk ‘mijn plan’.¹⁹¹ Volgens Eyskens viel hij hiermee uit zijn rol als scheidsrechter maar Martens blijft er in zijn memoires bij dat deze persoonlijke verbintenis noodzakelijk was om de geesten te doen keren.¹⁹² Ook vatte hij, samen met minister van Financiën Willy De Clercq, in 1982 het plan op om de frank te devalueren. Ze toetsten dit eerst in alle discretie af bij IMF-topman Jacques de Larosière vooraleer ze de regering inlichtten. In de verdere internationale contacten bleef Martens een centrale rol spelen en bracht hij persoonlijk de bevolking op de hoogte van de devaluatie in een regeringsmededeling voor radio en televisie.¹⁹³ Daarnaast speelde hij ook een prominente rol in de oplossing voor de staalkwestie met het virtuele faillissement van Cockerill-Sambre tijdens Martens V. Zelf wierf hij de Franse staalmanager Jean Gandois aan als bijzonder adviseur van de regering om de nodige hervormingen binnen het bedrijf door te voeren. Vrijwel dagelijks zette Martens het staaldossier op de regeringsagenda en liet Gandois deelnemen aan de Ministerraden.¹⁹⁴ Soms leidde het persoonlijk optreden van Martens bij crisismomenten ook tot conflicten binnen de regering. Zo pikte minister van Justitie Jean Gol het niet dat

¹⁸⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 795.

¹⁸⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 270.

¹⁸⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 432-434; Gerard, E. en Van Isacker, K. (2010). *op. cit.*, 321-326.

¹⁸⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 442.

¹⁹⁰ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 300.

¹⁹¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 258.

¹⁹² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 257-260, 815; Platel, M. (1982). *op. cit.*, 277.

¹⁹³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 305-310.

¹⁹⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 316-326;

Martens deed wel vaker beroep op experts, die hij al dan niet in zijn entourage opnam. Het bekendste voorbeeld hiervan is Fons Verplaetse, die de belangrijkste economische raadgever van de premier werd, vaak tot ergernis van andere ministers.

Martens het CCC-dossier naar zich trok in 1985. Martens rechtvaardigde zijn optreden echter door te wijzen het algemene belang ervan voor de regering.¹⁹⁵

e) Voorzitterschap van de Ministerraad, de Regeringsraad en de ministeriële comités

Doorheen zijn jaren als Eerste Minister leerde Martens welke sturende kracht er kan schuilen in het voorzitten van de meerdere raden in de schoot van de regering. Hij wijdt er dan ook een ruime beschouwing aan in zijn memoires, waarin hij het potentieel van *agenda-setting* benadrukt. Zo kan de premier conflicten vermijden door de politieke agenda van de Ministerraad te doseren. Zo maakt Martens een onderscheid tussen de ‘onschuldige punten’, die al zo goed als beslist zijn en geen problemen opleveren en de ‘omstreden onderwerpen’, waarvan er hoogstens twee of drie op de agenda mogen staan.¹⁹⁶ De Eerste Minister moet steeds rekening houden met de ‘heilige regel van de consensus’, waarbij anders dan in andere landen de Belgische regering haar beslissingen unaniem neemt.¹⁹⁷ Een individueel ontslag kan bijgevolg leiden tot de val van de hele regering. Bij discussie probeerde Martens eerst lang te luisteren en dan zelf een oplossing naar voor te schuiven. ‘De ministers konden dan nog aandringen op het veranderen van punten of komma’s.’¹⁹⁸ Wanneer bepaalde ministers zich nog steeds niet akkoord verklaren, kan de Eerste Minister ze dwingen om zich achter de beslissing te scharen of hun ontslag te nemen. Dehaene noemt de vergaderstijl van Martens ‘consensus à l’usure’ en zegt ‘Hij bleef stoïcijns doorvergaderen tot er een compromis uit de bus kwam. Dat was zijn manier om continuïteit en stabiliteit in het beleid te verzekeren.’¹⁹⁹ Volgens De Ridder kende premier Martens ‘de kracht van het zittende gat’ en was hij ‘de notaris van de regering, die wacht op het compromis. Hij is de ober die opdient, niet de kok die het eten bereidt.’²⁰⁰

Het kernkabinet speelde onder het premierschap van Martens een wisselende rol. Martens zegt hierover het volgende: ‘Het kernkabinet vergadert wanneer het onmogelijk blijkt het centrum van de politieke macht binnen de Ministerraad te houden. Het is dan onvermijdelijk om de vitale politieke beslissingen in het kernkabinet voor te bereiden en daar ook te treffen.’²⁰¹ Tijdens zijn eerste regeringen nam het kernkabinet en niet de Ministerraad de belangrijkste besluiten. De politieke macht lag volgens Martens nog te veel buiten de regering. Bovendien geraakten bepaalde ministers die geen vicepremier waren, gefrustreerd omdat zij buiten de cruciale besluitvorming werden gehouden.²⁰² Bij Martens V en VI was er echter ‘geen kernkabinet nodig’ omdat de belangrijkste partijleiders in de regering zetelden en de belangrijkste knopen in de Ministerraad werden doorgehakt.²⁰³ Dit lijkt duidelijk de voorkeur van Martens te genieten. Tijdens zijn laatste regering speelde het kernkabinet echter terug een prominente rol. Volgens

¹⁹⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 352-353.

¹⁹⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 796-797.

¹⁹⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 797.

¹⁹⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 797.

¹⁹⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 303.

²⁰⁰ De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 200.

²⁰¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 795.

²⁰² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 252, 795; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 155, 208; De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 106-107; Platel, M. (1981). *op. cit.*, 284.

²⁰³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 795-796; Plavsic, W. (1989). *op. cit.*, 39.

Dehaene vormden de vicepremiers ‘de draaischijf van de regering’ en waren zij degenen die tot regeringscompromissen kwamen.²⁰⁴

Naast het kernkabinet, maakte Martens intens gebruik van ministercomités om beslissingen voor de Ministerraad of kernkabinet te faciliteren.²⁰⁵ Zo kwam het Ministeriële Comité voor de Hervorming der Instellingen tijdens Martens III dagelijks samen, waarin premier Martens elk parlementair voorstel besprak.²⁰⁶ Ook riep hij een nationaal crisiscomité bijeen naar aanleiding van de terreur van de Bende van Nijvel en de CCC, waarin hij samen met zes andere ministers en de Rijkswachtcommandant naar oplossingen zocht.²⁰⁷ Martens beheerste ook de kunst om als premier tactisch af te wisselen tussen verschillende raden om makkelijker tot een beslissing te komen. Zo moesten ministercomités politieke discussies zo voorbereiden en technisch uitwerken, dat ze een beslissing in de Ministerraad vergemakkelijkten. Hij besprak de devaluatie eerst bij de vicepremiers in het kernkabinet om vervolgens in de Ministerraad een beslissing te nemen.²⁰⁸ Wanneer Martens zijn Noodplan in 1981 aan zijn coalitiepartners voorstelde, deed hij dit echter meteen in de Ministerraad. Wanneer dit hier niet lukte, probeerde hij met de partijvoorzitters tot een compromis te komen.²⁰⁹ Ook in de laatste dagen van Martens VI wisselde hij af tussen kernkabinet en Ministerraad, in de hoop om zo een oplossing te bereiken.²¹⁰

f) Oplossen van conflicten tussen regeringsleden

We zagen hierboven al dat Martens als Eerste Minister vooral consensuszoeker was. Dat dit voortvloeit uit ons Belgisch politiek model, wist hij maar al te goed: ‘In de Belgische consensusdemocratie moet men telkens een brug slaan tussen verschillende coalitiepartners en dat verklaart meteen het geschipper van de regering in talrijke dossiers.’²¹¹ Meer dan in de herinneringen van Tindemans zijn er voorbeelden van ‘geschipper’ in Martens’ memoires terug te vinden. In tijden van participatie ging het echter meer om conflicten tussen coalitiepartijen dan tussen regeringsleden. Volgens Martens moet een premier geen partijpoliticus zijn maar een staatsman die partijgeschillen overstijgt en het algemeen belang voor ogen heeft. Doorheen zijn jaren als premier leerde Martens zijn woorden wikken en wegen, om zo neutraal mogelijk over te komen, wat hem de bijnaam ‘sfinx’ opleverde.²¹²

Volgens De Ridder betekende deze onpartijdige houding dat Martens vaak moest ingaan tegen zijn eigen partij: ‘Wilfried zou met andere partijen niet moeten proberen wat hij met de CVP doet [...] Hij is harder voor de ministers van de eigen partij [...] Pas als hij ziet dat de partij echt niet volgt, neemt hij de bocht.’²¹³ Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld hiervan is zijn steun aan vicepremier Guy Verhofstadt, die met zijn neoliberale ideeën de linkervleugel van de CVP meermaals in het harnas joeg.²¹⁴

²⁰⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 301-302.

²⁰⁵ De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 200.

²⁰⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 239.

²⁰⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 347.

²⁰⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 306-307.

²⁰⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 258-260.

²¹⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 450-451.

²¹¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 392.

²¹² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 498, 557; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 64.

²¹³ De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 202.

²¹⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 437-439; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 201.

Hoewel het gedrag van Verhofstadt vaak voor frustraties zorgde bij de andere ministers van Martens VI, zag Martens hem als ‘een welkome bondgenoot om bepaalde heilige huisjes af te breken’ en liet hij hem begaan.²¹⁵ Verhofstadt zei zelf: ‘Hij steunde mij zelfs tegen eigen partijgenoten in.’²¹⁶

Toch kreeg premier Martens ook de kritiek uit zijn scheidsrechtersrol te vallen. We bespraken hierboven al het Noodplan dat hij tijdens Martens IV als ‘zijn’ plan naar voren schoof. Daarnaast beschuldigde PSC-voorzitter Deprez hem er tijdens de Happart-kwestie van zich partijdig op te stellen: ‘Door het CVP-standpunt te onderschrijven, ben je uit je arbitersrol gevallen.’²¹⁷ Tevoren had Martens al meermaals een (tijdelijk) compromis in de regering gevonden voor de Voerencrisis maar nu vond Deprez dat hij ‘de gijzelaar was geworden van de ultra’s van zijn partij’ en ‘niet meer zijn rol speelde als premier.’²¹⁸

g) Deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid

Hoewel sommigen stellen dat Martens met zijn bijzondere machtenregering ‘het parlement volledig in haar macht fnuikte en dat de instelling sindsdien nooit meer dezelfde is geweest,’ noemt Martens zichzelf uitdrukkelijk ‘pro parlementariër’ en voorstander van een sterke wetgevende macht.²¹⁹ Zo pleitte hij voor een ‘herwaardering van het parlement’, waarbij politieke carrières hun bekroning kunnen vinden in het parlementair halfroond, in plaats van op de regeringsbanken, zoals dat in buurlanden als Nederland en Duitsland wel kan.²²⁰ Daarnaast zei Martens vanop de Kamertibune: ‘De eerste plicht van ministers en staatssecretarissen is ter beschikking staan van Kamer en Senaat.’²²¹

Toch kreeg Martens harde kritiek te verduren door zijn houding als premier tegenover de wetgevende macht. Zo werd het parlement weinig of niet betrokken bij de staatshervorming tijdens het politieke chaotische jaar 1980 en sprak men van ‘de crisis van het parlement’.²²² Het was echter vooral de regering-Martens V die veel protest opwekte in het parlementair halfroond. De socialisten waren net naar de oppositiebanken verwezen en voerden een bikkelharde oppositie.²²³ De regering had het parlement bijzondere machten gevraagd om efficiënt te kunnen optreden tegen de crisis. Dit hield in dat de ministers ‘eigenhandig en onmiddellijk wetten [konden] opheffen of wijzigen zonder dat daar eerst wekenlang in het parlement moest worden gedebatteerd.’²²⁴ Wanneer ook Martens VI met bijzondere machten regeerde, steigerde niet enkel de oppositie, maar stuurden de voorzitters van Kamer en Senaat een brief naar Martens, waarin ze ‘hun bezorgdheid uitten over de rol die regering het parlement nog liet spelen.’²²⁵ In september 1985 sprak Paul Goossens dan weer van een ‘presidentiële monarchie’ toen Martens de Koning het parlement liet ontbinden, terwijl de regering aanbleef tot aan de verkiezingen.²²⁶

²¹⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 438.

²¹⁶ De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 60.

²¹⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 448.

²¹⁸ De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 128-129; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 402, 441.

²¹⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 298, 300.

²²⁰ Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 72.

²²¹ Noppe, J. (2000). *op. cit.*, 523.

²²² Platel, M. (1981). *op. cit.*, 276.

²²³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 313-314.

²²⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 298.

²²⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 432.

²²⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 418-419.

In zijn memoires dient Martens de critici echter van antwoord en rechtvaardigt hij het democratisch gehalte van de acties van zijn regeringen. Zo waren de bijzondere machten nodig om sneller en meer doelgericht herstelmaatregelen te kunnen nemen, zeker ten tijde van de devaluatie. Bovendien ging het niet om volmachten en kon het parlement met een gewone meerderheid de bijzondere machten ook weer ontzeggen. Ten slotte benadrukt Martens dat hij als Eerste Minister nooit zo vaak aanwezig was in het parlement als in die periode: ‘Elke beslissing die de regering nam, ging ik er toelichten, waarna over het vertrouwen van de regering werd gestemd.’²²⁷

h) Contact met de leidingen van de coalitiepartijen

Als voormalig partijvoorzitter trok Martens lessen uit de problematische relatie tussen de leiders van de coalitiepartijen en premier Tindemans. Daarom streefde Martens als Eerste Minister naar een zo goed mogelijke verhouding met de voorzitters. We zagen hierboven al hoe zeer dit de werking van zijn regering beïnvloedde. Anders dan Tindemans was Martens een consensusfiguur, die bij zijn aantreden als premier de steun van alle coalitiepartijen genoot. Zo had hij in tegenstelling tot Tindemans een uitzonderlijk goede verstandhouding met André Cools.²²⁸ Hoewel de partijvoorzitters machtig bleven, probeerde hij hen niet ‘om de haverklap bijeen te roepen’ zoals dat bij Tindemans II de gewoonte was.²²⁹ Uitzonderlijk deed Martens dit toch, wanneer de regering in crisistijden niet tot een beslissing kon komen. Zo bracht hij aan het eind van Martens IV de voorzitters samen om rond zijn Noodplan te onderhandelen, omdat ‘de afstand tussen ministers en partijleidingen te groot was geworden: een “ja” van een minister betekende niet noodzakelijk dat hij daarin werd gevolgd door zijn partij.’²³⁰ Martens beklemtoont echter de buitengewone omstandigheden door de economische druk en benadrukt dat hij ‘beducht [was] voor Egmonttoestanden, ik wilde dus niet dat de partijvoorzitters beslissingen zouden – moesten – nemen in plaats van mijn ministers.’²³¹ Tijdens Martens V en VI zetelden bijna alle partijkopstukken in de regering, wat duidelijk Martens’ voorkeur genoot omdat beslissingen voortaan op de Ministerraad werden genomen.

Hoewel Martens er in slaagde betere contacten te onderhouden met de partijvoorzitters, verliep de relatie met zijn eigen partij niet altijd van een leien dakje. Als CVP-voorzitter had Martens al de partijraad in het leven geroepen, maar tijdens zijn premierschap werden deze bijeenkomsten geïnstitutionaliseerd in een wekelijkse vergadering, waarop de voorzitter, de ministers, de kabinetschefs en afgevaardigden van sociale organisaties aanwezig waren.²³² Tijdens zijn eerste regeringen verliep de relatie van premier Martens met het partijbureau echter nogal stroef. Voormalig Eerste Minister Tindemans had zich totaal onverwacht kandidaat gesteld voor het CVP-voorzitterschap op het Magdalenacongres, waar het regeerakkoord van Martens I werd gestemd. Ondanks dat een groot deel van de partijtop onaangenaam verrast was, werd de aankondiging van Tindemans met een staande ovatie onthaald. Tijdens zijn redevoering zei hij: ‘het vertrouwen stemmen in een regering betekent volgens mij: ja zeggen tot een ploeg en instemmen met de grote lijnen van het

²²⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 298-300; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 73; Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 127.

²²⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 247-248.

²²⁹ Platel, M. (1981). *op. cit.*, 270.

²³⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 259.

²³¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 259.

²³² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 213.

programma, maar voor de rest moeten de parlementsleden de teksten afwachten en dan met hun fractie hun houding bepalen.²³³ Dit zette de toon voor de nieuwe houding die de CVP onder Tindemans' voorzitterschap tegenover de regering zou aannemen: de partij mocht en zou zich kritisch opstellen tegen haar eigen ministers.²³⁴ Zo zei Tindemans: 'De ministers moeten weten dat zij namens ons in de regering zitten en dat zij niet voor zichzelf moeten vechten' en nam de partij congresresoluties aan die tegen het regeerakkoord ingingen.²³⁵ Het partijbureau werd een vergadering, waarop de CVP-ministers verantwoording moesten afleggen en de regeringsbank soms op een beschuldigdenbank leek.²³⁶

De relatie tussen Tindemans-Martens was al gespannen door de Egmontperikelen, maar verzuurde nu steeds meer en verdeelde de CVP in twee kampen. Toch deden ze naar de buitenwereld toe alsof er niets aan de hand was en ook in hun memoires minimaliseren ze de proporties van het conflict. Nochtans leken beiden elkaar zelfs openlijk niets te gunnen. Zo noemde Tindemans het Vastenplan met besparingsmaatregelen van Martens IV 'verdienstelijk maar onvoldoende.'²³⁷ Martens reageerde op zijn beurt weinig enthousiast op de historische score van Tindemans in 1979 bij de Europese verkiezingen en noemde het resultaat 'een slechte zaak voor de regering.'²³⁸ Hoewel meermaals binnen de partij geprobeerd werd om beide te verzoenen, beperkten Tindemans en Martens hun overleg tot het hoogst noodzakelijke.²³⁹

Het was dan ook een verademing toen 'de traditionele verzoener' Frank Swaelen het voorzitterschap van Tindemans overnam in 1981, wanneer die minister van Buitenlandse Zaken werd.²⁴⁰ De verhouding tussen partij en regering normaliseerde weer en de relatie tussen partijvoorzitter en Eerste Minister werd niet langer gekenmerkt door concurrentie. Dehaene zei hierover treffend: 'Frank had begrepen dat de eerste minister het boegbeeld van de partij is. De partijvoorzitter van zijn kant moet de cohesie tussen de partij en de regering verzekeren.'²⁴¹ Vier jaar lang werkten Martens en Swaelen goed samen en wisten op een constructieve manier een brug te slaan tussen regering en partij. Samen met Dehaene sprak men zelfs van 'de CVP-trojka.' Hoewel Martens volgens Dehaene 'not amused' was met de benoeming van Herman Van Rompuy tot voorzitter, werkten ze 'correct' samen.²⁴² De relatie was dan wel niet zo hartelijk als die met Swaelen, maar dankzij de bemiddeling van Dehaene bleef er constructief overleg bestaan tussen regering en partij.

i) Contact met het staatshoofd

Over de relatie tussen Koning Boudewijn en premier Martens is reeds veel gezegd en geschreven. Doorheen zijn twaalf jaar als Eerste Minister groeide er een band van wederzijds vertrouwen. Martens heeft nooit zijn bewondering voor Boudewijn onder stoelen of banken gestoken. Hij spreekt over de Koning in zijn

²³³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 111.

²³⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 198; Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 93.

²³⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 210, 247.

²³⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 214.

²³⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 252.

²³⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 210.

²³⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 214-216, 246-247; Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 405, 417; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 128-129, 143; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 112-122.

²⁴⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 314-315.

²⁴¹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 307.

²⁴² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 309.

memoires als ‘een instelling met grote rechtschapenheid, hoge morele maatstaven en opperste staatszin’ en ‘de constitutionele spil’ van ons land.²⁴³ Net als bij Tindemans zien we in Martens’ memoires hoe informeel en vertrouwelijk de contacten tussen vorst en premier soms verlopen, hoewel Martens de ernst benadrukt waarmee Boudewijn zijn functie uitvoerde. Tijdens het premierschap van Martens ontstond er echter zelfs een vorm van persoonlijke vriendschap tussen het staatshoofd en zijn Eerste Minister. Martens noemt Boudewijn een ‘zielsverwant’, die hij ook bij persoonlijke problemen om raad vroeg.²⁴⁴ Ze voerden lange gesprekken tijdens wandelingen door het koninklijk park in Laken en de Koning zou zelfs voor hem hebben gekookt. Wanneer Martens geopereerd werd aan zijn hart, spande Boudewijn zich in om hem de beste zorgen te verlenen en liet hem revalideren in de koninklijke villa van Opgrimbie.²⁴⁵

Elke vrijdagmorgen kwam premier Martens op audiëntie bij de vorst om de regeringsplannen toe te lichten. Boudewijn beperkte zich niet tot passief luisteren maar stelde meermaals kritische vragen en ‘gaf ook vaak zijn ongezouten mening.’²⁴⁶ Tijdens crisissen bezocht Martens het Paleis bijna dagelijks.²⁴⁷ Deze vele contacten waren voor de Koning het moment bij uitstek om invloed uit te oefenen in zijn hoedanigheid als raadgever. Kris Hoflack noemt Martens zelfs ‘lakei van het paleis’, omdat hij het staatshoofd toeliet het regeringsbeleid te beïnvloeden.²⁴⁸ Zeker in de buitenlandse politiek probeerde Boudewijn via Martens de regering in een bepaalde richting te sturen. Zo drong de Koning er in 1990 via koninklijke brieven meermaals op aan om de paracommando’s uit Rwanda niet terug te trekken. Hoewel Martens benadrukt dat de vorst hier perfect binnen zijn functie als raadgever handelde, ging hij volgens Dehaene zijn boekje te buiten.²⁴⁹ Daarnaast geeft Martens meermaals aan dat Boudewijn hem duidelijk zijn politieke mening gaf. Zo deed hij na de val van Martens IV een opmerkelijke suggestie: ‘Volgens hem lag de oplossing in een beperkt kabinet waarin enkele sterke mannen zouden zetelen. Die zouden los van de partijpolitiek de nodige herstelmaatregelen moeten nemen. “Houd u klaar om samen met de socialisten zo’n regering te vormen”, zei hij me. “Ga alvast eens praten met André Cools.”’²⁵⁰ Hoe zeer Martens waarde hechtte aan wat de Koning dacht, blijkt uit zijn motivering om alsnog premier te worden van Martens VIII, nadat de Koning hem hiervan overtuigde.²⁵¹

Hoewel de vorst invloed uitoefende op Martens, was dit omgekeerd zeker ook het geval. Zo overtuigde Martens Boudewijn doorheen de staats Hervormingen van zijn federalistische visie. Daarnaast deed het Paleis meermaals demarches ten gunste van Martens. Bij de val van Martens IV ontbood de vorst politieke en sociale leiders en gaf een beruchte toespraak over de ernst van de crisis en riep op tot constructieve samenwerking en een drastische verandering van het beleid.²⁵² Als ontslagnemend premier nam Martens politieke verantwoordelijkheid voor de speech, die mogelijk de weg baande voor een rooms-

²⁴³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 817.

²⁴⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 817.

²⁴⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 270, 817-818, 831-833; Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 170-172; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 169-171; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 75.

²⁴⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 832.

²⁴⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 213; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 169.

²⁴⁸ Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 76.

²⁴⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 213; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 318-320.

²⁵⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 283.

²⁵¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 459.

²⁵² Gerard, E. en Van Isacker, K. (2010). *op. cit.*, 309-310.

blauw kabinet na het interregnum van Eyskens.²⁵³ Eyskens werd bovendien enkel benoemd tot Eerste Minister, nadat de Koning met zekerheid wist dat Martens echt niet wou. Daarnaast schreef de Koning in 1987 verkiezingen uit op eenzijdige vraag van Martens, terwijl hij hiermee zowel zijn coalitiepartners als zijn eigen partij verraste.²⁵⁴

Martens sprong als premier meermaals in de bres voor de Koning om zijn politieke daden te dekken. Volgens Martens was een ‘actieve ministeriële verantwoordelijk meer dan ooit nodig’ omdat de personalisering van de media ertoe leidde dat de Koning extra kwetsbaar was. Zo kwam de vorst in opspraak toen hij in 1979 een petitie ontving van José Happart langs de snelweg richting Verviers. Deze afspraak was gemaakt door PSC-minister van Binnenlandse Zaken Georges Gramme, op voorwaarde dat Happart geen rel zou maken bij de koninklijke opening van de opera in Verviers. Happart vertelde echter aan de pers dat de Koning namens de regering volledig akkoord ging met zijn verzuchtingen. Dit wekte in Vlaanderen een storm van protest op en premier Martens verdedigde de vorst door in een formele verklaring te stellen dat de vorst had gehandeld binnen grondwettelijke voorschriften en te ontkennen dat de vorst zoiets ooit had gezegd. Wel nam hij Gramme en de koninklijke kabinetschef deze beslissing erg kwalijk.²⁵⁵ Wanneer de eerder vermelde koninklijke brieven over de Rwandese missie in de pers uitlekten, reageerde Martens furieus en zou de verantwoordelijke minister onmiddellijk uit de regering zetten, mocht hij achterhalen wie het was. Dit zag hij immers als zijn taak: ‘De inbreuk op de onschendbaarheid van het staatshoofd door een belangrijk minister, kan geen enkele regeringsleider ongestraft laten.’²⁵⁶

Martens moest de Koning echter het meest ter hulp komen tijdens de abortuskwestie, wanneer Boudewijn omwille van gewetensbezwaren de abortuswet weigerde te ondertekenen en daarmee België in een ‘ongeziene grondwettelijke crisis’ stortte.²⁵⁷ Tijdens de kortstondige crisis fungeerde Martens des te meer als brug tussen vorst en regering. Zo communiceerden ze brieven, die Martens weergeeft in zijn memoires. Samen met zijn vicepremiers ging Martens in alle discretie op zoek naar een juridische oplossing voor het probleem. De Koning werd in de onmogelijkheid verklaard om te regeren, in toepassing van artikel 82 van de Grondwet en de Ministerraad keurde de wet goed. Martens hield zowel schriftelijk als persoonlijk de vorst nauwgezet op de hoogte van de vorderingen en vroeg zijn goedkeuring voor de oplossing. Ondanks de vele kritiek die volgde, wist Martens een onherstelbare crisis van de monarchie te voorkomen.

j) Contact met sociaal-economische organisaties

Tijdens de Martens-regeringen deed er zich een opmerkelijke omslag voor in de verhoudingen tussen regering en sociale partners. Toen Martens als Eerste Minister aantrad zat het sociaal overleg al enige tijd in het slop. Tijdens zijn eerste regeringen probeerde Martens alsnog steun te vinden voor herstelmaatregelen binnen dit kader. Net als Tindemans geraakte Martens gefrustreerd door de vele tijd die hij tevergeefs in deze onderhandelingen stak. Zo deed hij in 1980 de opmerkelijke uitspraak dat hij ‘meer tijd besteedt aan het

²⁵³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 261-263; Platel, M. (1982). *op. cit.*, 260-262.

²⁵⁴ De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 137-138.

²⁵⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 224-228.

²⁵⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 528.

²⁵⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 481.

animeren van het sociaal overleg dan aan het voorzitten van de kabinetsraad.²⁵⁸ De regering-Martens IV gooide het echter over een andere boeg: wanneer de sociale organisaties niet tot een akkoord konden komen, zou de regering zelf handelen en een Matigingswet met herstelmaatregelen uitvaardigen. Volgens Martens was dit de eerste keer in de naoorlogse geschiedenis dat de politiek zich loskoppelde van de sociale partners. Toch bleef Martens in overleg over de wijziging van het indexsysteem, maar botste hierbij herhaaldelijk op het njet van ABVV-leider Georges Debunne. Dat ook dit overleg mislukte, was voor Martens een breekpunt: ‘Ik was vast van plan de nodige, onpopulaire maatregelen te nemen, met als inzet mijn eigen premierschap.’²⁵⁹ Hij zou hier echter niet in slagen, want zijn Noodplan werd door de coalitiepartners afgeschoten en de regering viel. Toch besepte Martens dat ‘de monopolisering van het sociaal-economische domein door de sociale partners niet langer houdbaar [bleek].’²⁶⁰

Toch veroorzaakte Martens IV een grondige mentaliteitswijziging. Binnen het ACW realiseerde men dat drastische herstelmaatregelen nodig waren om de economische crisis aan te pakken. Achter de schermen begon het gelobby onder leiding van P.W. Segers om Martens te doen terugkeren naar de Wetstraat 16. Er werd een denktank opgericht die een ‘sociaal aanvaardbaar herstelprogramma’ moest uittekenen, waarin onder andere Fons Verplaetse, Jan Hinnekens van de Boerenbond en Hubert Detremmerie van de BAC-spaarkas zaten. De zogeheten groep-Detremmerie zou de basis leggen van het latere JET-plan (Jeugd, Economie en Toekomst), dat de leidraad zou vormen voor het sociaal-economisch beleid van Martens V. Wanneer de regering-Eyskens viel, werkte Martens toe naar een rooms-blauw kabinet met steun van een uitgebreid ACW-netwerk. Van in het begin koppelde de regering zich formeel los van de sociaal-economische organisaties: ‘sociale partners’ werden ‘sociale gesprekspartners’, die ‘niet langer voor overleg werden bijeengeroepen, maar enkel nog voor vrijblijvende consultatie’.²⁶¹ Wanneer de regering besliste de frank te devalueren confronteerde Martens hen met hun eigen onvermogen door hen drie desindexeringsplannen voor te stellen die een devaluatie onnodig maakten. Wanneer ze de voorstellen verwierpen, moesten de sociale partners er zich wel bij neerleggen dat de regering eenzijdig overging tot een devaluatie.²⁶²

Ondanks de formele breuk met de sociale partners besepte Martens dat de regering de komende herstelmaatregelen niet zonder de gedoogsteun van de vakbonden kon nemen. Hiervoor vond hij een bondgenoot in ACV-voorzitter Houthuys, die inmiddels bekend was met de ideeën van de groep-Detremmerie en de noodzaak van een herstellpolitiek inzag. Houthuys nodigde Martens, Detremmerie en Verplaetse regelmatig uit in zijn vakantiewoning te Poupehan om de komende ingrepen samen te bespreken en bij te sturen. Opvallend was de constructieve houding van Houthuys die tegen zijn gasten zei: ‘Jullie zeggen wat er *moet* gebeuren. Ik zal ervoor zorgen dat het *kan* gebeuren.’ Deze bijeenkomsten werden later bekend als de Poupehangesprekken en moesten ervoor zorgen dat ‘de ingrepen op een sociaal verantwoorde

²⁵⁸ De Ridder, H. (1983). *op. cit.*, 112.

²⁵⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 256.

²⁶⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 248-250, 254-256, 268-269; Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 113.

²⁶¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 268-269.

²⁶² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 268, 275-278, 281-283, 298, 307; Platel, M. (1982). *op. cit.*, 299.

wijze werden genomen.²⁶³ Op die manier vormden ze een informeel, sterk gereduceerd alternatief voor het sociaal overleg. Wanneer De Ridder de Poupehangesprekken aan het licht bracht, kwam er een golf van kritiek en sprak men zelfs van ‘verkrachting van de democratie’. Martens verzet zich in zijn memoires tegen deze kritiek en benadrukt dat de herstellpolitiek niet in Poupehan werd ontworpen maar enkel bijgestuurd. De regering-Martens VI ging op hetzelfde elan verder maar kreeg steeds meer weerstand van het ACW door de neoliberale profilering van Verhofstadt. Houthuys onthulde later zelfs dat niet Happart maar Verhofstadt de regering deed vallen: ‘De pretentie van da joenk konden wij niet meer slikken.’²⁶⁴

Martens doet in zijn memoires geen moeite om zijn trots te verbergen: ‘Deze onderneming beschouw ik als de meest gedurfde en succesrijkste uit heel mijn premierschap.’²⁶⁵ Hij benadrukt meermaals hoe historisch zijn breuk wel niet was: ‘Door volledig autonoom drastische herstelmaatregelen door te drukken, rukte de regering zich symbolisch los uit de houdgreep van de sociale partners. Op een weekend tijd staken we de Rubicon over met een legioen aan saneringsmaatregelen die de ommekeer voorgoed bewerkten.’²⁶⁶ Toch uitte Martens de hoop dat het opnieuw tot een sociaal overleg zou komen, waarbij lessen uit het verleden werden getrokken en de regering zich niet meer met handen en voeten gebonden wist aan de sociale partners.²⁶⁷

k) Woordvoerder regering ten aanzien van bevolking (via pers)

‘Wilfried Martens is kapotgefilmd, -geschreven en –geïnterviewd. Niet alleen over zijn politieke leven, maar ook over zijn privé-leven.’²⁶⁸ Twaalf jaar lang stond premier Martens in de schijnwerpers en net als Tindemans had hij een dubbele relatie met de pers. Enerzijds erkende hij het belang van de media en probeerde hij er positief gebruik van te maken, anderzijds kwam het bij momenten ook tot botsing met de journalistiek. Ten slotte trad hij ook regelmatig naar voren als het gezicht en de verpersoonlijking van de regering.

Martens erkende het belang van de pers tijdens zijn premierschap, want wist dat dit de enige manier was om de bevolking te bereiken. Zo noemde hij de media ‘een basisbestanddeel van onze staatkundige inrichting.’²⁶⁹ In een ‘televisiedemocratie’ keken burgers op een andere manier naar hun politici: ‘Vroeger was de politicus in de geest van de mensen een afstandelijk wezen. Vandaag is hij een bijna aanraakbare persoonlijkheid geworden.’²⁷⁰ Martens wist dat hij als premier de grootste microfoon had en probeerde dit bewust in zijn voordeel te laten uitdraaien. Hij bouwde persoonlijke contacten met journalisten uit, hield de pers uitgebreid op de hoogte tijdens de formatie van Martens I, nam deel aan praatprogramma’s en liet zich jaarlijks uitgebreid interviewen tijdens zijn vakantie.²⁷¹ Bovendien werkte hij aan een professionalisering van de communicatie die hij als Eerste Minister de wereld instuurde. Een centrale rol hierin speelde

²⁶³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 329.

²⁶⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 445, 327-334; Gerard, E. en Van Isacker, K. (2010). *op. cit.*, 329-331.

²⁶⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 415.

²⁶⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 310.

²⁶⁷ Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 124.

²⁶⁸ Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 51-52.

²⁶⁹ Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 154.

²⁷⁰ Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 157.

²⁷¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 359, 443; Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 70-71; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 141-144.

woordvoerder Lou De Clerck, die ‘de klassieke job van persattaché opwaardeerde tot die van woordvoerder, die niet langer “zijn minister” verkocht, maar wel zijn beleid en dat van de regering toelichtte.’²⁷² Martens betrok hem zeer nauw bij zijn werk en liet hem zelfs toe aanwezig te zijn op de Ministerraden, zodat hij perfect het reilen en zeilen van de regering kende. Volgens Dehaene was dit ‘nooit gezien’.²⁷³ Ook stond Martens de pers wekelijks te woord na de vrijdagse Ministerraad en liet hiervoor zelfs een perscomplex bouwen onder de Wetstraat.²⁷⁴

Ondanks zijn open houding tot de media, botste het ook tussen Martens en de pers. Zo werd de liberale switch van Martens erg negatief onthaald en tijdens de persvoorstelling van Martens V stelden veel journalisten zich uitzonderlijk vijandig op. Onder andere Daniël Buyle en Geert Van Istendael onderwierpen Martens en De Clerck aan een spervuur van zéér scherpe vragen.²⁷⁵ Martens stelde vragen bij de journalistieke objectiviteit van de BRT en zou later pleiten voor een meer pluralistisch medialandschap. Ook wanneer hij in 1992 opkwam in Brussel voor de federale verkiezingen, waren de RTBf en de BRT volgens hem opvallend negatief. Hoewel Martens ooit zei dat politici te veel rekening houden met de publieke opinie, volgde hij volgens De Ridder zelf de pers intensiever op de voet dan andere politici. Door de kritiek werd Martens steeds afstandelijker tegenover journalisten en meende soms zelfs net als Tindemans bewuste haatcampagnes in de media te zien.²⁷⁶

Martens was zich bewust van de personalisering van de politiek door de media en probeerde dit als premier in zijn voordeel aan te wenden. Volgens hem was ‘nabijheid tussen bewindvoerders en bevolking’ prioritair en politiek moest zich rechtstreeks tot de bevolking richten en niet via intermediaire organisaties.²⁷⁷ Martens profileerde zich dan ook bewust als verpersoonlijking van de regering. Meermaals sprak hij de bevolking via de openbare omroep rechtstreeks toe om hen in te lichten tijdens crisissen, bijvoorbeeld bij de devaluatie of na de CCC-aanslagen.²⁷⁸ Ook wist hij zichzelf als persoon naar voren te schuiven, als gezicht van het hele land. Zo zegt hij in zijn memoires: ‘Ik heb mezelf altijd als een verpersoonlijking van onze bevolking beschouwd, niet meer en niet minder.’²⁷⁹ Hoflack zei over hem: ‘Het succes van Martens ligt niet aan zijn charisma (want dat heeft hij niet) maar wel aan zijn middelmatigheid waar de modale Belg zich in herkent.’²⁸⁰ Zo maakte zijn hartoperatie van 1983 hem voor een groot deel van de bevolking veel menselijker: ‘Ik werd sindsdien meer als mens gezien, niet louter als een vertegenwoordiger van een instelling.’²⁸¹

²⁷² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 99.

²⁷³ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 98.

²⁷⁴ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 203-204, 791.

²⁷⁵ Gerard, E. en Van Isacker, K. (2010). *op. cit.*, 314-317.

²⁷⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 295, 539-541, 546; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 139-141, 144; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 62.

²⁷⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 421, 791.

²⁷⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 309-352.

²⁷⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 422.

²⁸⁰ Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 77.

²⁸¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 342.

I) Centrale rol in het buitenlands regeringsbeleid

Net als Tindemans besteedt Martens veel aandacht aan zijn rol als Eerste Minister in de buitenlandse politiek. Zo wijdt hij elk een hoofdstuk aan de rakettencrisis, de Congopolitiek tijdens zijn regeringen, de militaire interventie in Rwanda, zijn tweemaalig voorzitterschap van de Europese Raad en zijn rol als premier op Europees vlak.²⁸² Uit Martens' memoires blijkt dat de Eerste Minister een steeds belangrijker rol ging spelen op Europees niveau. De Europese Raad kwam tijdens zijn twaalfjarig premierschap steeds vaker bijeen en werd hét niveau bij uitstek, waar ingrijpende beslissingen voor de toekomst werden genomen. Daarnaast was Martens sinds 1990 ook voorzitter van de Europese Volkspartij, hoewel hij zich na zijn premierschap pas écht zou inlaten met de dagelijkse werking ervan. Op de Europese Raden werd Martens door zijn lange staat van dienst één van de vertrouwde figuren. Door het toegenomen belang van de Raden woog de Eerste Minister nog zwaarder op het Belgische Europebeleid. Hoewel de Europese politiek steeds vaker aan bod kwam binnen de regering en men zelfs een Ministerieel Comité voor Europese Aangelegenheden oprichtte, bleef premier Martens immers de enige die mocht deelnemen aan de belangrijkste vergaderingen van de Europese Raad. Zelf zegt hij hierover: 'In het hol van de leeuw was ik steeds op mezelf aangewezen. Tijdens cruciale besprekingen van de Europese Raad, waren de Ministers van Buitenlandse Zaken niet welkom en geen medewerkers.'²⁸³ Daarnaast benadrukt Martens ook het belang van persoonlijke relaties en vriendschappen op dit niveau: 'Het voordeel van het Top-systeem is en blijft onmiskenbaar dat er daar persoonlijke waardering en vriendschap kan meespelen en blijken in echte gesprekken.'²⁸⁴

Martens benadrukt net als Tindemans meermaals hoe persoonlijk en informeel veel van zijn internationale contacten verliepen. Zo verliepen de belangrijkste onderhandelingen met Congo vrijwel steeds door een persoonlijk onderhoud met Mobutu. Ook tijdens de rakettencrisis was het een gesprek met president Reagan in het Oval Office dat doorslaggevend was in de uitkomst van de discussie. Zoals we eerder zagen ging Martens ook persoonlijk in alle discretie praten over de devaluatie met IMF-topman Jacques de Larosière en bracht daarna zijn Luxemburgse ambtgenoot Pierre Werner op de hoogte. Daarnaast onderstreept Martens zijn vriendschappelijke relaties met Europese toppolitici zoals Helmut Schmidt, Helmut Kohl, Ruud Lubbers, Jacques Delors en ondanks hun verschillende visie op Europa ook Margaret Thatcher. Wanneer Martens twijfelde om premier te worden van zijn achtste regering, ging hij zelfs ten rade bij zijn Europese collega's.²⁸⁵

Martens nam in zijn regeringen steeds meer de leiding in het buitenlandse regeringsbeleid. Zo noemt hij in zijn memoires de Eerste Minister de 'coördinator van de betrekkingen met het buitenland.'²⁸⁶ Net als ten tijde van Tindemans' premierschap werd buitenlandse politiek steeds meer een domein dat de hele regering aanbelangde. Er werd een Ministerieel Comité Buitenlandbeleid opgericht, waar volgens Dehaene

²⁸² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 361-397, 500-537, 595-636.

²⁸³ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 62.

²⁸⁴ Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 168; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 208, 467, 585-587, 593-635; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 191.

²⁸⁵ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 305, 308, 460-461, 500-515, 611-614, 630.

²⁸⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 519.

‘grote wereldproblemen door een Belgische partijpolitieke bril’ werden bekeken.²⁸⁷ Net als bij de Ministerraad speelde Martens hier scheidsrechter. Tijdens crisismomenten trok Martens echter resoluut dossiers naar zich toe. Het bekendste voorbeeld hiervan is zijn houding tijdens de Rakettenkwestie, een discussie over de plaatsing van Amerikaanse kernraketten die de politieke gemoederen lange tijd verhitte. Hoewel Martens aanvankelijk optrad als compromiszoeker tussen de verschillende partijen, veranderde zijn houding resoluut toen uit zijn persoonlijk onderhoud met Reagan bleek dat België al lange tijd formeel had toegestemd met de plaatsing, hoewel de regering hier niets vanaf wist. Martens zette alles in het werk om zijn regering te overtuigen van de noodzaak van het naleven van de afspraak. Wanneer de Ministerraad zich akkoord verklaarde, ondertekende Martens de formele bekrachtigingsnota. Minister van Buitenlandse Zaken Tindemans zei immers: ‘Het is beter dat de eerste minister dit ondertekent, dan heeft het meer autoriteit.’²⁸⁸ Vervolgens waren de vliegtuigen met de raketten al in de lucht toen Martens de Kamer hierover toesprak. Dit was volgens hem democratisch volledig legitiem: inzake buitenlands beleid primeert de uitvoerende macht namelijk grondwettelijk op de wetgevende macht. Martens plaatste tegenstanders voor een voldongen feit door de kernraketten onmiddellijk te laten overvliegen.²⁸⁹

m) Boegbeeld van partij in verkiezingstijd

Hoewel Martens problemen had met het woord ‘boegbeeld’ erkende hij dat electorale personalisering en presidentialisering onvermijdelijk waren door de mediatisering van de politiek.²⁹⁰ Ook hijzelf werd als premier meermaals naar voren geschoven als gezicht van de CVP-campagne. Bij de verkiezingen van 1981 trok de partij echter zonder boegbeeld naar de kiezer, voor het eerst sinds 1971. In plaats daarvan lag de focus op het JET-plan en stond een ‘erg triest landschap’ op de nationale affiche.²⁹¹ Het gebrek aan centraal figuur lag aan het feit dat Martens geen ontslagnemend premier was en Eyskens na enkele maanden had gefaald. De verkiezingen draaiden uit op de grootste nederlaag die CVP kende sinds de Tweede Wereldoorlog. Martens suggereert in zijn memoires dat het gebrek aan campagnegezicht hier voor iets tussen zat.

Het contrast met de campagne van 1985 kon niet groter zijn. De CVP trok naar de kiezer met de slogan ‘Geen ommekeer!’ en maakte daarmee duidelijk dat ze de coalitie met de liberalen wou voortzetten. Gezicht van de campagne was premier Martens, die met een eenvoudige foto op alle verkiezingsaffiches stond. Martens stond volledig achter deze gepersonaliseerde campagne, die de fouten van 1981 moest tenietdoen: ‘De verkiezingsnederlaag van 1981 had ons immers geleerd dat een goede, inhoudelijke boodschap alleen niet volstaat. Ze moet ook worden belichaamd door een persoon die de boodschap ten volle incarneert.’²⁹² PVV-voorzitter Verhofstadt speelde bovendien in de kaarten van Martens door te opperen ‘dat wie het Martens-beleid wil voortzetten best voor de liberalen stemt.’²⁹³ Volgens De Ridder maakte dit Martens ‘marktleider’ in de campagne en werden ‘de liberale partners gedegradeerd tot onderaannemers van

²⁸⁷ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 323.

²⁸⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 395.

²⁸⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 361-397; Tindemans, L. (2002). *op. cit.*, 443-455.

²⁹⁰ Verleyen, F. (1985). *op. cit.*, 70.

²⁹¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 287.

²⁹² Martens, W. (2006). *op. cit.*, 420.

²⁹³ De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 154.

het herstelbeleid.²⁹⁴ De CVP kwam dan ook als overwinnaar uit de verkiezingen en Martens mocht met 60.000 voorkeurstemmen meer dan duidelijk zijn functie voortzetten. Opmerkelijk was het gebruik van de ik-vorm in zijn eerste contact met de pers: ‘Ik besef dat ik een nieuwe en erg zware opdracht heb gekregen. Ik wil nu het herstelbeleid afronden, tot een goed einde brengen. Dat zal me nog een zware inspanning kosten.’²⁹⁵

Ook bij de campagne van 1987 dicht Martens in zijn memoires zichzelf een grote verantwoordelijkheid toe: ‘Aan de kiezer vroeg ik het vertrouwen om het herstelbeleid met de bestaande meerderheid voort te zetten.’²⁹⁶ Wanneer het verkiezingsresultaat slecht uitdraaide, wou Martens aanvankelijk dan ook zijn conclusies trekken en als regeringsleider zijn verantwoordelijkheid nemen.²⁹⁷ Deze houding toont de kwetsbaarheid aan van een Eerste Minister als boegbeeld. Dit werd des te meer duidelijk bij de verkiezingen van 1992, waar Martens nog meer als centraal figuur van de CVP-campagne optrad. Martens zou immers niet langer opkomen in het kiesarrondissement Gent maar in Brussel-Halle-Vilvoorde, enerzijds om van Brussel de Europese hoofdstad te maken en anderzijds om de staatsvorming nieuw leven in te blazen. Door zich verkiesbaar te stellen in de hoofdstad zou hij immers de neutraliteit hebben, waar hij als consensuszoekende premier steeds naar streefde.²⁹⁸ Onder impuls van reclameman Eddy Garbarski wou Martens zelfs uitpakken met een viertalige campagne. Toch stootte de ‘overstap’ van Martens vooral op veel tegenstand, voornamelijk bij Franstalige Brusselaars. De CVP liet de viertalige campagneplannen voor wat ze waren en Martens trok naar de kiezer met ‘de fletse slogan “Vertrouwen”’.²⁹⁹ Hoewel het persoonlijk resultaat van Martens met 46.000 voorkeurstemmen goed meeviel, leden de meerderheidspartijen een historische nederlaag. Martens werd tijdens de regeringsvorming door de CVP dan ook aan de kant geschoven. Verbitterd merkt hij hierover op: ‘Ik mocht als boegbeeld de verkiezingscampagne in, maar blijkbaar was ik als premier al afgeschreven.’³⁰⁰ Het was zijn laatste campagne als premier en partijboegbeeld.³⁰¹

De functie van Eerste Minister Martens

Als Eerste Minister was Wilfried Martens ‘succesvoller’ dan zijn CVP-voorganger Leo Tindemans, omdat hij erin slaagde bepaalde functies beter uit te voeren. De cruciale oorzaak hiervoor was dat de contacten van Martens met de voorzitters veel beter verliepen. Hoewel Martens zijn eerste en achtste regering niet zelf vormde, zien we dat de basis van een goede relatie tussen premier en coalitiepartijen in de regeringsformatie ligt. Zijn verstandhouding met de voorzitters bevorderde zijn optreden als consensuszoeker en scheidsrechter. Zo kon Martens beter conflicten oplossen tussen regeringsleden en de algemene leiding van de regering in handen nemen. Ook kon hij de benoeming van ministers tot op bepaalde hoogte beïnvloeden,

²⁹⁴ De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 154.

²⁹⁵ (15.10.1985). Gesprek met Wilfried Martens: ‘Ik voel geen triomf’, *De Standaard*. Geciteerd in Martens, W. (2006). *op. cit.*, 422; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 419-422; De Ridder, H. (1991). *op. cit.*, 154-156.

²⁹⁶ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 452.

²⁹⁷ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 452; De Ridder, H. (1989). *op. cit.*, 231.

²⁹⁸ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 538.

²⁹⁹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 547.

³⁰⁰ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 551.

³⁰¹ Martens, W. (2006). *op. cit.*, 537-541, 547-552; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 68-69.

hoewel de aanduiding zelf een pregratief van de partijleiding bleef. Tijdens Martens V en VI stapten de partijkopstukken zelfs in de regering, waardoor de dynamiek volledig binnen de Ministerraad kwam te liggen. Als voorzitter van de regeringsraden had Martens met de agenda bovendien een belangrijk middel in handen om conflicten de kop in te drukken. Anders dan Tindemans was de verhouding van Martens tot de sociaal-economische organisaties, die hij degradeerde van sociale partners naar gesprekpartners.

Toch toonde het premierschap van Tindemans en Martens ook gelijkenissen. Zo hadden beide een dubieuze verhouding met de pers van enerzijds positief gebruik en anderzijds kritiek. Toch probeerde Martens meer dan Tindemans zijn relatie met de media zo veel mogelijk te professionaliseren. Daarnaast was hun omgang met het parlement even dubbelzinnig: enerzijds beklemtoonden zowel Martens als Tindemans hun waardering voor het parlement en anderzijds kregen beide kritiek voor vermeende ondemocratische regeringsdaden. Dit lijkt dan ook inherent aan de functie van Eerste Minister. Hoewel Tindemans ook goede contacten met de Koning onderhield, was de vertrouwensrelatie met Martens van een andere orde. Evenals Tindemans speelde Martens een centrale en coördinerende rol in het buitenlands beleid, die op Europees vlak enkel toenam door het groeiend belang van de Europese Raad. Ook trad hij op als CVP-boegbeeld en gezicht van de regering in verkiezingstijd.

Deel 3: Jean-Luc Dehaene (1992-1999)

Na twaalf jaar Martens nam partijgenoot Jean-Luc Dehaene de fakkel van het Eerste Ministerschap over. Nochtans was het verre van zelfsprekend dat hij de opvolger zou worden. De laatste regering van Martens, waarin Dehaene een centrale rol speelde, werd door de kiezer zwaar afgestraft op de Zwarte Zondag van 24 november 1991 en Dehaene overwoog uit de politiek te stappen. Wanneer de regeringsvorming in het slop raakte, trad Dehaene echter terug op de voorgrond om de situatie te depanneren. Hij bracht een zogenaamd noodkabinet op de been, voornamelijk om de Maastrichtnormen te halen. De rooms-rode regering Dehaene I bleef echter langer aan dan gepland, namelijk van 7 maart 1992 tot 23 juni 1995. Ondanks verscheidene schandalen overleefde ze de verkiezingen en dezelfde partijen zetelden in Dehaene II. De desastreuze verkiezingsuitslag van 1999 maakte echter duidelijk dat een heruitgave van het rooms-rood kabinet niet meer mogelijk was. Dehaene trok zich terug uit de federale politiek en Verhofstadt vormde een paars-groene regering. Daarmee kwam een einde aan een kwarteeuw christendemocratische bezetting van de Wetstraat 16. In totaal was Dehaene zeven jaar lang Eerste Minister, van 7 maart 1992 tot 12 juli 1999.

a) (Meestal) vorming van de regering en afsluiten regeerakkoord

De formatie van Dehaenes eerste regering verliep niet volgens de standaardprocedure die regeringsvormingen meestal volgen. Door de opmerkelijke verkiezingsuitslag was het voor het eerst sinds lang niet duidelijk wie zijn intrek zou nemen in de Wetstraat 16. Er waren maar liefst vijf potentiële kandidaten voor het premierschap: opnieuw Martens, Verhofstadt, Willy Claes (SP), Melchior Wathelet (PSC) of Dehaene. Aanvankelijk was het Eerste Ministerschap echter het laatste waar Dehaene aan dacht. Na de verkiezingsnederlaag wou hij de politiek de rug toekeren maar CVP-voorzitter Van Rompuy hield hem tegen. Wanneer zowel Verhofstadt als Wathelet mislukten in hun formatiepoging, deed de vorst een beroep op Dehaene om de situatie uit het slop te trekken. Dehaene had immers bij de formatie van Martens VIII zijn kwaliteiten al bewezen en genoot bij de partijvoorzitters het vertrouwen en respect dat nodig was om tot een akkoord te komen. Hoewel Boudewijn hem meteen tot formateur wou benoemen, drong Dehaene erop aan als informateur te werken en benadrukte zelfs aan Wathelet dat hij bereid was voor een andere premier een regering te vormen.³⁰²

Op de zeer rationale en pragmatische wijze die Dehaene kenmerkt, ging hij vervolgens aan de slag om de partijen tot een compromis te bewegen, waarbij hij veelvuldig gebruik maakte van synthesesnota's die de situatie moesten abstraheren. Meteen stelde hij drie prioriteiten voor de volgende regering: 'ze moest werk maken van het contract met de burger, België klaarmaken voor de Europese Monetaire Unie en de federale structuur verder uitbouwen.'³⁰³ Na het aftoetsen van verschillende mogelijkheden bij de rooms-rode partijen, werkte Dehaene toe naar een noodregering met een beperkt regeerprogramma. Eerst overtuigde hij Van Rompuy, die vervolgens de leden van het partijbureau polste op het feest voor de vijftigste verjaardag van Celie Dehaene. Hierna gooide Dehaene dit voorstel op tafel bij de andere voorzitters, die besloten elk hun achterban te raadplegen. Intussen werd Dehaene door de Koning bevorderd van informateur tot onderhandelaar. Hij weigerde immers nog steeds formateur te worden omdat hij het premierschap zo lang

³⁰² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 359-378; De Ridder, H. (1993). *op. cit.*, 10, 137-190.

³⁰³ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 379.

mogelijk wou open laten, ondanks het veelvuldige aandringen van de partijvoorzitters. Pas wanneer Dehaene zich overtuigd wist van de steun van de CVP-top en de regeringsdeelname van sterke PS-man Philippe Moureaux, besloot hij toch Eerste Minister te worden. Eerst moest de regeringsdeelname en het –weliswaar beperkte- regeerprogramma echter goedgekeurd worden door de partijen. Hoewel dit bij de andere drie coalitiepartijen geen probleem was, werd het CVP-congres een woelige avond, waarbij de CVP-Jongeren luidkeels hun ongenoegen lieten horen. Met een overtuigende speech wist Dehaene alsnog een meerderheid te krijgen van 61 procent. De dag erna werd hij benoemd tot formateur en kon hij aan de regeringssamenstelling beginnen.³⁰⁴

De vorming van Dehaene II verliep opmerkelijk vlotter, zo vlot dat Dehaene er in zijn memoires slechts één pagina aan wijdt.³⁰⁵ De Standaard noemde de formatie zelfs ‘een idylle.’³⁰⁶ De regeringsvorming verliep vrij analoog aan die van Martens VI in 1985: de coalitiepartijen behielden hun meerderheid en de Eerste Minister werd meteen tot formateur aangesteld na de obligatoire gesprekken tussen vorst, partijvoorzitters en sociale partners. Binnen de maand was er een regeerakkoord, dat de partijcongressen ‘met een stalinistische gedweeheid’ goedkeurden.³⁰⁷ De persoonlijke invloed van Dehaene op het regeerprogramma was erg groot. Het akkoord leek immers een licht aangepaste heruitgave van het boekje *Sleutels voor Morgen*, waarmee Dehaene tijdens de verkiezingscampagne uitpakte. De voorzitters konden zich vinden in de prioriteiten van Dehaene en de onderhandelingen verliepen dan ook van een leien dakje. Hoflack noemt het akkoord van Dehaene II dan weer ‘het meest vage regeerprogramma uit de vaderlandse geschiedenis.’³⁰⁸ Het was echter meer dan duidelijk dat premier Dehaene wist waar hij heen wou en de teugels stevig in handen had.³⁰⁹

Het valt op hoe zeer Dehaene tijdens de regeringsvormingen als (de facto) formateur het vertrouwen en respect van de partijvoorzitters genoot. Doordat hij de steun van de partijen genoot, kreeg Dehaene meer manoeuvreerruimte. Vooral bij de formatie van Dehaene II was zijn persoonlijke invloed erg groot. Dit kon enkel echter gebeuren bij gratie van de voorzitters. Zijn wederkerige relatie van vertrouwen met de partijvoorzitters tijdens de regeringsvorming werd voortgezet tijdens zijn regering en vormde de basis van het succes van Dehaene als Eerste Minister.

b) Benoeming en ontslag van de andere regeringsleden in samenspraak met de partijleiding

Dehaene benadrukt duidelijk dat het niet de Eerste Minister is die zijn regeringsploeg samenstelt. Wanneer de portefeuilles tussen de coalitiepartijen verdeeld zijn, zijn het de partijvoorzitters die de premier een lijstje bezorgen met de namen van de toekomstige ministers of staatssecretarissen. Toch stelt Dehaene: ‘Dat neemt niet weg dat je als formateur de keuze kan beïnvloeden... als je dat écht wil.’³¹⁰ Zo maakte hij aan PS-voorzitter Philippe Busquin duidelijk dat hij Dehaene I enkel zou leiden wanneer Moureaux ook minister zou worden. Ondanks de weerstand van de CVP wou Dehaene zich langs PS-zijde gedekt voelen door een sterke

³⁰⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 379-389; De Ridder, H. (1993). *op. cit.*, 191-205.

³⁰⁵ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 606-607.

³⁰⁶ Platel, M. (1995). *op. cit.*, 77.

³⁰⁷ Platel, M. (1995). *op. cit.*, 83.

³⁰⁸ Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 83.

³⁰⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 606-607; Platel, M. (1995). *op. cit.*, 45, 72-84.

³¹⁰ Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 64.

figuur, die ook onpopulaire beslissingen durfde nemen. Dehaene haalde zijn gelijk en Moureaux stapte in de regering.³¹¹ In zijn eigen partij was de invloed van Dehaene op de ministerkeuze groter maar toch niet allesbepalend. Bij de vorming van zijn eerste regering besliste hij samen met voorzitter Van Rompuy en nationaal secretaris Leo Delcroix wie de CVP naar voor schoof. Minstens de helft van de vijf CVP-ministers moest nieuw zijn, om de vernieuwing binnen de partij te illustreren. Daarnaast moest het trio ermee rekening houden dat het ACW genoeg maar ook niet te sterk vertegenwoordigd was. Ze waren het er wel over eens dat Martens geen deel zou uitmaken van de regering, omdat de vernieuwing dan ontbrak. Dehaene drong er bij Swaelen op aan dat hij in de regering zou treden, als persoon die zowel zijn vertrouwen als dat van de CVP genoot. Swaelen wou echter enkel het voorzitterschap van de Senaat en uiteindelijk werd Delcroix als minister van Defensie de vertrouwensfiguur binnen de regering.³¹²

Op de invloed van premier Dehaene bij de vervanging van ministers hebben we een erg goed beeld, omdat zijn regeringen gekenmerkt werden door uitzonderlijk veel ministerwissels. Bij Dehaene I deden slechts zes van de vijftien oorspronkelijk benoemde ministers de rit uit en bij Dehaene II negen van de zestien. In zijn memoires wijdt Dehaene zelfs een geheel hoofdstuk aan de wissels.³¹³ Net als bij de benoemingen was het de partijvoorzitter die een vervanger koos maar de invloed van premier Dehaene lijkt toch groter bij wissels.³¹⁴ Zo drong hij er bij het ontslag van Guy Coëme bij PS-voorzitter Busquin succesvol op aan ook minister van Sociale Zaken Bernard Anselme te laten vervangen, omdat Dehaene vond dat hij zijn dossiers niet voldoende beheerste en de regering verzwakte. Bij het vertrek van minister van Buitenlandse Zaken Claes naar de NAVO vroeg Dehaene dat ‘de SP-vertegenwoordiging op niveau moest blijven’ en wanneer SP-voorzitter Frank Vandenbroucke Erik Derycke naar voor schoof, protesteerde de Eerste Minister en overtuigde Vandenbroucke om zelf in de regering te komen.³¹⁵ Hij suggereerde zelfs Louis Tobback als vervanging voor het SP-voorzitterschap. Wanneer later Johan Vande Lannotte ontslag nam als minister van Binnenlandse Zaken na de ontsnapping van Marc Dutroux, drong Dehaene er eveneens op aan dat Tobback zijn voorzitterschap opgaf om in de regering te komen.³¹⁶

De vele ministerwissels waren niet enkel het gevolg van herschikkingen binnen andere regeringen maar meermaals omwille van persoonlijke schandalen. Dehaene hanteerde betreffende het ontslag van ministers echter consequent de ‘regel dat de betrokkenen voor zichzelf maar moesten oordelen of ze nog konden functioneren.’³¹⁷ Wanneer minister Vandenbroucke in opspraak kwam in het Agusta-schandaal, drong Dehaene niet aan op zijn ontslag omdat hij onschuldig was, zolang zijn schuld niet was bewezen. Wanneer voorzitter Tobback en Vandenbroucke zelf oordeelden dat ontslag de beste optie was, zei Dehaene: ‘Je moet het zelf beslissen, maar ik vrees dat de toestand onhoudbaar wordt.’³¹⁸ Wanneer tijdens Dehaene II

³¹¹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 386, 542-543; De Ridder, H. (1993). *op. cit.*, 207-208; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 65.

³¹² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 389-931; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 65; De Ridder, H. (1993). *op. cit.*, 209-211.

³¹³ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 541-580.

³¹⁴ Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). *op. cit.*, 131.

³¹⁵ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 560.

³¹⁶ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 545, 560-561; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 122; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 64-65.

³¹⁷ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 541.

³¹⁸ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 572.

minister van Binnenlandse Zaken Tobback ontslag nam, omwille van de dood van asielzoekster Semira Adamu, distantieerde Dehaene zich zelfs openlijk van dit ontslag. De Ministerraad zette bovendien de puntjes op de i door een open brief te lanceren, waarin ze het ontslag als overbodig beoordeelden en het begrip ‘politieke verantwoordelijkheid’ duiden: ‘Een ontslag dringt zich alleen op wanneer een persoonlijke fout werd begaan, wanneer de betrokken minister persoonlijk meent dat hij niet meer in de mogelijkheid is om zijn ambt in goede voorwaarden uit te oefenen of wanneer het ontslag nodig is voor het voortzetten van het beleid.’³¹⁹ Hoewel de regering geen één van de drie voorwaarden vervuld zag, nam Tobback toch ontslag. Wanneer later PS-minister Elio Di Rupo valselijk beschuldigd werd van pedofilie in volle Dutroux-periode, bleef Dehaene hem steunen, wanneer hij zich overtuigd wist dat hier niets van aan was. Hierbij nam hij dezelfde stelregel aan dat iedereen onschuldig is, zolang het tegendeel is bewezen.³²⁰

Toch oefende premier Dehaene wel druk uit op ministers om ontslag te nemen, wanneer het ging om regeringsschandalen. Wanneer Dutroux in 1998 ontsnapte, besepte Dehaene dat het ontslag van de Ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie onvermijdelijk was. Hoewel Vande Lannote hier meteen mee instemde, vond Stefaan De Clerck dit onrechtvaardig. Dehaene wist hem in een persoonlijk gesprek echter te overtuigen. Wanneer Dutroux gevat werd, achtte het kernkabinet de ontslagen plots minder nodig, maar Dehaene drong er toch sterk op aan: ‘Als de ministers daar niet toe bereid waren, diende ik zelf wel mijn ontslag, zei ik. En dat maakte indruk.’³²¹ Wanneer Ministers van Volksgezondheid en Landbouw Marcel Colla (SP) en Karel Pinxten (CVP) in opspraak kwamen bij de dioxinecrisis, stuurde Dehaene echter niet meteen op hun ontslag aan. Toen de SP Colla echter verplichtte ontslag te nemen, moest Pinxten ook volgen. Wanneer deze echter weigerde, zette Dehaene hem stevig onder druk: ‘Brutaal zei ik hem dat hij alleen door ontslag te nemen nog een kans maakte in de partij: daar zou ik wel voor zorgen.’³²² Met de verkiezingen in het vooruitzicht, moest Dehaene partijbelang op de eerste plaats zetten en een duidelijk signaal geven.³²³

c) Opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers

Waar Tindemans en Martens weinig aandacht gaven aan de parlementaire regeringsverklaring, komen ze in de memoires van Dehaene al helemaal niet voor. Dit is uiteraard veelzeggend voor het afgenomen belang van de verklaring. Net als Martens behandelt Dehaene wel de partijcongressen waarop het regeerakkoord moest worden goedgekeurd.³²⁴ Deze congressen vervingen de facto het investituurdebat als toegangspoor voor de regering. Bij het aantreden van Dehaene II stelde het debat in de Kamer nauwelijks iets voor en deed de premier niet eens moeite om zijn verveling te verbergen en vertrok voortijdig. Dehaene achtte het overigens onnodig om dezelfde verklaring te gaan voorlezen in de Senaat.³²⁵

³¹⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 579.

³²⁰ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 571-573, 578-580, 626-631; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 67.

³²¹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 638.

³²² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 650.

³²³ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 541, 636-637, 649-650; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 67-68.

³²⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 386-389, 606-607.

³²⁵ Platel, M. (1995). *op. cit.*, 84.

d) Algemene leiding van de regering en coördinatie van de werkzaamheden van de andere regeringsleden

Volgens biograaf Guido Van Damme trad premier Dehaene op als ‘chef d’équipe’, die zijn ploeg leiding gaf maar zich weinig bemoeide met de ministeriële departementen.³²⁶ Dehaene had de touwtjes van zijn kabinet stevig in handen en handelde volgens sommigen met presidentiële allures. Zelf gaf hij toe dat zijn stijl ‘gepaard gaat met een zeker autoritair optreden.’³²⁷ Hoewel hij veel belang hechtte aan de teamgeest van de regering, deinsde Dehaene er niet voor terug als Eerste Minister ook individueel knopen door te hakken.³²⁸

Dehaene maakte steeds erg duidelijk waar de prioriteiten van zijn regering lagen. Reeds tijdens de formatie van Dehaene I schoof hij de drie speerpunten van het noedkabinet naar voren: 1) vertrouwenscontract met de burger, 2) budgettaire maatregelen om tot de EMU toe te treden en 3) verdere federalisering. De eerste prioriteit lag bij het oplossen van het communautaire dossier, omdat zonder een staatshervorming besparingen onmogelijk zouden zijn. Daarom focuste Dehaene eerst op het sluiten van het Sint-Michielsakkoord, waarbij hij als premier zelf de onderhandelingen leidde. Daarna werd België in de EMU te krijgen de hoofddoelstelling van de regering. Zo nam Dehaene het voortouw in het uitwerken van een Globaal Plan dat het land economisch moest hervormen en de nodige besparingen bevatte. De prioriteiten van Dehaene II lagen bij de verdere sanering van de overheidsfinanciën enerzijds en de bestrijding van de werkloosheid anderzijds. Voor dit laatste zocht Dehaene intensief naar een akkoord tussen regering, patroons en vakbonden. Hoewel de leiders van de sociaal-economische organisaties met de plannen instemden, kregen ze het niet verkocht aan hun achterban. Toch voerde Dehaene II het Toekomstcontract uit. Wanneer het Dutrouxschandaal uitbarstte kwam de hervorming van justitie bovenaan de prioriteitenlijst van de regering. Dehaene gaf zelfs toe tijdens een hevig parlementair debat dat de regering te veel de nadruk legde op het sociaal-economische luik en hierdoor andere domeinen hierdoor verwaarloosde. Tijdens het Octopusoverleg met de vier meerderheids- en vier oppositiepartijen (Rossem en Vlaams Blok uitgezonderd) nam Dehaene dan ook resoluut de leiding om tot een grootschalige justitiehervorming te komen.³²⁹

Als Eerste Minister trad Dehaene ook meermaals op als crisismanager. Het laatste hoofdstuk over zijn premierschap in zijn memoires heet ‘Zeven jaar hordelopen’ en is gewijd aan de verschillende crisissen waarmee de regering geconfronteerd werd. Zo behandelt Dehaene onder meer de moord op de paracommanda’s in Rwanda, de Hapartkwestie, de sluiting van de Renaultfabriek in Vilvoorde en de dioxinecrisis. Bij elk van deze crisismomenten zien we Dehaene resoluut het dossier in handen nemen en zo snel mogelijk een goede oplossing zoeken.³³⁰

e) Voorzitterschap van de Ministerraad, de Regeringsraad en de ministeriële comités

Net als Martens begreep Dehaene dat de agenda het machtigste wapen van de Eerste Minister is. Zo zei hij: ‘Het voornaamste instrument van een eerste minister is dat hij zelf zijn agenda en de timing van veel zaken kan bepalen. Wie die twee zaken uit handen geeft, of wie zich een agenda of een timing laat opdringen, raakt

³²⁶ Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 158.

³²⁷ Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 103.

³²⁸ Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 95, 159, 164-165; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 218.

³²⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 435, 474, 607, 614, 640-645; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 103.

³³⁰ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 585-588, 591-595, 629-636, 647-653.

in de problemen.³³¹ De premier moet dossiers kunnen versnellen of vertragen, hoger of lager op de agenda plaatsen: ‘Hij is baas in de regeringskeuken, hij stelt het menu samen, hij beslist wat in de ijskast blijft zitten of hoelang iets op het vuur moet blijven sudderen.’³³² Ondanks deze gedeelde mening met zijn voorganger, had Dehaene een totaal andere vergaderstijl dan Martens. Terwijl voor Martens een vergadering lang moet duren om serieus te zijn, heeft vergaderen volgens Dehaene geen zin als dit niet snel tot concrete resultaten leidt.³³³ Ook bracht Dehaene bepaalde vernieuwingen in de Ministerraad. Zo verhuisde hij de wekelijkse vergadering van de Wetstraat 16 naar Hertoginnedal, ver weg van het politieke tumult en de pers. Daarnaast deelde hij de agenda op in A- en B-punten, waarbij de eerste aan het begin van de vergadering als goedgekeurd werden beschouwd, tenzij iemand toch bezwaar maakte. Zo maakte Dehaene meer tijd voor de moeilijkere B-punten. Ten slotte schafte hij meerdere ministercomités af, zodat ministers terug meer tijd kregen voor hun eigen departement.³³⁴

Dit betekende echter niet dat Dehaene alle beslissingen binnen de Ministerraad wou nemen. In tegenstelling tot Martens lijkt deze methode niet zijn voorkeur te genieten. Zo schafte Dehaene wel ministercomités af, maar werkte hij toch regelmatig met werkgroepen. Ook het kernkabinet speelde een centrale rol in zijn regeringen. Daarnaast betrok Dehaene de partijvoorzitters regelmatig bij moeilijke dossiers. Zo onderhandelde hij de staats hervorming niet binnen de regering-Dehaene I maar direct met de partijvoorzitters van de coalitiepartijen, VU en de groenen. Als geen ander beheerste Dehaene de kunst van het wisselen tussen verschillende vergaderingen om tot een oplossing te komen. Voor het opstellen van de begroting van 1994 onderhandelde hij eerst drie weken binnen het kernkabinet, maar toen hij merkte dat een oplossing binnen de regering onmogelijk was, kondigde hij op de Ministerraad aan dat hij het ontslag van de regering zou aanbieden. Dit zorgde voor de nodige dramatisering en maakte het Dehaene mogelijk om als Koninklijk bemiddelaar direct met de partijvoorzitters te onderhandelen, tot frustratie van de ministers. In tegenstelling tot Tindemans en Martens ervoer Dehaene onderhandelingen buiten de regering niet als problematisch, maar als complementair op de Ministerraad en het kernkabinet en wisselde hij af tussen de vergaderingen in zijn voordeel. Wel benadrukt hij regelmatig hoe veel belang hij hechtte aan de aanwezigheid van topfiguren van de meerderheidspartijen in zijn regering: ‘Een regering met zwakke figuren, die vanuit de partijhoofdkwartieren wordt gedirigeerd, zal altijd een zwakke ploeg zijn.’³³⁵

f) Oplossen van conflicten tussen regeringsleden

‘De Eerste Minister is de coördinator van de regeringsactiviteiten. Hij speelt de rol van verkeersleider en zo nodig ook van scheidsrechter. Daarom moet hij een zekere graad van onpartijdigheid hebben.’³³⁶ Net als Martens stelde premier Dehaene zich op als scheidsrechter die kon bemiddelen bij conflicten tussen coalitiepartijen. Dit betekende dat hij zo neutraal mogelijk moest zijn, ook al ging hij hiermee in tegen zijn

³³¹ Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 56.

³³² Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 57.

³³³ De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 218.

³³⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 394-395; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 100-101; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 56-57, 65-66.

³³⁵ Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 71; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 401-418, 441-444; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 158.

³³⁶ Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 70.

eigen partij: ‘Een eerste minister moet zoveel mogelijk proberen om boven het partijgewoel te staan en is geneigd om bij het afdwingen van een compromis de meeste druk te zetten op zijn eigen partij. Die kan hem immers moeilijk afschieten.’³³⁷ Om dit te compenseren is het volgens Dehaene noodzakelijk dat de vicepremier de partijbelangen verdedigt. Zelf speelde Dehaene jarenlang partijwoordvoerder tijdens de Martens-regeringen. Tijdens zijn eerste regering was dit echter niet het geval: de onervaren vicepremier Delcroix deed dit onvoldoende en Dehaene moest regelmatig uit zijn scheidsrechtersrol vallen om het partijstandpunt te verdedigen. Wanneer in 1993 Van Rompuy vicepremier werd, kon Dehaene zich weer volledig als neutrale voorzitter opstellen.³³⁸

Premier Dehaene hechtte veel belang aan de ploeggeest van de regering en noemde zichzelf ‘coach van de meerderheid.’³³⁹ Met de verhuis van de Ministerraad naar Hertoginnedal wilde hij niet enkel de discretie bevorderen maar ook de informele sfeer tussen de ministers. Zo was er tussen de vergaderingen door tijd en ruimte voor een wandeling door de tuin. Daarnaast bood hij wekelijks na de Ministerraad een lunch aan, waarbij de ministers ook persoonlijke contacten legden. Dit zorgde er volgens Dehaene voor dat het wederzijds vertrouwen binnen de regeringsploeg toenam, wat een grote troef was tijdens crisisperiodes. Zo was de solidariteit erg groot wanneer een minister persoonlijk in de problemen geraakte en kreeg hij rugdekking van de hele regering, zoals bij Di Rupo het geval was.³⁴⁰

g) Deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid

In tegenstelling tot Tindemans en Martens benadrukt Dehaene niet meermaals zijn erkenning voor de wetgevende macht. Anders dan zijn voorgangers, zetelde hij nooit in het parlement vooraleer hij minister werd. Als premier bezocht hij het parlement dan ook niet meer dan noodzakelijk. Na de staats hervorming van 1993 lieten ministers zich bovendien minder zien in het halfroond, omdat ze toch niet meer mee mochten stemmen. Wanneer Dehaene dan toch aanwezig was, deed hij nauwelijks moeite om zijn verveling te verbergen. De Ridder spreekt over ‘zijn parlementair tekort’: ‘Kamer en Senaat hebben vaak het gevoel dat de premier daar met tegenzin zijn tijd komt uitzitten. En vaak is het ook tijdverlies. Maar de vraag is: kun je dat als eerste minister zo openlijk laten merken?’³⁴¹ Ook uit Dehaene in zijn memoires kritiek op de parlementaire onderzoekscommissie van de moord op tien paracommando’s in Rwanda, die volgens hem niet geschikt was ‘om een bijna oorlogssituatie zoals in Rwanda te evalueren.’³⁴² Dit alles geeft de indruk dat Dehaene niet zo hoog opliep met het parlement als Tindemans en Martens.³⁴³

Toch valt de parlementaire kritiek die premier Dehaene over zich heen kreeg, verrassend genoeg erg goed mee. Zo werkte zijn eerste regering met zogenaamde ‘kaderwetten’, die de regering in staat stelde wetten te wijzigen zonder de parlementaire procedure te moeten doorlopen, hoewel die beslissingen achteraf

³³⁷ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 191.

³³⁸ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 440, 547; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 70.

³³⁹ Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 71.

³⁴⁰ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 440; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 64-71.

³⁴¹ De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 233-234.

³⁴² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 588.

³⁴³ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 588-589; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 233-234, 238; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 164.

wel parlementair bekrachtigd moesten worden. Dit liet de regering toe snel te handelen. Hoewel er vooral uit liberale hoek kritiek vanuit de oppositiebanken weerklonk, kreeg Dehaene niet dezelfde verwijten te slikken die Martens kreeg, toen zijn regering bijzondere machten vroeg. Ook wanneer Dehaene persoonlijk besliste de verkiezingen tijdens zijn eerste regeerperiode te vervroegen zodat de volgende regering de cruciale begroting van 1996 kon opmaken zonder verkiezingsdruk, kreeg hij opvallend minder kritiek dan Tindemans en Martens toen zij het parlement naar huis stuurden. Hoewel de meerderheidspartijen niet op de hoogte waren van de beslissing van Dehaene, steunden ze hem achteraf en ook de oppositie kon zich in deze beslissing vinden, lonkend naar een mogelijke regeringsdeelname.³⁴⁴

h) Contact met de leidingen van de coalitiepartijen

Net als zijn voorganger onderhield premier Dehaene zeer goede contacten met de voorzitters van de coalitiepartijen. Doorheen zijn politieke carrière bouwde Dehaene al relaties op met kopstukken uit verschillende partijen. Hierdoor ontstond een wederzijds vertrouwen, waardoor Dehaene tijdens onderhandelingen kon optreden 'als draaischijf en verkeerswisselaar om uit de impasse te geraken.'³⁴⁵ Wanneer Dehaene aantrad als informateur tijdens de formatie van zijn eerste regering, genoot hij meteen de steun van de partijvoorzitters. Het vertrouwen van de voorzitters in Dehaene was zo groot dat er in zijn eerste kabinet geen ministers van Institutionele Hervormingen zetelden, zoals bij andere staatshervormingsregeringen wel de gewoonte was. Premier Dehaene kreeg zelf de volledige leiding van het communautaire dossier toevertrouwd. In tegenstelling tot Tindemans en Martens had Dehaene geen probleem met het veelvuldig betrekken van de partijvoorzitters bij de regeringszaken. Waar Tindemans en Martens beducht waren voor een te grote dominantie van de participatie over de regering, gebruikte Dehaene dit in zijn voordeel om efficiënter tot beslissingen te komen. Toch verliep de relatie met de partijvoorzitters niet volledig vlekkeloos. Zo was er toch enige ergernis over de *cavalier seul* aanpak van Dehaene bij het aankondigen van de vervroegde verkiezingen.³⁴⁶

Hoewel Dehaene regelmatig tegen zijn eigen partij moest ingaan, verliepen de contacten met de CVP-partijvoorzitters uitstekend. Als premier erkende Dehaene de macht en invloed van de functie en streefde dan ook naar een zo optimaal mogelijke samenwerking. Hoewel hun visies vaak verschilden, verliep de relatie Dehaene-Van Rompuy zeer goed. Het duo besepte dat zij twee de leiding van de partij in handen hadden, de één voor en de ander achter de schermen. Later kwam Van Rompuy dan ook als vicepremier in de regering om een brug tussen regering en partij te vormen. Samen gingen ze op zoek naar een opvolger voor het voorzitterschap en na een weigering van Delcroix, droegen ze ACW-er Johan Van Hecke naar voren. Ook met hem onderhield Dehaene goede contacten, hoewel Van Hecke zich meer afzijdig hield van de regeringsactiviteiten dan zijn voorganger.³⁴⁷ Wanneer Van Hecke zijn ontslag aanbood door een affaire, werd Marc Van Peel interim-voorzitter en later ook volwaardig voorzitter van de CVP. De relatie tussen

³⁴⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 468, 471-474, 597-598; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 159; Platel, M. (1995). *op. cit.*, 9-15.

³⁴⁵ Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 66.

³⁴⁶ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 389, 524, 557, 597; De Ridder, H. (1993). *op. cit.*, 191; Dehaene, J.L. (2002). *op. cit.*, 65-66, 71; Platel, M. (1995). *op. cit.*, 15.

³⁴⁷ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 548.

regering en partij bleef goed verlopen en volgens De Ridder waren Dehaene en Van Rompuy blij met Van Peels ‘Swaelen-voorzitterschap: degelijk, voorzichtig, intelligent maar een tikkeltje saai.’³⁴⁸ Anders dan Martens onderhield Dehaene tijdens zijn hele premierschap dus goede contacten met de eigen partij.³⁴⁹

i) Contact met het staatshoofd

De houding van premier Dehaene tot het staatshoofd verschilde grondig van die van Martens. Hij koesterde niet dezelfde eerbied voor het instituut als zijn voorganger: ‘Dehaene staat veel minder schroomvol tegenover de monarchie en de koning dan zijn voorgangers. De wekelijkse audiëntie bij het staatshoofd is voor hem niet het hoogtepunt van de politieke week.’³⁵⁰ Desondanks speelde Dehaene een cruciale rol in het voortbestaan van de monarchie. Wanneer Boudewijn in 1993 onverwacht overleed te Motril (Spanje), beseftte Dehaene meteen dat er snel gehandeld moest worden om een politiek vacuüm te voorkomen. Onmiddellijk riep hij ’s nachts het kernkabinet bijeen, die beslisten dat prins Albert zijn broer zou moeten opvolgen en niet de gedoodverfde troonopvolger Filip, omdat dit de grondwettelijke gang van zaken was. Dehaene contacteerde vervolgens prins Albert, die zich in de beslissing kon vinden. Daags nadien informeerde Dehaene de Ministerraad en trok samen met minister van Justitie Wathélet en koninklijk kabinetschef Jacques Van Ypersele naar Spanje om er het stoffelijk overschot van Boudewijn te groeten en de troonopvolging concreet te regelen. ’s Avonds deed premier Dehaene een mededeling aan de bevolking waarin hij de dood van Boudewijn en de opvolging door Albert aankondigde.³⁵¹

Dehaene had niet dezelfde vriendschappelijke relatie met Koning Boudewijn als Martens. Hij laat zich in zijn memoires overigens kritisch uit over de invloed die de vorst uitoefende op Martens: ‘Het is immers aan de eerste minister om de koning te adviseren, en niet omgekeerd.’³⁵² Dehaene gaat in zijn memoires uitgebreid in op de verschillende stijl van Koning Boudewijn en Albert II. Waar de contacten met Boudewijn erg formeel en afstandelijk verliepen, waren die met Albert veel informeler. Terwijl Boudewijn de politieke actualiteit besprak aan zijn bureau en erg gerichte vragen stelde terwijl hij notities nam, nodigde Albert Dehaene uit aan het haardvuur voor een veel gemoedelijker gesprek. Net als zijn voorgangers, ging Dehaene wekelijks op audiëntie bij de vorst om de regeringszaken te bespreken. Daarnaast moest Dehaene de drie jaarlijkse toespraken van de Koning goedkeuren: de 21 juli-speech, de kerstboodschap en de nieuwjaarsreceptie. Dehaene licht ons in hoe dit concreet in zijn werk ging: het Paleis stelde de teksten zelfstandig op en de premier kon wijzigingen suggereren. In zijn kersttoespraak van 1998 bejubelde Koning Albert II het nieuwe federale België, een boodschap die Dehaene waarschijnlijk maar al te graag onderschreef.³⁵³

Dehaene stelt vast in zijn memoires dat de Koning doorheen de jaren een steeds minder politieke en meer representatieve functie had. Toch bleef de vorst een belangrijke rol spelen tijdens regeringscrisisen, wat volgens Dehaene onhoudbaar is. Hoewel Albert II zich tijdens Dehaene zijn premierschap minder

³⁴⁸ De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 178.

³⁴⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 548, 551; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 167, 173-178.

³⁵⁰ De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 147.

³⁵¹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 485-492; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 147-148.

³⁵² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 211.

³⁵³ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 497-499; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 159.

opvallend opstelde dan Boudewijn, probeerde ook hij invloed uit te oefenen. Zo nodigde de Koning naar aanleiding van de Dutroux-affaire de ouders van de ontvoerde kinderen samen met enkele experts uit op een rondetafelconferentie om na te denken ‘over het menselijker en efficiënter maken van het gerecht.’³⁵⁴ Wanneer onderzoeksrechter Jean-Marc Connerotte van het dossier werd gehaald omdat hij op een benefietavond van de slachtoffers een bord spaghetti aanvaardde, vroeg de vorst Dehaene of hij niet kon tussenkomen. Dehaene benadrukt in zijn memoires hoe ongemakkelijk hij zich voelde bij deze houding van de Koning, die zijn boekje te buiten ging, hoewel hij een troost bood voor een geschokte bevolking. Zelf is hij voorstander van een representatief koningschap naar Zweeds model.

j) Contact met sociaal-economische organisaties

Hoewel Dehaene zelf uit de ACW-vleugel kwam, gingen zijn contacten met de sociale partners op hetzelfde elan van Martens verder. Ook Dehaene liet zijn sociaal-economisch beleid niet afhangen van de sociale partners, hoewel hij meermaals tevergeefs probeerde een sociaal akkoord te bereiken. Anders dan bij Martens was er geen informeel alternatief voor het sociaal overleg. Het ACV zat met een Poupehan-complex en richtte zich op het gemeenschappelijk vakbondsfront. Ook Dehaene sloeg de uitnodiging van Verplaetse af om samen met ACV-voorzitter Willy Peirens afspraken te maken in het Ardense dorpje. Het ACW en ACV spaarden ‘hun’ Eerste Minister niet en overlaadden zijn regering met ongezien veel kritiek. ‘Het herstelbeleid luidde meteen het einde van de overlegdemocratie in,’ zei Dehaene.³⁵⁵ Het gedoogbeleid van Houthuys bood volgens Dehaene slechts een tijdelijk alternatief. Voortaan zou de regering –na overleg- zelf moeten beslissen. Volgens De Ridder werden sociale partners ‘sociale lobbyisten die samen afspreken hoe ze de derde partner –de regering- gaan benaderen’, waarbij de regering ‘arbiter [is] en Dehaene de laatste toeverlaat.’³⁵⁶ In plaats van vastgebonden aan elkaar, stonden regering en sociale partners ‘ongedwongener tegenover elkaar, hebben elk een grotere autonomie verworven.’³⁵⁷

Toch spande premier Dehaene zich meermaals intensief in om een sociaal akkoord te bereiken. Zo wou hij tijdens zijn eerste regering een Globaal Pact sluiten met de sociale partners dat een uitgebreid saneringsplan en maatregelen bevatte om het concurrentievermogen te herstellen. Wanneer een akkoord onmogelijk bleek, deed de regering het maar zonder de sociale partners en werkte een Globaal Plan uit. Toch bleef Dehaene in overleg, vooral met ABVV-leider Jean-Maurice Dehousse om de PS te sussen, tot ergernis van Peirens. Hij stond Dehousse zelfs toe de teksten van het Globaal Plan na te lezen en te corrigeren, wat zich vaak beperkte tot taalkundige herformuleringen. Wanneer de regering bijna rond was met het plan, kwam PS-vicepremier Guy Coëme Dehaene vertellen niet te kunnen beslissen zonder Dehousse. Hij liet Dehousse deelnemen aan het overleg en een grote show opvoeren voor de pers, omdat hij eerder toch al de voorstellen had afgetoetst. Zoals verwacht verleende het ABVV dan ook zijn steun aan het Globaal Plan.³⁵⁸

Ook tijdens Dehaene II probeerde de premier eerst tot een sociaal akkoord te komen, alvorens de regering zelf te laten handelen. Zo onderhandelde Dehaene samen met de sociale partners over een

³⁵⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 617.

³⁵⁵ Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 203.

³⁵⁶ De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 164.

³⁵⁷ De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 165, 158; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 439; De Ridder, H. (1993). *op. cit.*, 9.

³⁵⁸ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 446-454; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 163-164.

Toekomstcontract, dat meer werk moest creëren. Hoewel de leiders van de sociaal-economische organisaties akkoord gingen met de voorstellen van Dehaene, kregen ze het compromis niet verkocht aan hun achterban. Toch toont Dehaene zich in zijn memoires tevreden met de uitkomst van dit sociaal overleg: ‘Het feit dat de leiders hun akkoord hadden gegeven, maakte het de regering wel wat gemakkelijker [...] Dankzij het overleg wist de regering exact hoe ver ze te ver kon gaan en waren de sociale gesprekspartners zich bewust van de noodzaak om maatregelen te nemen.’³⁵⁹ Ook bij het overleg over de Tewerkstellingsrichtsnoeren van de EU bereikten de sociale partners geen akkoord en ging de regering over tot eigen maatregelen, zonder de verwensingen van de sociale partners echter uit het oog te verliezen.³⁶⁰

k) Woordvoerder regering ten aanzien van bevolking (via pers)

Als Eerste Minister zette Dehaene een stapje terug in zijn contacten met de pers. Biograaf Van Damme vat zijn houding goed samen: ‘Il refuse de danser comme siffient les médias.’³⁶¹ Dehaene weigerde zich door de media te laten dicteren waar, wanneer en wat hij moest zeggen en hield ze liever op afstand. Discretie was volgens hem cruciaal voor een efficiënte besluitvorming en hij besliste dan ook om de Ministerraad niet meer in de Wetstraat te laten plaatsvinden en niet wekelijks een persconferentie te geven. Deze vond wél plaats in de Wetstraat en ging pas enkele uren na de vergadering door in plaats van vlak erna. De vernieuwingen veroorzaakten een golf van protest bij de Wetstraatpers en zetten meteen de toon voor een gespannen relatie tussen premier en media.³⁶²

Daarnaast kreeg premier Dehaene vaak kritiek omdat hij het volk niet of niet op tijd toesprak bij crisismomenten. Zo rezen er vragen bij zijn houding tijdens de Dutroux-affaire. Wanneer het schandaal aan het licht kwam, keerde Dehaene niet meteen terug uit vakantie en zei de Koning hetzelfde te doen. Hoewel hij achter de schermen meteen in actie schoot, trad hij niet naar buiten met een emotionele verklaring waarin de regering haar deelneming betuigde, zoals velen verwachtten. Het was Koning Albert II en niet de gereserveerde Dehaene die de natie een hart onder de riem stak. Achteraf weerlegde Dehaene de kritiek door te zeggen dat een piloot bij gevaar niet de passagiers moet kalmeren maar in de cockpit blijft. Ook bij de dood van asielzoekster Semira Adamu, weigerde Dehaene een officiële verklaring af te leggen. Wanneer Belgische militairen naar Kosovo trokken, richtte Dehaene evenmin een regeringsverklaring aan de bevolking maar liet dit over aan de minister van Defensie. Van Damme zegt hierover: ‘Le premier ministre a fait son choix: il gouverne et n’entend pas surfer sur les vagues de l’opinion.’³⁶³ Dehaene lijkt zich inderdaad minder van de publieke opinie aan te trekken, dan zijn voorgangers Martens en Tindemans. Later gaf hij dan ook kritiek op de *opendebatcultuur* van zijn opvolger Verhofstadt.³⁶⁴

³⁵⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 610.

³⁶⁰ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 607-611.

³⁶¹ Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 97.

³⁶² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 394-396; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 193-204; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 103; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 88, 96-97.

³⁶³ Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 100.

³⁶⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 613-623; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 87-93, 98-101, 162-163, 177; Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 68-69.

Toch erkende Dehaene het belang van de media. Zo noemde hij de openbare omroep ‘een vorm van volkssoevereiniteit’ en stelde hij dat ‘efficiënte persrelaties cruciaal [zijn] voor een kabinet.’³⁶⁵ Dehaene hield de pers net op afstand tijdens de besluitvorming om daarna over het resultaat op de juiste manier te communiceren. Ook zette hij de professionalisering van de communicatie van Martens voort en deed hiervoor beroep op woordvoester Moniek Delvou, langs wie alle perscontacten verliepen. Dehaene sprak de pers enkel direct toe tijdens persconferenties en interviews, verder moest de woordvoester de journalisten op een zo objectief mogelijke wijze informeren.³⁶⁶ Delvou beïnvloedde bovendien sterk hoe Dehaene het overlijden van Boudewijn aan de bevolking meedeelde. Zo verzette zij zich tegen een rechtstreeks uitzending en liet de camera’s herstarten wanneer de premier door vermoeidheid over zijn woorden struikelde. Wanneer Dehaene vergat te vermelden dat Albert de opvolger zou zijn, kon hij terugvallen op een tekst van Delvou. Dehaene steekt het belang van zijn woordvoester niet onder stoelen of banken: ‘Dat ik mezelf kon blijven zonder al te veel toegevingen te moeten doen en toch nog een zekere graad van populariteit bereikte, heb ik grotendeels aan haar te denken.’³⁶⁷

Dehaene wist de pers ook meermaals te bespelen in zijn voordeel. Wanneer hij een communautair akkoord sloot in Hertoginnedal, besloot hij de pers op een opvallende manier tegemoet te treden om het belang van het akkoord te onderstrepen: ‘Ik wandelde met enig gevoel voor theatraliteit naar het hekken en liet mijn chauffeur achter mij aan rijden. Ik wist dat dit voor de camera’s een prachtig beeld zou opleveren.’³⁶⁸ Ook wanneer hij niet tot Commissievoorzitter werd gekozen, maakte hij dankbaar gebruik van de media om de bevolking te tonen dat hij dit niet als nederlaag ervoer. Zo stond hij de RTBf toe om bij hem thuis te komen filmen hoe de premier samen met zijn familie en zanger Adamo naar de voetbalmatch België-Nederland keek. Tientallen burens kwamen naar de woning van Dehaene en scandeerden ‘Allez Jean-Luc’, wanneer deze buiten kwam en een voetbalkunstje deed. In de opiniepeilingen klom de populariteit van de premier fiks omhoog. Dehaene beseft wat een succes deze media-actie was: ‘Ik wist dat het niet meer stuk kon. Voor het eerst werd ik populair, wat ook door de media werd onderkend. Dit was een zeer geslaagde operatie, waarbij ik het medium televisie bewust voor mijn kar had gespannen.’³⁶⁹

Het zou overigens niet de eerste keer zijn dat Dehaene zichzelf en zijn familie persoonlijk in de kijker plaatste. Zo liet de premier de pers toe op de bruiloft van zijn zoon Tom en kwam hij regelmatig op tv wanneer hij supporterde tijdens een voetbalmatch. Daarnaast vervulde zijn vrouw Celie Dehaene voor het eerst de rol van *first lady*. Ze ging mee op belangrijke buitenlandse reizen en was gastvrouw wanneer wereldleiders met hun vrouw op bezoek kwamen. In eigen land werd ze een BV, die te zien was in talkshows en zelf interviews gaf. Haar zachte imago compenseerde het ruwe, brutale imago van Dehaene. Hoe zeer de familie Dehaene als gezin werd opgevoerd, doet denken aan de Amerikaanse presidentsfamilie en lijkt een argument voor de presidentialisering van het Eerste Ministerschap.³⁷⁰

³⁶⁵ De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 78; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 152.

³⁶⁶ Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 69.

³⁶⁷ Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 68-70; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 152, 491.

³⁶⁸ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 417.

³⁶⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 533; Hoflack, K. (1995). *op. cit.*, 83, 116; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 131.

³⁷⁰ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 397-400; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 7.

I) Centrale rol in het buitenlands regeringsbeleid

Hoewel opvallend minder dan zijn voorgangers Tindemans en Martens, besteedt Dehaene veel aandacht aan de buitenlandse politiek tijdens zijn premierschap.³⁷¹ Vooral het Europese beleid springt hierbij in het oog. Hoewel Dehaene bij zijn aantreden de reputatie had weinig interesse te hebben voor de Europese politiek, speelde hij als premier een cruciale rol op dit niveau. Dehaene noemde de Europese integratie de ‘grootste verandering in de functie van de eerste minister.’³⁷² Door zijn deelname aan de steeds belangrijkere Europese Raden werd de Eerste Minister immers ‘een spilfiguur in het Europese beleid,’ waar het zwaartepunt voorheen voornamelijk bij het departement Buitenlandse Zaken lag.³⁷³ Bovendien werd het Europese beleid ook steeds meer een nationale aangelegenheid, die de hele regering aanbelongde. Zo was het de topprioriteit van het noodkabinet Dehaene I om aan de normen van de EMU te voldoen. Bijgevolg moest premier Dehaene zich steeds meer bezighouden met het Europees beleid en de implementatie ervan in eigen land.³⁷⁴

Ietwat tegen de verwachtingen in maakte Dehaene een erg goede beurt bij zijn Europese collega’s. Het informele en persoonlijke kader van de Europese Raad lag hem wel: ‘Ik voelde er mij onmiddellijk als een vis in het water.’³⁷⁵ Tijdens het Belgisch voorzitterschap in 1993 zette Dehaene zich volop in om de Europese agenda vooruit te helpen. Zo bereikte hij tijdens een speciale Europese Raad te Brussel een akkoord over de inwerkingtreding van het Verdrag van Maastricht. Daarnaast kwam er ook eerder al een akkoord over de verdeling van de structuurfondsen. Dat Dehaene een doorbraak kon forceren in dossiers die al lang geblokkeerd zaten, leverde hem veel respect op binnen de Europese top. Kohl en Mitterand droegen hem zelfs voor als Commissievoorzitter om Jacques Delors op te volgen. Hoewel Dehaene het ambt uiteindelijk niet verkreeg door een Brits veto, leverde dit hem veel prestige op: ‘Mijn kandidatuur zette mij in Europa op de politieke kaart en de waardering vanuit het buitenland zou positief op mij afstralen.’³⁷⁶ Dehaene bleef een belangrijke stem tijdens de Europese Raden, die aan het eind van zijn premierschap vier keer per jaar plaatsvonden. Hij is dan ook niet bescheiden over de resultaten die Europa tijdens zijn ambtstermijn boekte. Daarnaast sleepte Dehaene voor België een zetelakkoord in de wacht, waarbij afgezien van de plenaire zittingen in Straatsburg al het parlementaire werk in Brussel zou plaats vinden.³⁷⁷

Premier Dehaene was ook met niet-Europese zaken buitenlandse aangelegenheden bezig. Zo bezocht hij onder andere China, Canada, de Verenigde Staten, Zuid-Afrika en Thailand om de Belgische economie te promoten. Daarnaast was hij als voorzitter van de Europese Raad aanwezig op de G7 in Tokio, waar hij informele contacten had met de wereldtop. Bovendien ontving hij zowel Russisch president Boris Jeltsin als zijn Amerikaanse tegenhanger Bill Clinton in Brussel. Dehaene benadrukt hierbij de geprivilegieerde positie van de Belgische premier door de aanwezigheid van het internationale Brussel. Ook intensifieerde Dehaene de Benelux-contacten en kwamen de Benelux-leiders voor elke Europese Top apart bijeen om een Benelux-memorandum op te stellen. Net als bij Tindemans en Martens verliepen veel van zijn internationale

³⁷¹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 433-434, 444-446, 474-484, 501-539, 558-559, 583-591.

³⁷² Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 53.

³⁷³ Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 54.

³⁷⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 501; Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 53-54.

³⁷⁵ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 509

³⁷⁶ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 532.

³⁷⁷ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 501-533; Martens, W. (2006). *op. cit.*, 634; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 131-134; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 74, 82; Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 53-54, 127.

contacten erg informeel en persoonlijk. Zo bouwde hij erg goede relaties op met zijn Europese collega's en had hij erg persoonlijke gesprekken met Clinton en Jeltsin. Wanneer Dehaene Canada bezocht, vroeg hij expliciet om de thuisstad Belgovil van Canadees premier Jacques Chrétien te bezoeken, wat leidde tot een persoonlijke vriendschap. In Bulgarije ging hij dan weer samen met premier Ivan Kostov kijken naar een voetbalmatch tegen Rusland. Ook zijn vrouw Celie speelde een belangrijke rol in de informele contacten met wereldleiders. Zo kon ze het erg goed vinden met Hillary Clinton en Cherie Blair en ontving de echtgenotes van Jeltsin en de Japanse Eerste Minister hartelijk.³⁷⁸

In tegenstelling tot Martens en Tindemans benadrukt Dehaene meermaals het belang van een goede samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Zo wou hij vermijden dat er een gespannen relatie bestond tussen de premier en de Quatre Bras zoals tijdens de Martens-regeringen met Tindemans en Eyskens. Daarom eiste Dehaene toen hij premier werd dat er geen christendemocraat op het departement Buitenlandse Zaken belandde. Hij werkte daarentegen erg goed samen met de socialisten Willy Claes, Frank Vandenbroucke en Erik Derycke. Hoewel Dehaene veel overliet aan het bevoegde ministerie, drukte hij als premier toch zijn stempel op het buitenlandbeleid. Zo schafte hij het Ministerieel Comité Buitenlandbeleid af en nam de leiding in buitenlandse dossiers tijdens crisissen, zoals bij de moord op tien Belgische para's in Rwanda.³⁷⁹

m) Boegbeeld van partij in verkiezingstijd

Net als Tindemans en Martens had Dehaene enige scepsis tegenover gepersonaliseerde campagnevoering. Zo bestond volgens hem 'het gevaar dat de glimlach belangrijker wordt dan het programma.'³⁸⁰ Toch erkende hij ook de voordelen van de strategie en wist hij dat 'de CVP altijd het sterkst [heeft] gestaan als ze een boegbeeld had dat de boodschap verpersoonlijkte.'³⁸¹ Net als zijn voorgangers leende de premier zich dan ook als gezicht van de CVP-campagne in 1995. Door de hervorming van de Senaat in de laatste staats hervorming was de campagne nog meer op boegbeelden geconcentreerd. De kieskring voor de Senaat besloeg heel Vlaanderen en partijen lieten hun stemkanonnen dan ook opkomen voor de Senaat om zo meer stemmen binnen te halen. Dit maakte van de Senaat het speelveld van de politieke tenoren. Hoewel Dehaene aanvankelijk weigerachtig stond tegenover het idee, omdat het indruiste tegen het nieuwe opzet van de Senaat, gaf hij aanvankelijk toe lijsttrekker te worden, omdat 'de CVP zo met één boegbeeld en één boodschap naar de campagne kon [...] op voorwaarde dat de campagne rond mij zou worden opgebouwd.'³⁸² Hij moest echter opboksen tegen de even gepersonaliseerde campagnes van Tobback en Verhofstadt. Hoewel het er aanvankelijk naar uitzag dat Tobback als winnaar uit de titanenstrijd zou komen, werd Dehaene met

³⁷⁸ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 397-400, 529-530, 535-539; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 111, 173; Dehaene, J. L. (2002). *op. cit.*, 169, 173.

³⁷⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 324, 559, 583-591; Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 54; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 132.

³⁸⁰ De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 83.

³⁸¹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 199.

³⁸² Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 601.

484.305 stemmen ‘de onbetwiste kampioen’ en ‘onomstotelijk de leider van de CVP.’³⁸³ De kaarten lagen zo duidelijk dat de regeringsformatie zéér snel verliep.³⁸⁴

Opvallend is de verhoogde graad van professionalisering van de campagne rond Dehaene. Zo werd campagneadviseur Noël Slangen ingehuurd om de CVP-campagne rond Dehaene uit te werken. Slangen maakte bijvoorbeeld gebruik van testpanels om te zien of een boodschap aansloeg of niet. Daarnaast liet hij Dehaene het boekje ‘Sleutels voor Morgen’ uitbrengen, waarin hij zijn visie gaf op de toekomst van België. De uitgave ervan gebeurde zelfs vóór de bekendmaking van het CVP-programma. De slogan van de campagne werd ‘De tocht is moeilijk, de gids ervaren’ met erachter de rug van Dehaene. Ondanks de grote invloed van Slangen, benadrukte Dehaene dat hij hem nooit zou inschakelen als politiek raadgever zoals Verhofstadt deed.³⁸⁵

Ook bij de verkiezingen van 1999 trad Dehaene naar voren als CVP-boegbeeld. Toch zag Dehaene aanvankelijk zijn taak als volbracht en wenste hij te stoppen als premier. Hij wist immers dat een derde termijn vaak slecht afloopt. Voorzitter Van Peel en vicepremier Van Rompuy wisten Dehaene echter op andere gedachten te brengen en Dehaene trok wederom de Senaatslijst, op voorwaarde dat hij zijn derde mandaat niet zou uitdoen. Dehaene wist dat de CVP niet zonder boegbeeld naar de verkiezingen kon trekken: ‘ik wou echt vermijden dat de CVP in een CDA-situatie zou terechtkomen.’³⁸⁶ De CDA was namelijk zonder premier Lubbers naar de verkiezingen van 1993 getrokken en was hiervoor zwaar afgestraft. Net als bij Martens werd de kwetsbaarheid van deze koppositie eveneens erg duidelijk. De CVP leed een historische nederlaag en Dehaene voelde zich hiervoor als boegbeeld verantwoordelijk: ‘Het stond voor mij ook meteen vast dat ik de verantwoordelijkheid voor de nederlaag op mij moest nemen.’³⁸⁷ Zwaar ontgoocheld stapte hij uit de nationale politiek en zijn aartsrivaal Verhofstadt trok naar de 16. Toch haalde Dehaene niet minder dan 593.912 voorkeurstemmen en bleef later de populariteitspolls steeds aanvoeren. ‘Er ontstond zelfs een zekere mythe rond mijn persoon, waarin ik mezelf niet altijd herkende.’³⁸⁸ Het aura van premier-boegbeeld bleef op Dehaene afstralen.³⁸⁹

De functie van Eerste Minister Dehaene

Net als tijdens het premierschap van Martens lag de sleutel van het succes van Eerste Minister Dehaene bij zijn goede relatie met de voorzitters van de coalitiepartijen. Doordat hij hun vertrouwen genoot, had hij meer persoonlijke manoeuvreerruimte en kon hij bepaalde functies van het premierschap beter uitoefenen. De basis hiervan lag net als bij Martens in een goede regeringsvorming, waar tussen formateur en partijvoorzitters duidelijke afspraken werden gemaakt. Hierdoor kon Dehaene de algemene leiding en coördinatie van de regering stevig in handen nemen. Als crisismanager bij uitstek kon hij door de goede vertrouwenssfeer binnen zijn regering snel tot oplossingen voor conflicten komen. Door zijn goede relatie

³⁸³ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 605; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 191.

³⁸⁴ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 600-601, 604-606; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 179, 181; Platel, M. (1995). *op. cit.*, 15-16, 48, 58-59.

³⁸⁵ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 601-603; De Ridder, H. (1996). *op. cit.*, 185-188; Platel, M. (1995). *op. cit.*, 41-43.

³⁸⁶ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 646.

³⁸⁷ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 653.

³⁸⁸ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 655.

³⁸⁹ Dehaene, J. L. (2012). *op. cit.*, 645-646, 653-655; Van Damme, G. (2000). *op. cit.*, 167.

met de voorzitters oefende Dehaene eveneens invloed uit op de benoeming en vervanging van ministers. Anders dan Martens leek Dehaene minder schrik te hebben voor een té grote invloed van de participatie en schakelde de partijvoorzitters meermaals in bij de regeringswerkzaamheden. Terwijl Tindemans en Martens de participatie nog als problematisch ervoeren, schakelde Dehaene haar doelbewust in.

Net als zijn voorgangers trad Dehaene op als CVP-boegbeeld en speelde hij een centrale rol in het buitenlands regeerbeleid. Door het toegenomen belang van Europa, vergrootte vooral zijn rol op Europees domein. Inzake de relaties met de sociale partners ging Dehaene verder op hetzelfde elan van Martens: hoewel eerst geprobeerd werd om een oplossing te vinden door sociaal overleg, nam de regering zelf het heft in handen wanneer dit niet lukte, waarbij de partners alsnog geconsulteerd blijven. Dehaene verschilde van zijn voorgangers in zijn verhouding tot de pers, het parlement en het staatshoofd. Hoewel hij net als Tindemans en Martens gebruik maakte van de voordelen van de media, hield hij ze toch meer op afstand van de politieke besluitvorming. Anderzijds liet hij ze wel toe in zijn persoonlijk en familiaal leven. Daarnaast uitte Dehaene minder zijn erkenning voor het parlement maar kreeg hiervoor gek genoeg niet meer kritiek dan zijn voorgangers. Ten slotte benaderde hij het Paleis minder schroomvol dan Tindemans en Martens en koesterde hij geen vriendschap met de vorst. Wel verzekerde hij de continuïteit van de monarchie door een snelle opvolging van Boudewijn door Albert II.

Besluit: De functie van de Eerste Minister

Het doel van deze masterproef was om te bepalen wat het ambt van de Eerste Minister precies inhoudt en of deze functie doorheen de tijd geëvolueerd is. Nu we concreet hebben onderzocht hoe de Eerste Ministers Tindemans, Martens en Dehaene hun functie invulden, kan de functieomschrijving van Van Impe opnieuw worden bekeken om te zien of deze beantwoordt aan de praktijk. Daarom overlopen we kort even alle taken van het lijstje.

Vooreerst is er de regeringsvorming, die voor de positie van Eerste Minister van cruciaal belang is. Hier maakt hij immers afspraken met de partijvoorzitters en creëert hij een vertrouwensband waarop hij tijdens de rest van zijn ambtstermijn moet kunnen terugvallen. Tijdens Tindemans II en Martens VIII lagen de kiemen van een problematisch premierschap in de formatie, waarin ze zichzelf niet konden terugvinden of onvoldoende bij betrokken voelden. Vervolgens is er de benoeming van ministers, een taak van de partijvoorzitters waarin de rol van de Eerste Minister zich beperkt tot eventuele raadgever. Of zijn invloed succes heeft, hangt af van zijn relatie met de voorzitters. Zo wogen Martens en Dehaene zwaarder op de benoeming dan Tindemans. De invloed van de Eerste Minister op de ministerkeuze van zijn eigen partij is dan weer wel groot. Bij het ontslag van de ministers is de rol van de premier groter, omdat het ontslag bij de Koning via hem verloopt en hij ministers tot ontslag kan dwingen wanneer deze de algemene werking van de regering in het gedrang brengen. Hoewel de Eerste Minister nog steeds een parlementaire regeringsverklaring aflegt, lijkt het belang ervan zwaar afgenomen door de verschuiving van de politieke goedkeuring van het regeerakkoord naar de partijcongressen. Het is dan ook de vraag of de taak nog zo expliciet in het takenlijstje moet worden opgenomen.

Verder heeft de Eerste Minister de algemene leiding van het kabinet in handen en coördineert hij de regeringsactiviteiten. Zo stuwt hij de regering in een bepaalde richting en waakt erover dat ze bepaalde prioriteiten aanpakt. Uit de ervaring van Tindemans en Martens leerden we echter dat de premier hier enkel succesvol in kan zijn als zijn prioriteiten overeenkomen met die van de partijvoorzitters. Anderzijds treedt de Eerste Minister tijdens crisismomenten naar voren als leider en trekt hierbij resoluut moeilijke dossiers naar zich. Daarnaast heeft de premier als voorzitter van de Ministerraad en andere ministeriële raden met de agenda een belangrijk wapen in handen. Zo bepaalt hij hoe de vergadering verloopt en welke punten voorrang krijgen op andere. Dat premiers een verschillende vergaderstijl kunnen opleggen, blijkt uit de stijlbreuk van Dehaene met Martens in de Ministerraad. De premier is echter ook voorzitter van andere raden binnen de schoot van de regering, waarvan het kernkabinet allicht de belangrijkste is. Gezien de geringe verwijzingen naar de Regeringsraad in de memoires, kan deze beter vervangen worden door het kernkabinet, zodat we spreken van ‘Voorzitterschap van de Ministerraad, het kernkabinet en de ministeriële comités.’ Bij belangrijke beslissingen kan de premier afwisselen tussen verschillende vergaderingen in zijn voordeel. De voorzitterspositie van de Eerste Minister is wel sterk afhankelijk van de rol van de partijvoorzitters. Zo klaagde Tindemans dat de belangrijkste beslissingen buiten de regering werden genomen, terwijl Dehaene de voorzitters graag bij belangrijke beslissingen betrok.

Een andere taak die Van Impe noemt, is het oplossen van conflicten tussen regeringsleden. Na de analyse van de memoires lijkt het echter beter te spreken van conflicten tussen regeringspartijen. Om als

scheidsrechter te kunnen optreden is het belangrijk dat de premier over een zekere neutraliteit beschikt en boven de partijen kan staan, iets waar Martens en Dehaene beter in slaagden dan Tindemans. Daarnaast heeft de Eerste Minister ook verplichtingen tegenover het parlement, die hij moet te woord staan over het regeringsbeleid. De verhouding met de wetgevende macht was voor Tindemans en Martens erg dubbel. Enerzijds benadrukten ze hun erkenning voor het parlement en hun verantwoordelijkheid om hen bij het bestuur te betrekken, anderzijds waren ze kop van jut wanneer hun regering ‘anti-democratische’ daden stelde. Dehaene daarentegen stelde zich afstandelijker op tegenover het parlement en vervulde zijn plichten enkel wanneer ze hoogstnoodzakelijk waren.

Bovendien moet de Eerste Minister verschillende contacten onderhouden. Allicht de belangrijkste is zijn verhouding met de voorzitters van de coalitiepartijen. De premier moet namelijk rugdekking krijgen van de partijvoorzitters om zijn regering goed te kunnen leiden. Bij Tindemans was een slechte verhouding met de partijvoorzitters tijdens zijn tweede regering de oorzaak van zijn ‘onsuccesvol’ premierschap. Bij Martens en Dehaene was hun goede verstandhouding met de voorzitters de sleutel van hun succes als Eerste Minister. Waar Martens nog beducht was voor een te grote externe invloed van de partijleiding op de regering, gebruikte Dehaene de participatie in zijn voordeel om tot een efficiëntere besluitvorming te komen. Daarnaast moet een premier ook een goede relatie onderhouden met de voorzitter van zijn eigen partij. Afgezien van de problematische relatie tussen premier Martens en CVP-voorzitter Tindemans, verliepen de contacten tussen de Wetstraat 16 en de Tweekerkenstraat goed tot zeer goed. Daarnaast vormt de Eerste Minister ook de brug tussen de regering en het Paleis. Wekelijks brengt hij de Koning op de hoogte van de politieke actualiteit in een persoonlijke vertrouwens sfeer. Tussen Martens en Boudewijn ontstond zelfs een vorm van persoonlijke vriendschap, waarbij wederzijdse beïnvloeding meermaals voorkwam. Dehaene stond minder schroomvol tot de vorst dan zijn voorgangers en hoedde zich meer voor koninklijke interventie maar verzekerde met een snelle opvolging toch de monarchale continuïteit.

De contacten met de sociale partners hebben een belangrijke evolutie doorgemaakt doorheen de bestudeerde periode. Tijdens het premierschap van Tindemans en de eerste regeringen van Martens zat de sociale dialoog zwaar in het slop, ondanks herhaalde pogingen onder leiding van de Eerste Minister. Premier Martens koppelde zijn regering dan ook formeel los van de sociale partners en reduceerde hen tot gesprekpartners, waardoor de regering eenzijdig sociaal-economische maatregelen kon nemen. Toch boden de Poupehangesprekken een informeel alternatief voor de sociale dialoog, waarmee Martens zich de steun van het ACV verzekerde. Ook Dehaene liet zich niet binden aan de sociale partners om de nodige herstelmaatregelen te nemen. Hij probeerde echter steeds eerst via hen tot een oplossing te komen en bleef hen consulteren wanneer de regering eenzijdig handelde. Hoewel de premier zich dus minder laat binden door de sociale gesprekspartners, is er van een totale breuk geen sprake. Daarnaast is de communicatie naar de pers toe een steeds belangrijkere taak geworden van de premier, waarvan de groeiende professionalisering getuigt. Zowel Tindemans, Martens als Dehaene erkenden de kracht van de media en probeerden die invloed dan ook in hun voordeel uit te spelen. Door de personalisering werden ook steeds meer persoonlijke kenmerken van de Eerste Minister in de strijd geworpen. Dehaene liet de pers zelfs op een ongeziene manier

toe in zijn familiaal leven. Toch verliep de relatie tussen pers en premier niet vlekkeloos en was de man met de grootste microfoon ook de eerste die kritiek kreeg.

Tenslotte heeft de Eerste Minister er ook nieuwe taken bijgekregen. Vooreerst kreeg hij een centrale rol in het buitenlands regeringsbeleid. Naast persoonlijke contacten met wereldleiders, groeide het belang van de premier vooral op Europees vlak door het toenemend belang van de Europese Raad. Dit verhoogde het prestige van de functie in zowel binnen- als buitenland. Bovendien werd buitenlandse zaken steeds meer een algemene regeringszaak, waardoor de Eerste Minister steeds vaker coördinerend moest optreden. Ten tweede treedt de premier steeds vaker naar voren als boegbeeld van zijn partij in de verkiezingstijd. Hoewel electorale personalisering geen volledig nieuw fenomeen is, kunnen we toch spreken van electorale presidentialisering wanneer we naar het toegenomen aantal voorkeurstemmen kijken. Zowel Tindemans, Martens als Dehaene trokken naar de kiezer als CVP-boegbeeld in een steeds professionelere campagne rond hun persoon. Wanneer dit succesvol uitdraaide, sprak men van een plebisciet. Wanneer de verkiezingen echter verloren werden, zagen de voormalige premiers zich hiervoor verantwoordelijk.

Wanneer we de functieomschrijving aanpassen aan de inzichten die de memoires ons verschaften, ziet het lijstje er als volgt uit:

- a) (meestal) vorming van de regering en afsluiten regeerakkoord met de partijvoorzitters
- b) (mogelijke) invloed bij benoeming/vervanging regeringsleden door partijleiding en ontslag van de regeringsleden
- (c) opstelling van de regeringsverklaring en voorlezing ervan in de Kamers)
- d) algemene leiding en coördinatie van de regering
- e) voorzitterschap van de Ministerraad, het kernkabinet en de andere ministeriële comités
- f) scheidsrechter bij conflicten tussen regeringspartijen
- g) deelneming aan de parlementaire werkzaamheden die verband houden met het algemeen regeringsbeleid
- h) contacten met de leidingen van de coalitiepartijen
- i) contact met het staatshoofd
- j) contact met sociale gesprekspartners
- k) woordvoerder regering ten aanzien van bevolking (via pers)
- l) centrale rol in buitenlandse regeringsbeleid
- m) boegbeeld van partij in verkiezingstijd

Dan rest nog de vraag of de Eerste Minister een machtiger figuur is geworden. De presidentialiserings-criteria van Fiers en Krouwel lijken inderdaad te kloppen. We zagen dat de premier steeds vaker optrad als scheidsrechter en een belangrijker rol kreeg in buitenlandse zaken. Daarnaast had hij met de agenda van de regering een machtig wapen in handen en riep hij het kernkabinet vaker bijeen. Ten slotte was zijn carrière langer dan die van de gemiddelde minister en was er een toename van electorale personalisering rond de Eerste Minister. Of dit alles resulteerde in meer macht, hing echter af van één cruciale factor: de verhouding van de premier met de partijvoorzitters. Deze relatie vormt de cruciale sleutel tot het succes van de premier. Zonder goede vertrouwensrelatie met de voorzitters slaagt de premier er immers niet een goed regeerakkoord af te sluiten, de benoeming van ministers te beïnvloeden als hij dit

wenst, de algemene leiding van de regering in handen te nemen en de regeringsprioriteiten voorop te stellen of op te treden als scheidsrechter tussen de partijen. De Eerste Minister heeft de rugdekking van de voorzitters van de meerderheidspartijen nodig om in dit alles succesvol te zijn.

Het probleem van Tindemans was dat hij de leiding van de regering niet volledig in handen had, omdat hij de macht van de partijvoorzitters als problematisch ervoer en er niet in sloeg een goede vertrouwensrelatie met hen op te bouwen. Martens begreep echter dat zonder onvoorwaardelijke steun van de voorzitters een Eerste Minister geen regering kan leiden. Toch probeerde hij het machtscentrum terug volledig in de regering te krijgen. Dehaene deinsde er daarentegen niet voor terug om de voorzitters regelmatig bij belangrijke regeringsbeslissingen te betrekken. We zien dat presidentialisering hand in hand gaat met participatisering. De Eerste Minister is een machtiger figuur geworden maar bij gratie van de partijvoorzitters.

Bibliografie

Memoires

Dehaene, J. L. (2012). *Memoires*, Leuven: Van Halewyck.

Martens, W. (2006). *De Memoires: luctor et emergo*, Tielt: Lannoo.

Tindemans, L. (2002). *De memoires. Gedreven door een overtuiging*, Tielt: Lannoo.

Besprekingen van memoires

Hooghe, M. (2006). Een man zonder eigenschappen? Memoires van Wilfried Martens. In *Ons erfdeel* 49-4, 619-621.

Van Rompaey, T. (2004). *Dit is niet alleen de waarheid: een argumentatieve en retorische analyse van De memoires van Leo Tindemans*, Antwerpen: Lessius.

Verdoodt, F. J. (2009). De oude karavaan trekt voorbij. Wilfried Martens, zijn politieke generatie, zijn herinneringen. In *Wetenschappelijke Tijdingen*, 68-2, 145-162.

Biografische studies

De Ridder, H. (1991). *Omtrent Wilfried Martens*, Tielt: Lannoo.

De Ridder, H. (1996). *Jean-Luc Dehaene: mét commentaar ...*, Tielt: Lannoo.

De Winter, N. (1980). *Leo Tindemans: een levensweg vol verrassingen*, Brussel: Labor.

Marien, L. (1979). *Op zoek naar Tindemans*, Leuven: Kritak.

Van Damme, G. (2000). *La mi-temps: Jean-Luc Dehaene: biographie inachevée*, Brussel: Impr. Ongers-Mols.

Studies over het premierschap

Bartelous, J. (1983). *Nos Premiers Ministres, de Léopold Ier à Albert Ier 1831-1934*, Brussel: J.M. Collet.

Eyskens, G. (1983). De functie van eerste minister in België in de periode 1945 – 1975. In *Res publica: tijdschrift voor politieke wetenschappen*, 25-4, 533-552.

Eyskens, R. (1994). *De functie van Eerste Minister in België*, Brussel: Erasmus Hogeschool Brussel.

Fiers, S. & Krouwel, A. (2005). The Low Countries: From Prime Minister to Minister-President. In Poguntke, T. & Webb, P. (eds.). *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford: Oxford University Press, 128-158.

Hella, A. (1977). Les pouvoirs du Premier ministre. In *Revue Générale*, 12, 80-83.

Leermakers, L. (1993). Het ambt van eerste minister in België: retro- en perspectief. In *Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht*, 10, 649-658.

Mareen, D. (1985). *Meer dan primus inter pares. Profiel van moderne Premier*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel.

Plavsic, W. (1989). *Mijnheer de Eerste Minister: geschiedenis van het ambt sinds 1830: biografieën van de Eerste Ministers van 1944 tot nu*, Tielt: Lannoo.

Poguntke, A. & Webb, P. (2005). The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis. In *Idem* (eds.), *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford: Oxford University Press.

Urbain, R. (1958). *La fonction et les services du Premier Ministre en Belgique*, Brussel: Librairie encyclopédique.

Van Impe, H. (1978). Presidentiële tendenties in het Belgisch parlementarisme. In *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek Recht*, 33, 403-408.

Van Raalte, E. (1954). *De ontwikkeling van het minister-presidentschap in Nederland, België, Frankrijk, Engeland en enige andere landen*, Leiden: Universitaire pers Leiden.

Zilemenos, C. (1976). *Naissance et évolution de la fonction de Premier ministre dans le régime parlementaire*. Parijs: Librairie générale de droit et de jurisprudence.

Andere titels

Dehaene, J.L. (2000). De (on)macht van de Eerste Minister. Een a-wetenschappelijke ervaringsbenadering. In *Res publica: politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Lage Landen*, 1, 23-32.

Dehaene, J.L. (2002). *Er is nog leven na de 16*, Leuven: Van Halewyck.

De Ridder, H. (1983). *De keien van de Wetstraat*, Leuven: Davidsfonds.

De Ridder, H. (1986). *Geen winnaars in de Wetstraat*, Leuven: Davidsfonds.

De Ridder, H. (1989). *Sire, geef me honderd dagen*, Leuven: Davidsfonds.

De Ridder, H. (1993). *De strijd om de 16, van Martens naar Dehaene*, Tielt: Lannoo.

Dewachter, W. (1995). *Besluitvorming in politiek België*, Leuven: Acco.

Gerard, E. en Van Isacker, K. (2010). *Scripta Politica: politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2008)*, Leuven: Acco.

Hoflack, K. (1995). *De achterkant van de premier*, Leuven: Van Halewyck.

Holvoet, L. en Platel, M. (1980). De regeringsvorming Martens I. In *Res Publica*, 22-3, 333-370.

Molitor, A. (1982). Le ministre et le pouvoir. In *Administration publique*, dl. 4, 213-217.

Noppe, J. (2000). Het parlementaire optreden van de eerste minister in België en Nederland. Een vergelijking tussen de regeringen Martens VIII, Dehaene I en Lubbers III. In *Res publica: politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Lage Landen*, 4, 521-546.

Platel, M. (1981). Martens I, II, III, IV. In *Res Publica*, 23-2, 239-276.

Platel, M. (1982). Martens IV - Eyskens I – Martens V. In *Res Publica*, 24-2, 273-304.

Platel, M. (1986). De regeringsvormingen eind 1985. In *Res Publica*, 28-3, 489-502.

Platel, M. (1995). *Dehaene. Van I tot II*, Leuven: Davidsfonds.

Ruys, M. (20.11.1978). Interview met Leo Tindemans. *De Standaard*, 14.

Tindemans, L. (1978). *Open brief aan Gaston Eyskens: over economie in Vlaanderen*, Tielt: Lannoo.

Verleyen, F. (1985). *Wilfried Martens. Een gegeven woord*, Tielt: Lannoo.